

การศึกษาวเคราะห์ผลิตภัณท์เครื่องจักรสานผักตบชวา กรณีศึกษา ตำบลไทรงาม
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

มิถุนายน 2555

การศึกษาวเคราะห์ผลิตภัณ์เครื่องจักสานผักตบชวา กรณีศึกษา ตำบลไทรงาม
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

มิถุนายน 2555

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาวเคราะห์ผลิตภัณท์เครื่องจักรสานผักตบชวา กรณีศึกษา ตำบลไทรงาม
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

มิถุนายน 2555

ธนภรณ์ ศิริสุขโกคา. (2555). การศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวากรณีศึกษาดำบล
ไทรงาม อำเภอบางเลนจังหวัดนครปฐม. ปริญญาโท กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร.วิเทพ มุสิกะปาน, รองศาสตราจารย์พทุทธิ ศุภเศรษฐศิริ, รองศาสตราจารย์สมศิริ อรุโณทัย.

การศึกษวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา กรณีศึกษาดำบลไทรงาม อำเภอบาง
เลน จังหวัดนครปฐม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่ม
หัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในหัวข้อ ขั้นตอน
กระบวนการผลิต รูปแบบ รูปทรง ลวดลาย และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่
ในด้านการจักสาน ผลจากการศึกษาพบว่า

กระบวนการผลิตมีขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาที่ไม่แตกต่างจากกลุ่ม
อื่นมากนัก แต่ในส่วนที่มีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นก็จะมีการนำวัสดุต่างๆ มาผสมผสานตกแต่งให้เกิด
เป็นงานที่แปลกใหม่ แต่เดิมการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม่มีการใช้สี คือเป็นสีเดิมของต้นผักตบชวา
ในช่วงแรก และต่อมาเริ่มพัฒนา โดยมีการย้อมด้วยสีเคมีแบบหลากสี จนมาถึงปัจจุบันความนิยมการ
ใช้สีเดิมที่มาจากธรรมชาติเริ่มมีมากขึ้นรูปทรงผลิตภัณฑ์มีการทำผลิตภัณฑ์รูปทรงเรขาคณิตเป็น
จำนวนมาก ดังตัวอย่างเช่นประเภทกระเป๋า ได้แก่กระเป๋าถือ กระเป๋าสะพายสุภาพสตรีโดยแบ่งเป็น
รูปทรงแบบเรขาคณิตทั้งหมดได้ 56 แบบคือ กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมมี 11 แบบกระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยม
มุมโค้งมนมี 18 แบบกระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมูมี 19 แบบกระเป๋ารูปทรงครึ่งวงกลมมี 10 แบบ

ลวดลายผลิตภัณฑ์ที่พบมีดังนี้คือลายเปียจมต้นลอย ลายต้นจมเปียลอย ลายขัดลายรวงข้าว
ลายชะลอม (ลายทแยง) ลายไพร (ลายเม็ดแตง) ลายเปียแปดลายสามหนึ่งหนึ่งลายเม็ดมะยมลาย
ดอกแก้ว ลายที่ได้รับความนิยมและผลิตมากที่สุดคือลายไพรหรือลายเม็ดแตง ซึ่งเป็นการสานลายให้มี
ลักษณะเรียงชิดติดกันทำให้เกิดความแน่นและทึบของลวดลาย เหมาะสำหรับการนำไปตกแต่งด้วย
วิธีการทำเดคูพาจ (decoupage) ซึ่งหมายถึงการนำกระดาษ หรือผ้าที่มีรูปลวดลายสีสันต่างๆ ไปติด
ลงบนผิวผลิตภัณฑ์ ในส่วนที่เป็นลวดลายผลิตภัณฑ์มีลายที่ใช้อยู่ไม่กี่ลาย โดยส่วนมากจะเป็นลาย
ดั้งเดิม อาทิเช่นลายขัด ลายชะลอม ลายเม็ดแตง ในด้านการพัฒนาลวดลายผลิตภัณฑ์จะเป็นลักษณะ
การเปลี่ยนหรือประยุกต์ใช้ เช่น การใส่เส้นเปียแทนเส้นต้น การสานลายให้มีความห่างทำให้เกิดสิ่ง
แปลกใหม่หรือการนำวิธีถักเปียแปดมาสานขึ้นรูปกระเป๋า สุภาพสตรี ส่วนลายสานแบบยากหรือลายที่
มีความซับซ้อนมากจะขายไม่ค่อยได้หรือไม่ได้รับความนิยม แตกต่างจากลายสานแบบเรียบง่ายจะ
ขายได้และได้รับความนิยมกว่า ทางกลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุน
จากภาครัฐในขั้นตอนการผลิตรูปทรง ลวดลายต่างๆ รวมถึงทักษะและความถนัดของช่างสานแต่ละคน

ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ประธานกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นผู้นำในการหาตลาดจำหน่ายสินค้าและมีความพยายามในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เช่น การนำเอาวัสดุต่างๆ มาประยุกต์กับผลิตภัณฑ์ได้อย่างลงตัว ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับของชุมชน และได้รับการคัดเลือกจากตำบลให้เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในระดับสี่ดาว ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ตรงตามความต้องการของตลาด โดยผลิตภัณฑ์จะมีจำหน่ายตลาดในประเทศและต่างประเทศ

กระบวนการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่คือการถ่ายทอดสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาคต่างๆ ฉะนั้นการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในด้านสังคมอีกทางหนึ่ง โดยการทำที่เกิดจากการสังสรรค์ความรู้เดิมอย่างเป็นระบบ ถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนภายในครอบครัวหรือสมาชิกภายในกลุ่ม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งผลให้เกิดความผูกพันสามัคคีกันและสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ในด้านปัญหาของการสร้างช่างจักสานรุ่นใหม่ ปัญหาที่พบคือ ขาดความต่อเนื่องของการสร้างช่างจักสานรุ่นใหม่ กล่าวคือช่างจักสานที่สูงวัยจะมีจำนวนมากกว่าช่างจักสานอายุน้อย สาเหตุเนื่องจากคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษามีความคิดที่จะไม่ทำงานด้านจักสานเพราะค่าตอบแทนที่ไม่สูงนัก แต่สำหรับคนที่มีอายุน้อยไม่ได้ศึกษาต่อและที่ว่างจากทำงานหลัก ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนน้อย จึงเริ่มสนใจและมาเรียนรู้เป็นช่างจักสาน และนิยมทำเป็นอาชีพเสริมมากกว่าที่จะมาฝึกเรียนให้เป็นอาชีพหลักซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบทำให้ขาดช่างจักสานรุ่นใหม่ ดังนั้นการที่อยากให้ภูมิปัญญาด้านจักสานดำรงอยู่และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสังคม ทุกภาคส่วนควรมีความมุ่งมั่นที่จะร่วมกันอนุรักษ์ส่งเสริมอย่างจริงจังให้คงอยู่สืบต่อไป

An analysis study of Handicraft from Water Hyacinth: A case study in
Tambon Saingam, Amphur Banglen Nakhonpathom

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

June 2012

Thanakorn Sirisukpoca. (2555). *An analysis study of Handicraft from Water Hyacinth: A case study in Tambon Saingam, Amphur Banglen Nakhonpathom*. Master thesis, M.Ed. (Art Education). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assist. Prof. Dr. Ravitep Musikapan, Assoc. Prof. Prit Supasetsiri, Assoc. Prof. Somsiri Arunothai.

This study analyzed the handicrafts made from water hyacinth in Tambon Sai-ngam, Amphur Banglen, Nakhonpathom, by focusing on production process, style, shape, pattern, and process of conveying the knowledge to new generation. The results showed that the process of handicraft production from the water hyacinth is not different from that from other materials. The main differences are the decoration with materials that make the products more intriguing.

The original handicrafts are not dyed. The later development uses chemical colors to dye the products. In the present, natural dyes are more popular. Geometric-shape products are popular. Woman handbags contain 56 geometric designs including 11 rectangular, 18 rectangular with curve at corners, 19 trapezoidal, and 10 half sphere designs.

Patterns on the products include Pierjom Tonloy, Tonjom Pierloy, Khat, Rugnkhow, Chalom (Tayank), Prai (Med tang), Pierpad, Samnungnung, Medmayom, and Dokkhaew. The most popular pattern is Prai or Med tang, which weaves the materials in dense pattern suitable for decoupage decoration. Decoupage decoration is an attachment of paper or fabric with different colors and patterns on the products. There are not many patterns used in the products. Patterns usually used are the original patterns such as Khat, Chalom, and Met tang. Development of the pattern is by replacing the Ton by Pier. Widening the interval weaving results a new design for woman handbag products. Complex pattern is not popular compared to the simple pattern. Continuous product development by government support makes it potential for both local and global market.

Knowledge transfer to later generation and training new skill human resources bring about the systematic knowledge, mutual assistance in the community. Lack of continuous training for young generation is the main problem. Young generation obtained high education does not pay much attention on this training. To maintain the knowledge of the handicraft, all sectors need to truly conserve this culture.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา กรณีศึกษา ตำบลไทรงาม

อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

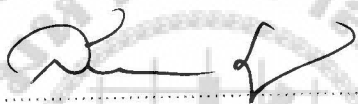
ของ

ธนกรณ์ ศิริสุขโกคา

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

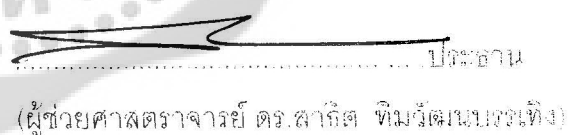
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ ๕ เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2555

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.วิเทพ มลิกะปาน)

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมนัดมนบรรเทิง)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สมศิริ อรุโณทัย)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเทพ มลิกะปาน)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์สมศิริ อรุโณทัย)

.....กรรมการ
(ดร.ชาติชาย อนุกุล)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาโทฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดีตลอดมา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเทพ มุสิกะปาน ประธานที่ปรึกษา ผู้วิจัยยังได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ รองศาสตราจารย์สมศิริ อรุโณทัย และ ดร.ชาติชาย อนุกุล ที่ได้สละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษาตรวจสอบชี้แนะและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ตลอดระยะเวลาในการทำงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงมาไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอขอบคุณ ดร.วิรัตน์ ปิ่นแก้ว ที่ได้เป็นผู้ให้คำปรึกษาชี้แนะในการศึกษาต่อในระดับปริญญาโท รวมถึงคอยเสนอแนะในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยให้กับผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณ คุณกันดา สระทองแยง รวมถึงสมาชิกภายในกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน ผักตบชวาที่ได้ให้ความรู้และความร่วมมือในการทำงานวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณเพื่อนๆ และบุคคลที่คอยให้กำลังใจรวมถึงผู้มีส่วนร่วมสนับสนุนในการทำวิจัยที่ไม่ได้กล่าวนามมาไว้ ณ โอกาสนี้

สุดท้ายผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อสมควร คุณแม่อมร ศิริสุขโกคา และครอบครัวที่แสนดีอันเป็นที่รักยิ่ง ที่คอยให้ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจที่ดีคอยเสริมแรงให้กับผู้วิจัยได้มีพลังมีความมุ่งมั่นในการทำงานวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ธนกรณ์ ศิริสุขโกคา

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ.....	1
	ภูมิหลัง.....	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	3
	ความสำคัญของการวิจัย.....	3
	ขอบเขตของการวิจัย.....	3
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	5
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม.....	6
	ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครปฐม.....	6
	ประวัติความเป็นมาจังหวัดนครปฐม.....	10
	ข้อมูลตำบลไทรงาม.....	13
	ข้อมูลหมู่บ้าน ในตำบลไทรงาม.....	14
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และหัตถกรรมพื้นบ้าน.....	15
	ความหมาย ความสำคัญ และประเภทของภูมิปัญญาพื้นบ้าน.....	15
	ความหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน.....	16
	ลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน.....	18
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน.....	19
	ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผักตบชวา.....	19
	ประวัติความเป็นมาผักตบชวา.....	22
	ประวัติความเป็นมาเครื่องจักสาน.....	23
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน กรรมวิธีการประดิษฐ์เครื่องจักสานผักตบชวา.....	23
	กระบวนการเตรียมผักตบชวาเพื่อการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน.....	23
	ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์ ในการทำเครื่องจักสานด้วยผักตบชวา.....	26
	กรรมวิธีการผลิตเครื่องจักสานด้วยผักตบชวา.....	26
	การออกแบบเครื่องจักสานผักตบชวา.....	29
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ แบ่งเป็นประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์.....	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา.....	32
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา.....	34
ลวดลายสาน.....	34
ลวดลายถัก.....	37
ลวดลายพัน.....	38
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา.....	38
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสาน และภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	41
งานวิจัยในประเทศ.....	41
งานวิจัยต่างประเทศ.....	43
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	49
การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	49
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	49
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	50
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	52
กระบวนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานจากผักตบชวา.....	52
เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานจากผักตบชวา... ..	52
ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา....	58
ขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา.....	62
รูปแบบ รูปทรง ลวดลาย ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา.....	70
ประเภทภาชนะสิ่งของ.....	71
ประเภทเกี่ยวกับการบริโภค.....	92
ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือนที่อยู่อาศัย.....	93
ประเภทเกี่ยวกับของใช้ทั่วไป.....	93
ประเภทเบ็ดเตล็ด.....	94

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ลดลาย ในงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา.....	104
กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่ในด้านการจักสาน.....	113
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	115
สรุปผลการศึกษา.....	115
อภิปรายผล.....	120
ข้อเสนอแนะ.....	124
บรรณานุกรม.....	125
ภาคผนวก.....	129
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	131

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ตราประจำจังหวัดนครปฐม.....	6
2 ต้นจันทร์หรือจันทร์หอม.....	7
3 แผนที่จังหวัดนครปฐม.....	9
4 การใช้เส้นใยผักตบชวาในผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาที่ประเทศเคนย่า.....	44
5 การประมวลผลของเส้นใยผักตบชวาและการผลิตตามมาและการตลาดของ ผลิตภัณฑ์ในประเทศเคนย่า.....	45
6 Mixed Organic Paper จากที่มีผักตบชวาเป็นส่วนประกอบ.....	46
7 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์โคมไฟที่ผลิตจากผักตบชวา ในประเทศอินโดนีเซีย.....	47
8 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เก้าอี้ที่ผลิตจากผักตบชวา ในประเทศอินโดนีเซีย.....	48
9 ตัวอย่างเฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตจากผักตบชวา ในประเทศพม่า.....	48
10 เครื่องรีดเส้นผักตบชวา.....	53
11 เตาและภาชนะสำหรับต้มย้อมสีเส้นผักตบชวา.....	53
12 สีเคมีย้อมกก.....	54
13 หุ่นโพนและหุ่นไม้.....	55
14 เข็มหมุดหัวสี่ ตะปู และค้อน.....	55
15 กรรไกร.....	56
16 กาวลาเท็กซ์ ยูรีเทนเคลือบเงาและทินเนอร์.....	56
17 โองใส่ผักตบชวาสำหรับอบกำมะถัน.....	57
18 กระบอกล้างสี.....	57
19 ตู้อบไฟฟ้า.....	58
20 ผักตบชวาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ.....	59
21 การคัดเลือกผักตบชวา.....	59
22 การเตรียมเส้นผักตบชวา.....	60
23 การตากเปียกก่อนนำไปย้อมสี.....	61
24 เส้นผักตบชวาที่ย้อมสีเสร็จแล้ว.....	61
25 การสานชิ้นรูปทรง.....	62

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
26 การสานขึ้นรูปทรงครึ่งละหลายขึ้น.....	63
27 การต่อเส้นผักตบชวา.....	64
28 การปักปิดรอยต่อของเส้นผักตบชวา.....	64
29 ปล่อยให้เส้นผักตบชวาแห้งก่อนถอดออกจากหุ่นเพื่อให้คงรูปเดิมอยู่.....	65
30 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาที่มีการผสมผสานของลายต่าง ๆ.....	65
31 ผลิตภัณฑ์ตากแดด.....	66
32 การเคลือบเงาผลิตภัณฑ์.....	67
33 การนำผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการเคลือบเงาไปตากแดด.....	67
34 เครื่องนึ่งสำหรับตกแต่งผลิตภัณฑ์.....	68
35 ใช้เครื่องมือตัดหนังสังเคราะห์ตามแบบที่กำหนด.....	68
36 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ติดหูสะพานและตกแต่งด้วยวัสดุสังเคราะห์.....	69
37 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 1.....	71
38 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 2.....	72
39 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 3.....	73
40 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 4.....	74
41 ตะกร้ารูปทรงรีแบบที่ 1.....	75
42 ตะกร้ารูปทรงรีแบบที่ 2.....	76
43 ตะกร้ารูปทรงรีแบบที่ 3.....	77
44 ตะกร้ารูปทรงรีแบบที่ 4.....	78
45 ตะกร้ารูปทรงกรวยแบบที่ 1.....	79
46 ตะกร้ารูปทรงกรวยแบบที่ 2.....	80
47 ตะกร้ารูปทรงกรวยแบบที่ 3.....	81
48 ตะกร้ารูปทรงกระบอก.....	82
49 กระจาดรูปทรงสี่เหลี่ยม.....	83
50 กระจาดรูปทรงรี.....	84
51 กระจาดรูปทรงไข่.....	85
52 กระจาดรูปทรงหัวใจ.....	86

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
53 กล่องใส่ทิวชฎรูปทรงสี่เหลี่ยม.....	87
54 กล่องใส่ทิวชฎรูปทรงกระบอก.....	88
55 กล่องใส่ของรูปทรงสี่เหลี่ยม.....	89
56 กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยม.....	89
57 กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมมุมโค้งมน.....	90
58 กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู.....	91
59 กระเป๋ารูปทรงครึ่งวงกลม.....	92
60 ที่ใส่ขวดไวน์.....	93
61 รองเท้า.....	94
62 ที่คาดผมรูปครึ่งวงกลมแบบที่ 1.....	95
63 ที่คาดผมรูปครึ่งวงกลมแบบที่ 2.....	96
64 ลายต้นจมเปี้ยลอย.....	104
65 ลายเปี้ยจมต้นลอย.....	105
66 ลายขัด.....	105
67 ลายรวงข้าว.....	106
68 ลายชะลอม.....	107
69 ลายไพร (เม็ดแดง).....	107
70 ลายเปี้ยแปด.....	108
71 ลายสามหนึ่งหนึ่ง.....	109
72 ลายเม็ดมะยม.....	109
73 ลายดอกแก้ว.....	110
74 นางลั้ง อ่อนสัมกิจ ผู้ก่อตั้งกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวาไทรงาม.....	114
75 นางกันดา สระทองแยง ประธานกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวาไทรงาม.....	116

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

- 1 รูปทรง ทรวดทรง แบ่งตามประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา..... 97

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยมีลักษณะภูมิประเทศและทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ท้องถิ่น มีการใช้วัตถุดิบหรือทรัพยากรทางธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่ออยู่อาศัย และการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จนกระทั่งวิถีชีวิตได้มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย การใช้ชีวิตที่อาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดอาชีพหลักคือการทำการเกษตร เช่น ทำไร่ ทำนา ทำสวน และทำการประมงน้ำจืด ประมงน้ำเค็ม รวมถึงการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น (นิธิ เตียวศรีวงศ์. 2542: 12-15) โดยอาชีพหลักของคนไทยขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศนั้นๆ ว่าเหมาะสมกับการประกอบอาชีพในลักษณะใด นอกจากนี้ ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของประเทศยังได้เอื้อให้คนไทยสามารถประกอบอาชีพเสริมได้อีกมากมาย โดยอาศัยวัตถุดิบที่มีอยู่จำนวนมากในท้องถิ่นมาแปรรูป ประยุกต์ ดัดแปลงเป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย และความสวยงามควบคู่กันไป (คุณภา ฉายเชิด. 2546: 83)

ความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดขึ้นจากการลองผิดลองถูก การสังเกตข้อดี และข้อด้อยของวัตถุดิบทางธรรมชาติต่างๆ เช่น ความยืดหยุ่น ความแข็งแรง ความคงทน ความอ่อนตัว ความสวยงาม ของวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละประเภทเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ เช่น กก หวาย ไบลาน กระจุค ย่านลิเภา ไบมะพร้าว ไม้ไผ่ และผักตบชวา ซึ่งแต่ละชนิดจะมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันไป (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2547: 2-3) การลองผิดลองถูก เรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่น ถ่ายทอดจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เครื่องจักสานคือสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์คิดค้นขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน หรือเพื่อตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดและแสดงออกมาในรูปแบบของงานศิลปะตามความต้องการ ความ เป็นอยู่ของท้องถิ่น มีรูปแบบหรือลักษณะที่สร้างขึ้น แตกต่างกันตามความต้องการของประโยชน์การใช้สอย เครื่องจักสานบางท้องถิ่นได้กลายเป็นสินค้าและอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และยังคงทำกันอยู่ในปัจจุบัน

งานจักสาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นศิลปะชาวบ้านหรือหัตถกรรมพื้นเมืองที่มีอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านโดยการนำเอาวัสดุท้องถิ่นที่มีอยู่ทั่วไป มาทำผลิตภัณฑ์จักสานและจำหน่าย จนสร้างงานและสร้างรายได้ ให้แก่ชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ บางท้องถิ่นสามารถพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ของตนเองจนมีความหลากหลาย มีเอกลักษณ์หรือมีลักษณะเฉพาะ และมีการพัฒนาคุณภาพของสินค้าจนเป็นที่ยอมรับของทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จนสร้างรายได้และ

ชื่อเสียงให้กับประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม แต่ละท้องถิ่นยังได้ผลิตเครื่องจักสานและคงความเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นของไทยอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเครื่องจักสานไทยอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ควรค่าต่อการสืบสานอนุรักษ์ไว้อย่างยิ่ง จังหวัดนครปฐมตั้งอยู่ในเขตภาคกลางของประเทศไทยและเป็นหนึ่งในหลายจังหวัดที่มีองค์ประกอบแวดล้อมทางสภาพภูมิศาสตร์เอื้ออำนวยให้สามารถผลิตเครื่องจักสานได้จนเป็นที่ยอมรับในงานฝีมือจังหวัดหนึ่ง เนื่องจากจังหวัดนครปฐมมีวัสดุท้องถิ่นที่สามารถนำมาทำงานจักสานได้ โดยเฉพาะการประยุกต์รูปแบบให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของถิ่น แต่ก็คงยังรักษาเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจโดยเฉพาะการใช้วัสดุพืชผักตบชวาเป็นวัตถุดิบหลักในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ที่เกิดจากการถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดการเรียนรู้และประยุกต์ ปรับใช้ ในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่กระบวนการเลือกใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติในท้องถิ่น และการสร้างรูปแบบ รูปทรง ลวดลาย ที่สรรสร้างจากผักตบชวาได้อย่างเหมาะสม

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา และมีความคิดเห็นที่สอดคล้องตามแนวความคิดของจำลอง วิบูลย์ปิ่น ที่ว่า ผักตบชวาเป็นวัสดุที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นวัตถุดิบในงานจักสานได้ ซึ่งผักตบชวาเป็นวัสดุที่หาได้ทั่วไปในท้องถิ่นและมีอยู่จำนวนมาก จากข้อมูลเรื่องเครื่องจักสานที่ได้จากผักตบชวาในจังหวัดนครปฐมนั้น นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บรรพบุรุษเป็นผู้นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการผลิต รูปแบบ ลวดลายสานต่างๆ โดยเริ่มต้นจากการจักสานไม้ไผ่ซึ่งกำลังจะสูญพันธุ์ดัดแปลงมาเป็นผักตบชวา วัสดุที่หาง่ายที่มีอยู่ทั่วไปตามแหล่งน้ำในจังหวัดนครปฐม และถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาให้กับอนุชนรุ่นหลังสืบต่อกันมา และยังทำให้เกิดวิถีการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างคนกับธรรมชาติในท้องถิ่น (จำลอง วิบูลย์ปิ่น. 2545: บทคัดย่อ)

จากข้อมูลของ ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ตำบลไทรงามเป็นตำบลหนึ่งที่นำผักตบชวามาเป็นวัตถุดิบหลักในการทำเครื่องจักสาน เนื่องจากพื้นที่มีสภาพเป็นที่ราบลุ่มมีคลองบางไพรไหลมาจากแม่น้ำท่าจีน ซึ่งผักตบชวาเจริญงอกงามดี ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาจึงใช้ต้นทุนการผลิตต่ำ เนื่องจากวัตถุดิบเป็นวัสดุที่หาง่าย มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในแหล่งน้ำล้นคลอง หากไม่กำจัดผักตบชวาทิ้ง อาจก่อให้เกิดปัญหาโดยการกีดขวางการสัญจรทางน้ำ และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์มีพิษอีกด้วย ดังนั้นกลุ่มแม่บ้านในตำบลไทรงามรวมถึงกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงามที่ว่างจากการทำอาชีพหลัก ได้เกิดแนวความคิดในการรวมกลุ่มขึ้นเพื่อนำผักตบชวามาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้เสริม (องค์การบริหารส่วนตำบลไทรงาม. 2553: ออนไลน์) เนื่องด้วยคุณสมบัติที่พิเศษของผักตบชวา คือ ความเหนียว และความคงทน อายุการใช้งานยาวนาน เมื่อนำมาประยุกต์จักสาน ยิ่งทำให้เกิดความแข็งแรงมากยิ่งขึ้น

ลวดลายต่างๆ และความสวยงามจึงเกิดขึ้นจากการคิดประยุกต์จนกลายเป็นรูปแบบต่างๆ ให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์นั้นๆ นอกจากการสร้างรายได้เสริมแล้ว ยังทำให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์กับครอบครัว และยังสามารถนำไปเป็นอาชีพติดตัวในอนาคตได้ กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมจึงเป็นกลุ่มตัวอย่างที่จะนำมาวิเคราะห์และศึกษาถึงวิถีความเป็นอยู่ ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ถ่ายทอดไปยังผลิตภัณฑ์ของตำบลได้อย่างน่าชื่นชม

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา กรณีศึกษากลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในหัวข้อ ขั้นตอนกระบวนการผลิต รูปแบบรูปทรง ลวดลาย และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านการจักสาน

ความสำคัญของการวิจัย

ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิต รูปแบบ รูปทรง ลวดลาย ของเครื่องจักสานจากผักตบชวา ที่เป็นผลิตภัณฑ์ OTOP (หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์) และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาในจังหวัดนครปฐม ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษางานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้จะมุ่งศึกษาเนื้อหา ในประเด็น

1. ขั้นตอนและกระบวนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจากผักตบชวา
2. รูปแบบ รูปทรง ลวดลาย ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

3. ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ผักตบชวาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

นิยามศัพท์เฉพาะ

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา (Water Hyacinth Handicrafts Products) หมายถึง ผลิตภัณฑ์จากการนำผักตบชวาที่ผ่านกระบวนการจักสานให้เกิดเป็นรูปแบบต่างๆ

รูปแบบ (Style) หมายถึง ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจากการแบ่งประเภทการใช้สอยแบบต่างๆ

รูปทรง (Form) หมายถึง รูปร่างทรวดทรงของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

ลวดลาย (Pattern) หมายถึง ลักษณะการนำเอาวัสดุที่มีลักษณะเป็นเส้นมาสานขัด ถัก พัน กัน ในลักษณะต่างๆ ทำให้เกิดรูปแบบของลวดลายที่ต่างกัน

จักสาน (Weaving) หมายถึง การเอาคมมีดผ่าวัสดุนั้นให้แตกออกเป็นแฉกเป็นเส้นๆ แล้วนำมาไขว้หรือขัดกันให้เป็นลวดลายหรือภาชนะหรือของใช้ต่างๆ

ลายสาน (Weave Pattern) หมายถึง รูปแบบที่มีระบบการสานให้เกิดการเชื่อมต่อซ้ำๆ กัน โดยวิธีการใช้เส้นตอกขัดกันด้วยการยกและข่มเพื่อให้เกิดแรงยึดเหนี่ยวระหว่างกันจนเกิดเป็นลายขึ้น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมาอันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหาการปรับตัว เรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า โดยแยกตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
 - 1.1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครปฐม
 - 1.2 ประวัติความเป็นมาจังหวัดนครปฐม
 - 1.3 ข้อมูลตำบลไทรงาม
 - 1.4 ข้อมูลหมู่บ้าน ในตำบลไทรงาม
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาชาวบ้าน และหัตถกรรมพื้นบ้าน
 - 2.1 ความหมาย ความสำคัญ และประเภท ของภูมิปัญญาพื้นบ้าน
 - 2.2 ความหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
 - 2.3 ลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
 - 3.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผักตบชวา
 - 3.2 ประวัติความเป็นมาผักตบชวา
 - 3.3 ประวัติความเป็นมาเครื่องจักรสาน
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน กรรมวิธีการประดิษฐ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
 - 4.1 กระบวนการเตรียมผักตบชวาเพื่อการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสาน
 - 4.2 ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์ ในการทำเครื่องจักรสานด้วยผักตบชวา
 - 4.3 กรรมวิธีการผลิตเครื่องจักรสานด้วยผักตบชวา
 - 4.4 การออกแบบเครื่องจักรสานผักตบชวา
5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
7. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
 - 7.1 ลวดลายสาน

7.2 ลวดลายถัก

7.3 ลวดลายพัน

8. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน และภูมิปัญญาท้องถิ่น

9.1 งานวิจัยในประเทศ

9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

1.1 ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครปฐม

กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดนครปฐม (2554: ออนไลน์) ได้ให้ข้อมูลจังหวัดนครปฐม ว่า “นครปฐม เป็นเมืองเก่าแก่ มีความเจริญรุ่งเรืองมานับตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ และเป็นราชธานีสำคัญในสมัยทวารวดี ในยุคนั้น นครปฐมเป็นแหล่งเผยแพร่อารยธรรมจากประเทศอินเดีย ซึ่งรวมทั้งพุทธศาสนา นครปฐมจึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญ มีชนชาติต่างๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก” จังหวัดนครปฐมตั้งอยู่บนพื้นที่ภาคกลาง ของประเทศไทย ประกอบไปด้วย 7 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอนครชัยศรี อำเภอบางเลน อำเภอกำแพงแสน อำเภอดอนตูม อำเภอสามพราน และอำเภอฟุทธมณฑล

ภาพประกอบ 1 ตราประจำจังหวัดนครปฐม

ที่มา: สำนักงานสถิตินครปฐม. (2554). (ออนไลน์).

ตราประจำจังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐมมีตราประจำจังหวัดเป็นรูปองค์พระปฐมเจดีย์ และมีมงกุฎติดอยู่ที่กลางองค์พระปฐมเจดีย์ องค์พระปฐมเจดีย์หมายถึง องค์พระปฐมเจดีย์ที่พระโสณะ และพระอูตระได้สร้างขึ้นแต่เดิม ส่วนมงกุฎ หมายถึงสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงอุปถัมภ์สร้างองค์พระปฐมเจดีย์ต่อเติมให้สูงใหญ่สง่างามตามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน กล่าวกันว่า ทุกครั้งที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ พระองค์ทรงนำแผ่นอิฐขึ้น นั่งร้านต่อพระเจดีย์ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เองเสมอ

คำขวัญประจำจังหวัด : ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวงาม ข้าวหลามหวานมัน สนามจันทร์งามล้น พุทธมณฑลคู่ธานี พระปฐมเจดีย์เสียดฟ้า สวยงามตาแม่น้ำท่าจีน

ต้นไม้ประจำจังหวัดนครปฐม : ชื่อพรรณไม้ ต้นจันท์ หรือจันท์หอม

ชื่อวิทยาศาสตร์ (Mansania gagei.)

ภาพประกอบ 2 ต้นจันท์ หรือจันท์หอม

ที่มา: สำนักงานสถิตินครปฐม. (2554). (ออนไลน์).

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศของจังหวัดนครปฐม โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นที่ราบถึงค่อนข้างราบเรียบ ไม่มีภูเขาและป่าไม้ ระดับความแตกต่างของความสูงของพื้นที่อยู่ระหว่าง 2 – 10 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง สภาพพื้นที่โดยทั่วไปลาดจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ และตะวันตกสู่ตะวันออก มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ พื้นที่ทางตอนเหนือและทางตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นที่ดอนส่วนพื้นที่ทางตอนกลางของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่ม มีที่ดอนกระจายเป็นแห่งๆ และมีแหล่งน้ำกระจาย สำหรับพื้นที่ด้านตะวันออก และด้านใต้เป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน มีคลองธรรมชาติและคลองขุดขึ้นเพื่อการเกษตรและคมนาคมอยู่มาก พื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 2 – 4 เมตร

ที่ตั้งและอาณาเขต จังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางด้านตะวันตก ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีนซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง โดยอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศา 45 ลิปดา 10 พิลิปดา เส้นแวงที่ 100 องศา 4 ลิปดา 28 พิลิปดา มีพื้นที่ 2,168.327 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,355,204 ไร่ เท่ากับ ร้อยละ 0.42 ของประเทศ และมีพื้นที่เป็นอันดับที่ 62 ของประเทศ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามเส้นทางถนนเพชรเกษม 56 กิโลเมตร หรือตามเส้นทางถนนบรมราชชนนี (ถนนปิ่นเกล้า – นครชัยศรี) 51 กิโลเมตร และตามเส้นทางรถไฟ 62 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขต ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอกะทู้มแบน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอไทรน้อย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี เขตทวีวัฒนา เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร และอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และอำเภอท่ามะกา อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพประกอบ 3 แผนที่จังหวัดนครปฐม

ที่มา: จังหวัดนครปฐม. (2553). (ออนไลน์).

ประชากร จังหวัดนครปฐมมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 843,599 คน (ธันวาคม 2551) เป็นชาย 406,431คน เป็นหญิง 437,168 คน มีค่าเฉลี่ยความหนาแน่นของประชากร 389 คนต่อตารางกิโลเมตร

ลักษณะสังคม ความเป็นราชธานีที่เก่าแก่มาแต่โบราณ นครปฐมจึงประกอบด้วยประชาชนหลากหลายเชื้อชาติที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน กลายเป็นชาวจังหวัดนครปฐมปัจจุบัน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 5 เชื้อชาติหลัก คือ

1. เชื้อชาติเขมร ปัจจุบันมีประชากรอยู่ประมาณ 30 ครอบครัว
2. เชื้อชาตินลาว หรือที่เรียกว่า ลาวเวียงจันทร์
3. ชาวมอญเป็นประชากรอีกเชื้อชาติหนึ่งที่อพยพมาอาศัยอยู่ในดินแดนไทยอันเนื่องมาจากเกิดศึกสงครามกลางเมืองกับพม่า
4. คนจีนก็เป็นอีกเชื้อชาติหนึ่งที่อพยพมาตั้งหลักปักฐานอยู่ในประเทศไทย โดยอพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 2 และ 3 มักประกอบอาชีพพ่อค้าวานิชเป็นหลัก
5. ไทยโซ่ง เป็นประชากรอีกเชื้อชาติหนึ่ง ซึ่งเดิมเรียกกันว่า ลาวโซ่ง โดยได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากเชื้อชาติดังกล่าวแล้วยังมีแขกอีกเชื้อชาติหนึ่งที่ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดนครปฐมโดยมีชุมชนใหญ่อยู่บริเวณวัดประจันตคาม หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า วัดโคกแขกนั่นเอง

การเมืองการปกครอง จังหวัดนครปฐมแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 106 ตำบล และ 5,925 หมู่บ้าน เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลตำบล 14 แห่ง องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 102 แห่ง เขตการปกครองทั้ง 7 อำเภอ ได้แก่

1. อำเภอเมือง
2. อำเภอนครชัยศรี
3. อำเภอสามพราน
4. อำเภอดอนตูม
5. อำเภอบางเลน
6. อำเภอกำแพงแสน
7. อำเภอพุทธมณฑล (จังหวัดนครปฐม. 2553: ออนไลน์)

1.2 ประวัติความเป็นมาจังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐม เป็นเมืองเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งของประเทศไทย สันนิษฐานว่าแต่เดิมนั้น นครปฐมเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมทะเล สมัยที่เมืองนครปฐมตั้งอยู่ริมทะเลนั้น มีเรื่องเล่าในตำนานว่าชาวอินเดีย ได้แล่นเรือใบมาติดต่อค้าขายกับเมืองนครปฐม และจากหลักฐานโบราณวัตถุที่ค้นพบนั้น มีอายุใกล้เคียงกับสมัยกับสมัยอโศกมหาราช จึงเชื่อได้ว่านครปฐมเป็นที่ตั้งของเมืองสุวรรณภูมิต่อมาในปี พ.ศ. 300 จึงได้มีการสร้างองค์พระปฐมเจดีย์ขึ้น และได้รุ่งเรืองสูงสุดในปี พ.ศ. 1000-1200 จนได้ชื่อว่าเป็นเมืองหลวงทวารวดี เพราะยังปรากฏหลักฐานที่วัดพระเมรุ วัดพระประโทน วัดพระงามและวัดดอนยายหอม (ศูนย์ศึกษาการพัฒนาคู คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม. 2542: 18)

จากหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้ทราบว่ามียุคชุมชนเข้ามาอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายยุคโลหะ ภายหลังสังคมเกษตรกรรม อายุประมาณ 2,000 ปี มาแล้ว ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นชุมชนสมัยประวัติศาสตร์ในสมัยทวารวดี และได้พัฒนาตั้งถิ่นฐานจนถึงปัจจุบัน เมืองโบราณในสมัยทวารวดี มีความสัมพันธ์กับแนวชายฝั่งทะเลเดิมของอ่าวไทย มีความสูง 3 - 5 เมตร ในช่วงเริ่มแรกในจังหวัดพื้นที่ โดยการขุดเป็นร่องน้ำล้อมรอบ และกั้นด้วยคันดินทั้งสี่ด้าน เมืองเก่ากำแพงเป็นนครปฐม จะมีการตัดแปลงเมืองโบราณรูปสี่เหลี่ยม ยังปรากฏร่องรอยคันดินและคูน้ำล้อมอยู่ในเขตตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน มีขนาดกว้างประมาณ 750 เมตร ยาวประมาณ 1,000 เมตร มีพื้นที่ประมาณ 400 ไร่ ประตูเมืองยังคงเห็นได้ชัดเจนทั้งสี่ประตู นอกจากนี้ยังพบจารึกบนฐานธรรมจักรศิลา อักษรปัลลวะ ภาษาบาลี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 - 12 อาณาจักรทวารวดี รุ่งเรืองสูงสุดในภาคกลางของประเทศไทย จากนั้นก็เข้าสู่ยุคเสื่อม ซึ่งอาจเกิดจากหลายสาเหตุ แต่ที่สำคัญก็คือ อาณาจักรขอม เริ่มมีอำนาจและแพร่ขยายอิทธิพลมายังภาคกลาง และเข้าทดแทน

อาณาจักรมอญ หรือทวารวดี ในระยะต่อมา มีศิลปวัตถุและโบราณสถานของขอมปรากฏอยู่ เช่น ลวปะ (ลพบุรี) ชยปุระ (ราชบุรี) วัชระปุระ (เพชรบุรี) สุวรรณปุระ (สุพรรณบุรี) ศรีชัยสิงห์ปุระ (ปราสาท เมืองสิงห์ กาญจนบุรี) เมืองเหล่านี้ล้อมรอบนครปฐม ดังนั้น อิทธิพลสมัยละบุรี จึงมีอยู่ที่เมือง นครปฐมด้วยได้แก่ พระปฐมเจดีย์องค์เดิม ซึ่งสันนิษฐานว่า ยอดเดิมคงหักพังเสียหาย เมื่อขอมเข้ามา มีอำนาจได้สร้างยอดปราสาทขึ้นแทนส่วนที่ชำรุดหายไป จึงกลายเป็นเจดีย์ยอดปราสาท ดังจะเห็นได้จาก พระประโทนเจดีย์ ส่วนที่วัดประชานาถ (โคกแขก) สันนิษฐานว่า คงได้รับอิทธิพลต่อมาภายหลัง ใน ปลายรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจ และหลังจากที่พระองค์สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.1762 บรรดาเมืองขึ้น และเมืองที่อยู่ในอิทธิพลของขอม ต่างก็แยกตัวเป็นอิสระ และสร้างศูนย์ อำนาจแห่งใหม่ขึ้นแทนศูนย์อำนาจของขอม

ในปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ได้มีการประกาศตั้งอาณาจักรสุโขทัย แม้ที่นครปฐมจะไม่ ปรากฏอยู่ในศิลาจารึก เนื่องจากที่นครปฐมเพิ่งตั้งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ดินแดนนครปฐมก็ตก อยู่ในอำนาจการปกครองของกรุงสุโขทัย ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงด้วย จากศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 ได้กล่าวถึง พระเถระผู้เป็นหลานพ่อขุนผาเมืองชื่อ พระศรีศรัทธาราชจุฬามณี ได้จารึกแสวงบุญไปยัง ลังกาทวีป เมื่อปี พ.ศ.1873 หลังจากนั้นท่านได้ประกอบมหากุศลมากมาย ที่สำคัญคือ การปฏิสังขรณ์ พระบรมธาตุเจดีย์ที่เรียกตามขอมว่า พระธม ซึ่งหมายถึง สถูปพระบรมธาตุขนาดมหึมา โดยที่พระมหา เจดีย์องค์นี้ปรักหักพังอยู่กลางป่า ณ เมืองเก่า ที่พระศรีศรัทธาฯ เรียกว่า นครพระกฤษณ์ ซึ่งมีผู้ให้ ความเห็นว่าเป็น เมืองนครปฐมโบราณ ในครั้งได้บูรณะพระบรมธาตุจากองค์เดิมสูง 95 วา เพิ่มเป็น 102 วา นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง (พ.ศ.1893 - 1912) จนถึงสมัยพระยอดฟ้า (พ.ศ.2089 - 2091) เป็นเวลาประมาณ 200 ปี เมืองนครปฐมยังคงสภาพเหมือนสมัยสุโขทัยคือ ไม่มีฐานะเป็นเมือง

ต่อมา ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2090 - 2111) จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง เมืองใหม่ขึ้นสามเมือง หนึ่งในสามเมืองนั้นคือ เมืองนครชัยศรีตามชื่อเมืองโบราณ เมืองนครชัยศรีที่ สร้างใหม่นี้ เป็นเมืองขนาดเล็ก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน ในเขตตำบลท่านา อำเภอนครชัยศรี อยู่ห่างจาก เมืองเดิมประมาณ 10 กิโลเมตร มีแม่น้ำนครชัยศรี หรือแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน มีฐานะเป็นเมืองจัตวา เป็นเมืองในเขตปกครองชั้นใน หรือเมืองในวงราชธานี ผู้รั้งเมืองมีราชทินนามว่า ออกพระสุนทรบุรี ศรีพิไชยสงคราม เมืองนครชัยศรีสมัยอยุธยาไม่พบหลักฐานบ่งชี้ว่าตั้งอยู่ที่ใด เพราะเป็นเมืองขนาดเล็ก ไม่มีคูน้ำคันดิน หรือกำแพงเมือง เชื่อกันว่าที่ตั้งตัวเมืองน่าจะอยู่ที่บ้านปากน้ำ มีคลองบางแก้วไหลมา บรรจบแม่น้ำนครชัยศรี และวัดกลางบางแก้วน่าจะเป็นวัดประจำเมืองนครชัยศรีในสมัยอยุธยา เพราะ มีการพบใบเสมาหินชนวนสีดำปักอยู่รอบอุโบสถ ลักษณะเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนกลางที่วัดนี้ ใน สมัยกรุงธนบุรีเรียกเจ้าเมืองว่า พระยานครชัยศรี แสดงว่ามีความสำคัญมากขึ้น ในสมัยกรุงธนบุรี เส้นทางเดินทัพของพม่าทางด้านทิศตะวันตก จะผ่านเมืองนครชัยศรีก่อนจะเข้ากรุงธนบุรี กองทัพพม่า

ได้ยกเข้ามาทางเส้นทางนี้สองครั้ง (พ.ศ. 2310 - 2317) สมเด็จพระเจ้าตากสิน ฯ ทรงยกทัพจากกรุงธนบุรี ไปรบศึกสองครั้งโดยได้เสด็จไปทางเรือตามคลองด่าน หรือคลองมหาชัย ซึ่งเป็นคลองที่เชื่อมระหว่างคลองบางกอกใหญ่กับแม่น้ำท่าจีน เมืองสมุทรสาคร ตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บ้านเมืองอยู่ในภาวะสงบสุข และได้เริ่มติดต่อกับชาติตะวันตก สินค้าที่ส่งออกมีมูลค่าสูงสุดคือ น้ำตาลทราย ซึ่งมีแหล่งผลิตที่สำคัญอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำท่าจีน แขวงเมืองนครชัยศรี ระหว่างปี พ.ศ. 2353 - 2391 ทำให้ชุมชนในย่านนี้ขยายใหญ่โต มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีชาวลาวและชาวเขมร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นยังทรงผนวชอยู่ ได้เสด็จจุดธูปไปพบองค์พระปฐมเจดีย์ ทรงเห็นว่าเป็นเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และประเทศใกล้เคียง เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์จึงได้โปรดเกล้า ฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ โดยให้ช่างทหารทำแบบเจดีย์ขึ้นใหม่แบบลังกา มีรูปทรงกลม ไม่มีฐานทักษิณ สูง 17 วา 2 ศอก ครอบเจดีย์องค์เดิม มีการก่อเตาเผาอิฐ และรับซื้ออิฐจากชาวบ้านที่ไปรื้อจากซากวัดร้างมาขาย

ต่อมา เมื่อปี พ.ศ. 2403 ได้เกิดเหตุการณ์เจดีย์ที่สร้างสวมทับองค์เดิมได้พังทลายลงมา หลังจากเกิดฝนตกใหญ่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงให้ดำเนินการก่อสร้างใหม่ มีการแก้ปัญหาการพังทลายขององค์เจดีย์ด้วยการใช้ไม้ซุงทั้งต้นปักเรียงกัน แล้วมัดด้วยโซ่ขนาดใหญ่เป็นเปลาะๆ เสร็จแล้วจึงก่ออิฐถือปูนหุ้มข้างนอก และเปลี่ยนแปลงรูปเจดีย์ให้มีฐานกว้างขึ้น ส่วนสูงเพิ่มจากเดิม และมีการสร้างวิหารสี่ทิศ และเชื่อมต่อกันด้วยระเบียงกลมล้อมรอบองค์พระเจดีย์ จากระเบียงออกมาเป็นลาน มีการสร้างหอรบขังไว้เป็นระยะรวม 24 หอ มีการจำลองรูปพระเจดีย์องค์เดิมจำลองพระเจดีย์วัดมหาธาตุ นครศรีธรรมราช สร้างภูเขาจำลอง มีหอกลองกับหอรบขัง และมีการปลูกต้นไม้ในพระพุทธรูป งานก่อสร้างบูรณะพระปฐมเจดีย์สำเร็จลุล่วง ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการประกอบพิธียกยอดพระปฐมเจดีย์ เมื่อปี พ.ศ. 2413 ยอดพระเจดีย์หล่อด้วยทองเหลือง เป็นรูปยอดนภศูล แบบยอดพระปราสาทองค์เดิม ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กระเบื้องประดับองค์พระปฐมเจดีย์หลุดล่อนเสียหายเป็นอันมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนกระเบื้องใหม่ทั้งองค์ โดยใช้นักโทษจากเรือนจำมณฑลนครชัยศรี มาทำวันละ 30 - 40 คน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมอบหมายให้มีการซ่อมแซมพระวิหารหลวงโปรดเกล้า ฯ ให้หล่อพระพุทธรูปเก่าจากเมืองศรีสัตนาแลย ซึ่งเหลือแต่พระเศียร พระหัตถ์ และพระบาทให้เป็นองค์สมบูรณ เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ และถวายพระนามว่า พระร่วงโรจนฤทธิ์ ฯ อัฐิเชิญมาประดิษฐานที่วิหารทิศเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2457 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังนครปฐม หรือปฐมนคร อยู่ทางด้านทิศตะวันออก ติดกับบริเวณพระปฐมเจดีย์ สำหรับเป็นที่ประทับเวลาเสด็จนมัสการพระปฐมเจดีย์ พระราชวังแห่งนี้ถูกทิ้งร้างไป เมื่อสิ้น

รัชกาลของพระองค์ ปัจจุบันได้ถูกรื้อออกไปทำเป็นที่ทำการเทศบาลนครปฐม ต่อมาได้มีการรวมเมือง นครชัยศรี สุพรรณบุรี และเมืองสมุทรสาคร ตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล เมื่อปี พ.ศ. 2438 มีที่ทำการ มณฑลอยู่ที่เมืองนครชัยศรี โดยที่เมืองนครชัยศรีแบ่งออกเป็นห้าอำเภอคือ อำเภอเมืองฯ อำเภอพระปฐมเจดีย์ อำเภอตลาดใหม่ อำเภอบางปลา และอำเภอกำแพงแสน ในปี พ.ศ. 2441 ได้ย้ายที่ทำการ มณฑลนครชัยศรี จากตำบลท่านาริมแม่น้ำนครชัยศรี มายังอำเภอพระปฐมเจดีย์ ซึ่งเป็นอำเภอเมืองฯ ในปัจจุบัน โดยทำการซ่อมแซมพระราชวังปฐมนคร แล้วใช้เป็นที่ตั้งมณฑล เมื่อปี พ.ศ. 2450 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริที่สร้างที่ประทับที่เมืองนครปฐม บริเวณสระน้ำ จันทร ซึ่งเป็นสระน้ำโบราณอยู่ใกล้กับเนินปราสาท ห่างจากองค์พระปฐมเจดีย์ไปทางทิศตะวันตก ประมาณสองกิโลเมตร พระราชทานชื่อว่า พระราชวังสนามจันทร์ ประกอบด้วยพระที่นั่งห้าหลัง และ พระตำหนักต่างๆ สี่หลัง มีศาลาธรรม และเทวาลัยพระคเณศร์ รูปแบบการสร้างมีทั้งแบบศิลปกรรม ไทย ศิลปกรรมยุโรป และศิลปกรรมประยุกต์ มีพระที่นั่งต่างๆ ดังนี้คือ

พระที่นั่งพิमानปฐม พระที่นั่งอภิรมฤดี พระที่นั่งวัชรวิมลยา พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ พระที่นั่ง ปาฏิหาริย์ทัศไนย พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ พระตำหนักมารีราชบัลลังก์ พระตำหนักทับแก้ว และ พระตำหนักทับขวัญ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาประทับพระราชวังสนามจันทร์ อยู่เสมอ นอกจากจะเป็นที่แปรพระราชฐานแล้ว ยังใช้เป็นที่ว่าการ เลี้ยงรับรองพระราชอาคันตุกะ อย่างเป็นทางการ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และยังมีพระราชประสงค์ให้เป็นค่ายหลวงใน กิจกรรมเสือป่า เช่น ซ้อมรบ หรือประลองยุทธ ที่เริ่มทำครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2454 ที่เมืองนครปฐม ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยกพระราชวังสนามจันทร์ให้กับมณฑลนครชัยศรี เมื่อปี พ.ศ. 2469 ให้เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดนครปฐม (หอระดมไทย. 2545: ออนไลน์)

1.3 ข้อมูลตำบลไทรงาม

ตำบลไทรงาม เป็นตำบลหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบางเลน สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลไทรงาม (2551: ออนไลน์) ได้ให้ข้อมูลของตำบลไทรงามไว้ว่า ตำบลไทรงามเดิมมีพื้นที่อยู่ในตำบลบางไทรป่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ต่อมาในปี พ.ศ. 2506 ทางอำเภอบางเลน ได้แบ่งแยกตำบลหลายตำบล เพื่อขยายเขตการปกครองเพิ่มขึ้น ตำบลไทรงามจึงแบ่งแยกมาจากตำบลบางไทรป่า จำนวน 11 หมู่บ้าน สาเหตุที่เรียกว่าตำบลไทรงาม ก็เนื่องมาจากมีต้นไทรขนาดใหญ่ มาก ขึ้นอยู่ปากคลองบริเวณหน้าศาลเจ้าแม่พวงมาลัยศรี ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ เมื่อมีการขยายเขตการปกครอง และให้ตั้งชื่อตำบล ชาวบ้านจึงลงมติ เรียกชื่อตำบลว่า “ตำบลไทรงาม” ตามชื่อของต้นไทร นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ตำบล ไทรงาม มีพื้นที่ 20, 019 ไร่เศษ หรือประมาณ 32.03 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน แบ่งพื้นที่ตำบลออกเป็นสองฝั่ง คือ ฝั่งตะวันตก และฝั่งตะวันออก แม่น้ำท่าจีนไหลผ่านบริเวณหมู่ที่ 1, 2, 3 และ 4 พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสีเขียว มีความอุดมสมบูรณ์ มีคลองธรรมชาติตัดผ่านหลายสายทำให้พื้นที่ในตำบลมีความเหมาะสมที่จะประกอบ อาชีพทางด้านเกษตรกรรม

ทิศเหนือ : ติดต่อกับ ตำบลนิลเพชร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ทิศใต้ : ติดต่อกับ ตำบลบางภาษี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันออก : ติดต่อกับ ตำบลไทรน้อย อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี

ทิศตะวันตก : ติดต่อกับ ตำบลบางไทรป่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

1.4 ข้อมูลหมู่บ้าน ในตำบลไทรงาม

ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม แบ่งออกได้เป็น 11 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1: หมู่บ้านคลองเจ๊ก

หมู่ที่ 2: หมู่บ้านไทรงาม

หมู่ที่ 3: หมู่บ้านท่าเรือ

หมู่ที่ 4: หมู่บ้านตลาดบางไทร

หมู่ที่ 5: หมู่บ้านต้นตาล

หมู่ที่ 6: หมู่บ้านคลองบางไทร

หมู่ที่ 7: หมู่บ้านไผ่จระเข้

หมู่ที่ 8: หมู่บ้านไผ่สามตำลึง

หมู่ที่ 9: หมู่บ้านคลองคุณพระประชาศรี

หมู่ที่ 10: หมู่บ้านคลองญี่ปุ่น

หมู่ที่ 11: หมู่บ้านคลองสอง

ทุกหมู่บ้านล้วนแต่ประกอบอาชีพหลักที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรมทั้งสิ้น ทั้งการทำนาทำสวน ทำไร่ หรือแม้แต่การทำประมงในบางพื้นที่ เนื่องจากมีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน พื้นที่โดยรวมในตำบลไทรงามจึงมีความอุดมสมบูรณ์ มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่สามารถเลี้ยงชีพตัวเองและครอบครัวได้ นอกจากการหารายได้หลักจากการเกษตรแล้ว กลุ่มแม่บ้านได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้น เกิดการสร้างอาชีพเสริม โดยอาชีพเสริมที่มีเป็นที่นิยมกันแพร่หลาย คือผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา โดยหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพผลิตเครื่องจักสานจากผักตบชวา ได้แก่ หมู่บ้านคลองเจ๊ก หมู่บ้านไทรงาม หมู่บ้านท่าเรือ หมู่บ้านต้นตาล หมู่บ้านคลองบางไทร ซึ่งผลิตภัณฑ์จักสานจากผักตบชวาเป็น

ผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ โดยเริ่มจากการนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาพัฒนารูปแบบต่าง ๆ โดยเน้นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันได้จริง มีการนำวัสดุมาตกแต่งผลิตภัณฑ์ เช่น โปส การย้อมสี ลวดลายแน่นอน แข็งแรงสวยงามสามารถใช้งานได้นาน ดังตัวอย่างเช่น ฝีมือนางงานในหมู่บ้านคลองไทรงามที่สามารถถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ให้แก่คนอื่น หรือคนที่สนใจและสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้คือ อาชีพจักสานผักตบชวา ซึ่งขณะนี้ในหมู่บ้าน ตลอดจนองค์กรท้องถิ่น ตำบลไทรงาม และหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งทำให้สมาชิกกลุ่ม สมาชิกในครัวเรือนมีรายได้เพิ่มทุกเดือนเฉลี่ย 1,500 - 8,000 บาท/คน/เดือน สมาชิกบางคนสามารถเป็นวิทยากรสอนให้กับผู้ที่สนใจ ตามสถานบันการศึกษาต่างๆ (ตำบลไทรงาม. 2551: ออนไลน์)

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องภูมิปัญญาชาวบ้าน และหัตถกรรมพื้นบ้าน

ความหมาย ความสำคัญ และประเภท ของภูมิปัญญาพื้นบ้าน

จากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2545) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” ว่า “พื้นความรู้ความสามารถ” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า “wisdom” Cambridge University Press (2554: ออนไลน์) ได้ให้ความหมายคำว่า wisdom ว่า “The ability to use your knowledge and experience to make good decisions and judgments”

กฤษณา วงษาสันต์ (2542: 253); พิสิฐ นาคำไพ (2538: 27); เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544: 37-38); สำเนียง สร้อยนาคพงษ์ (2539: 23); สิทธิกร ไชยมา (2544: 2) ประเวศ วะสี (2536: 84) ; รัตนะ บัวสนธ์ (2533: 69) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือปัญญาชาวบ้านหรือปัญญาชนท้องถิ่น (Intellectual Organic) โดยมีใจความสรุปได้ ดังนี้

ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถที่เกิดจากประสบการณ์ดั้งเดิมในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนผ่านกระบวนการศึกษา การสังเกต การคิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญา ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ เกิดการสั่งสม เรียนรู้ และตกผลึกเป็นองค์ความรู้ จนนำไปสู่กระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจากสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่นสถาบันครอบครัว สถาบันความเชื่อ สถาบันศาสนา สถาบันทางสังคมอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ อาจนำมาเพื่อใช้แก้ปัญหา หรือการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับยุคสมัยโดยมีกระบวนการสั่งสม สืบทอด กลั่นกรองกันมาเป็นเวลานานจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสืบทอดกันมาเป็นรูปแบบวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ โดยสามารถสรุปเป็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวคิดของนักวิชาการ ได้ดังนี้

1. เป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาแต่อดีต
2. เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ
3. ถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการต่างๆ ของชุมชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง
4. ทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ ลดการพึ่งตนเองจากสังคมภายนอก
5. มีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตน ทราบถึงความต้องการของตน เข้าใจตนเอง และเป็นการปลูกสำนึกในการรับรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536: 23) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญา โดยกำหนดขอบข่ายของวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาไว้ 7 ด้าน

1. ภูมิปัญญาด้านเกษตร
2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
3. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
4. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
5. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
6. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

2.2 ความหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

คำว่า “ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน” ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยาม โดยแบ่งเป็นคำว่า ศิลปะพื้นบ้าน และหัตถกรรม ดังสรุปได้ว่า

ศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) คือ ผลงานศิลปะที่ช่างฝีมือในท้องถิ่นได้ประดิษฐ์คิดขึ้นตามความคิดเห็นของตนเอง เพื่อประโยชน์ใช้สอย โดยได้รับอิทธิพลมาจากสภาพธรรมชาติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ทางสังคม

กมล เวียสุวรรณ และนิตยา เวียสุวรรณ (2541: 21) ได้ให้นิยามของคำว่า หัตถกรรมไว้ว่า งานศิลปะที่ผลิตด้วยฝีมือโดยใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ อาจมีเครื่องทุ่นแรงช่วย โดยทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยและความสวยงาม หรือเพื่อการตกแต่ง โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น งานเครื่องปั้นดินเผา งานโลหะ งานจักสาน งานทอผ้า เป็นต้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2529 : 2 - 7) ยังได้ให้ความหมายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ว่า ความสำคัญของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแบ่งเป็น 2 ยุค คือ

1. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในยุคโบราณเป็นผลงานที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นซากผลงานในอดีตเหลือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไว้ให้เราได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของพวกเขาเหล่านั้นในด้านต่างๆ อันเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ความเป็นเอกลักษณ์แบบเชื้อชาติและความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมเมืองหรือประเทศ

2. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในยุคปัจจุบันได้ดัดแปลงทั้งสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์ใช้สอยเพื่อเศรษฐกิจ เพื่อการสืบทอดทางวัฒนธรรม เพื่อผลทางด้านจิตใจ และสร้างสรรค์เพื่อผลในการพัฒนาประเทศ

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านแบ่งประเภทตามลักษณะของการใช้งาน ดังนี้

1. ประเภทส่วนประกอบของบ้านเรือน ได้แก่ ฟาก ฝ้าเพดาน ฝา จั่ว ซึ่งเป็นงานสานด้วยไม้ไผ่หรือแคะสลักไม้

2. ประเภทเครื่องเรือน ได้แก่ เก้าอี้ ชุดรับแขก ตู้ โต๊ะ เตียง แคร่ ชั้นวางของ

3. ประเภทเครื่องใช้สอยในครัวเรือน ได้แก่ หม้อข้าว หม้อแกง โอง ไห หม้อน้ำ ครก ชัน กระจง กระจาด กระจอก กระจอน ตะกร้า กระจับปี่ แอบข้าวหรือแอบข้าว เสื่อ สาด หมอน ใ้ ถ้วยชาม พัด ไม้กวาด กระจาดขูดมะพร้าว เขียนหมาก กระจอน มีด

4. ประเภทเครื่องใช้สอยทั่วไป ได้แก่ บุงกี ตะกร้า กระจอม กระจุก กระจัก หัว เข่ง เกวียน เรือ ร่ม กระจิง กระจวน

5. ประเภทเครื่องใช้สอยประจำตัว ได้แก่ เสื่อ ฝ้านุ่ง ไส้รง ฝ้ายขาวม้า พัด กระจเป่าถือ กระจเป่าใส่เสื้อผ้า ตะกร้า งอบ หมวก เครื่องประดับกายต่างๆ (สร้อย กำไล แหวน)

6. ประเภทเครื่องใช้ในงานกสิกรรม ได้แก่ กระจง ตะกร้า เข่ง บุงกี กระจอม กระจอบ เสียม มีดพรวน ขวาน ไ้ คราด

7. ประเภทเครื่องมือจับสัตว์ ได้แก่ ลอบ ไ้ สุ่ม ข้อง กระจัง อีจู้ กรงนก กรงดักนก แร้ว ตุ่ม ลัน ชนาง ยอ แห อวน

8. ประเภทเครื่องเล่น ได้แก่ ตะกร้อ ตู๊กตา หม้อข้าวหม้อแกงเด็กเล่น นกหวีด ม้าก้าน กล้วย เครื่องดนตรี ว่าว พวงระย้า ปลาตะเพียน หน้ากาก หน้าตุง หน้าใหญ่

9. ประเภทเครื่องตวงวัด ได้แก่ บ่อย ลิตร แล่ง ทะนาน ถัง สัด เกวียน กระจง บุงกี

10. ประเภทเครื่องมือและอาวุธ ได้แก่ มีดพก ขวาน พรวน ดาบ ธนู คันกระสุน หอก แหวน หลาว หมวก ไม้ตะพด สนับถือ หน้าไม้

11. ประเภทเครื่องใช้ในพิธีการ ได้แก่ ตู๊กตาเสียบบาล แผ่นยันต์อักขระ การแทงหยวก เมรุเผาศพ โลงศพ ปราสาท พานบายศรี โศก และบัวบรรจุกระดูก เครื่องใช้ในพิธีการต่างๆ ศาลพระภูมิ เครื่องใช้ในงานบุญต่างๆ

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2532: 160) และวรรณ วิบูลย์สวัสดิ์ (2531: 34) ยังได้ให้ความหมายของคำว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน ได้อย่างสอดคล้องกัน ระบุว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน คืองานศิลปะ งานช่างฝีมือ ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์ เป็นไปตามรูปแบบประเพณีที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น การประดิษฐ์สร้างสรรค์ เป็นไปตามเทคนิคและรูปแบบที่ถ่ายทอดในครอบครัวโดยตรงจาก พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือถ่ายทอดโดยผู้ที่ต้องการเรียนรู้หัตถกรรมประเภทนั้นๆ เข้าไปเรียนรู้ ฝึกอบรมจากผู้รู้เป็นเวลานานจน ฝีมือใช้การได้ เทคนิคการประดิษฐ์อาจถ่ายทอดจากถิ่นที่อยู่หนึ่ง ไปยังอีกถิ่นที่อยู่หนึ่ง ผลงานหรือ สิ่งประดิษฐ์ รูปแบบของงานหัตถกรรมจะพัฒนาขึ้นจากความชำนาญของช่าง และปรับปรุงเพื่อให้ สดองประโยชน์ใช้สอยได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้หัตถกรรมจะต้องเป็นผลงานที่บุคคลหนึ่งออกแบบและ ประดิษฐ์ขึ้นมาจนเป็นผลงานสำเร็จรูปตั้งแต่ต้นจนจบด้วยตนเอง

2.3 ลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2541: 31-39) และนวลลล อทินานนท์ (2543: 7) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการทำงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ศิลปะพื้นบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย โดยใช้วัสดุท้องถิ่นที่หาได้ง่าย เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัดของงานพื้นบ้าน เนื่องจากในแต่ละท้องถิ่นมีทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมในการอยู่อาศัย วัสดุในท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งรองรับการคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้นใช้ ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การสร้างหัตถกรรมพื้นบ้านจะมีการพัฒนารูปแบบเรื่อยมาจนถึงจุดซึ่งสามารถสนองประโยชน์ใช้สอยได้อย่างเต็มที่แล้ว จะเกิดรูปแบบที่สมบูรณ์เป็นรูปแบบเฉพาะของหัตถกรรมนั้นๆ

2. ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันตั้งแต่การหุงหาอาหาร เช่น เตาดินเผา หม้อดินเผา หวดนึ่งข้าวเหนียว กระบุง กระจาด ฯลฯ การประกอบอาชีพ เช่น เครื่องมือในการดักจับ สัตว์น้ำ ได้แก่ ข้อง ลอบ ไซ อีจู้ เครื่องใช้ในการทำงาน เช่น คราด แอก ไถ ฯลฯ พิธีกรรมทางศาสนา เช่น กลองข้าวขวัญภาคอีสาน ชั้นชีของภาคเหนือ ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการตอบสนองด้านการใช้สอย ไม่ได้มุ่งทำเพื่อตอบสนองทางด้านสุนทรียภาพ ซึ่งจะเกิดจากประสบการณ์ทักษะของผู้ทำในความเป็นผู้ชำนาญ งานหัตถกรรมมักจะผลิตขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของชาวท้องถิ่นที่จะใช้สอยในชีวิตประจำวัน จึงเกิดรูปแบบที่ซ้ำๆ กันหรือคล้ายคลึงกันเป็นจำนวนมาก

3. เป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยมือ และใช้เครื่องมือที่ชาวบ้านเกิดขึ้น มิได้อาศัยเครื่องจักรแต่อย่างใด ชาวบ้านจะสร้างงานด้วยมือตามกรรมวิธีที่สืบทอดกันมา โดยการบอกเล่าให้ทำตามของที่มี

อยู่ ซึ่งมีรูปแบบเรียบง่าย แสดงลักษณะออกมาชัดเจนๆ ตรงตามหน้าที่ใช้สอย และมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนของร่างกาย

4. ในอดีตเป็นผลผลิตที่ผู้ใช้และผู้สร้างเป็นผู้เดียวกัน งานศิลปะพื้นบ้านเกิดจากความเต็มใจของชาวบ้านในการสร้างสรรค์ โดยมีความจำเป็นในการใช้อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน ดังกล่าวแล้วว่าศิลปะพื้นบ้านทำขึ้นเพื่อตอบสนองประโยชน์ใช้สอย มิได้มุ่งทำเพื่อเศรษฐกิจหรือด้านการค้าขาย ไม่มีการแบ่งงานตามระบบของอุตสาหกรรม ชาวบ้านทำขึ้นใช้เองในครัวเรือนของตน

5. หัตถกรรมพื้นบ้านจะต้องมีลักษณะเฉพาะถิ่น คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของหัตถกรรมพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือการใช้วัสดุก็ตาม ควรมีลักษณะเฉพาะถิ่นของแต่ละแห่งซึ่งแตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วัสดุควรเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้จากท้องถิ่นนั้น และควรเป็นรูปแบบเฉพาะถิ่นที่เกิดจากรูปแบบที่สืบทอดกันมา

6. เป็นผลผลิตของช่างพื้นบ้านธรรมดาๆ มิใช่ฝีมือของศิลปินชั้นเยี่ยม คุณค่าทางศิลปะและคุณภาพของงานเกิดจากการทำเป็นจำนวนมากเป็นหลัก ลักษณะของการสร้างสรรค์และลักษณะเฉพาะของช่างพื้นบ้านจะปรากฏออกมาโดยผ่านประเพณีสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจากชั่วคนหนึ่งไปสู่อีกชั่วคนหนึ่งเป็นเวลานับร้อยปี และจะประสานกลมกลืนกับความเชื่อที่อยู่ในจิตใจของช่างพื้นบ้านและแสดงออกมาในผลงาน

7. เป็นงานที่ใช้เวลาร่างในการสร้างสรรค์ เป็นการสร้างงานที่ไม่ได้คำนึงถึงเวลาในการสร้าง โดยมักใช้เวลาว่างหลังจากงานประจำคือการกสิกรรม ซึ่งทำได้ในบางช่วงเวลาของฤดูกาล โดยไม่จำเป็นต้องเฝ้าดูอยู่ตลอดทั้งปีในช่วงเวลาว่างชาวบ้านก็จะหันมาทำงานอื่น เช่น จักสาน ทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งไม่ได้เป็นอาชีพหลักแต่อย่างใด ผลผลิตที่เกิดขึ้นนำมาใช้ในครัวเรือน แต่หากว่าเหลือจากการใช้สอย จึงนำมาแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอย่างอื่น

8. เป็นงานที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิต เครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้านที่ชาวบ้านทำขึ้นจะเห็นว่าลักษณะการใช้สอยเป็นตัวกำหนดรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้ นั้น การใช้สอยจึงเป็นการบ่งชี้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต และค่านิยมที่สืบทอดกันมายาวนาน

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

3.1 ข้อมูลทั่วไปของผักตบชวา

สำนักงานชลประทานที่ 15 กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2553, ออนไลน์) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผักตบชวา โดยอธิบายว่า ผักตบชวา มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า *Eichloria crassipes* Solms ชื่อสามัญว่า Water Hyacinth อยู่ในวงศ์ Pontederiaceae เป็นพืชน้ำประเภทใบเลี้ยงเดี่ยว มีลำต้นสั้นแตกใบเป็นกอ ลอยไปตามน้ำ ซึ่งเกิดตามชอกใบแล้วเจริญเป็นต้นอ่อนที่ปลาย

ไหล ถ้านำต้นก็จะหยั่งรากลงดิน ใบเป็นใบเดี่ยวรูปไข่หรือเกือบกลมคล้ายรูปหัวใจเป็นมันหนา ก้านใบกลมอวบนำตรงกลางพองออกภายในมีลักษณะเป็นรูพรุนช่วยพยุงลำต้นให้ลอยน้ำได้โดยไม่ต้องมีที่ยึดเกาะ มีดอก สีม่วงอ่อนคล้ายช่อดอกกล้วยไม้ ดอกเกิดเป็นช่อที่ปลายยอดมีดอกย่อย 3-25 ดอก สีม่วงอ่อน มีกลีบดอก 6 กลีบ กลีบบนสุดขนาดใหญ่กว่ากลีบอื่นๆ และมีจุดเหลืองที่กลางกลีบ สามารถแพร่พันธุ์ได้รวดเร็วมาก การขยายพันธุ์โดยวิธีการแยกต้นอ่อนที่ปลายไหลไปปลูก สามารถอยู่ได้ทุกสภาพน้ำ มีถิ่นกำเนิดในแถบลุ่มน้ำอะเมซอน ประเทศบราซิล ในทวีปอเมริกาใต้ และแพร่พันธุ์ได้อย่างรวดเร็วจนกลายเป็นวัชพืชที่ร้ายแรงในแหล่งน้ำทั่วไป

ลำพาวะ มะนะ (2534: 9) ได้กล่าวถึงชื่อที่ใช้ในการเรียกผักตบชวาที่มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ไว้ดังนี้

จังหวัดนครศรีธรรมราช อ่างทอง เรียกว่า ผักปอด

จังหวัดสกลนคร เรียกว่า ผักตบ

จังหวัดอยุธยาและจังหวัดใกล้เคียง เรียกว่า สวะ

จังหวัดหนองคาย เรียกว่า ผักโรค

จังหวัดทางภาคกลาง เช่น กรุงเทพฯ นครปฐม ปทุมธานี ราชบุรี เรียกว่า ผักตบชวา

จังหวัดฉะเชิงเทรา เรียกว่า ยะวา

จังหวัดอุดรธานี เรียกว่า ผักอีใจ

จังหวัดนครราชสีมา สระบุรี เรียกว่า ผักโป่ง

ตามที่ยกตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า แต่ละท้องถิ่นนั้นมีชื่อเรียกแตกต่างกัน อาจจะมีชื่อเรียกที่ต่างจากนี้กันอีกมาก และต่างก็มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ ผักตบชวานั่นเอง

ประโยชน์ของผักตบชวา

สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6 นนทบุรี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2554, ออนไลน์) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับผักตบชวา โดยอธิบายถึงประโยชน์จากผักตบชวา มีวิธีการต่างๆ เช่น

1. การทำสิ่งประดิษฐ์ ใช้ทำเป็นของใช้ต่างๆ เช่น กระเป๋าถือ เปลญวน เครื่องจักสาน นำมาเป็นวัตถุดิบสำหรับงานหัตถกรรม เช่น รองเท้าแตะ ตะกร้าใส่เสื้อผ้า ถาดรองผลไม้ ถาดรองแก้วน้ำ กล้องใส่กระดาษทิชชู ฯลฯ

2. ด้านปศุสัตว์ ใช้เป็นอาหารสัตว์ ใบผักตบชวาใช้นำมา เลี้ยงสุกร เลี้ยงไก่ เนื่องจากมีคุณค่าทางสารอาหาร พบว่าใบผักตบชวาเมื่อนำมาตากแห้งมีโปรตีนประมาณร้อยละ 14-20 ไขมันร้อยละ 1-2.5 กากหรือเยื่อใยประมาณร้อยละ 17-19 คุณค่าทางสารอาหารจะผันแปรตามความอ่อนแก่ของใบผักตบชวาใบอ่อนจะมี คุณค่าทางอาหารสูงกว่าใบแก่ และขึ้นอยู่กับสัดส่วนของก้านและใบ โดยทั่วไปส่วนของใบจะมีคุณค่าทางอาหารสูงกว่าก้านใบ

3. ด้านการเกษตร นำมาทำเป็นปุ๋ยหมัก สำหรับการปลูกพวกพืชผักอื่นๆ คุณสมบัตินี้ที่ปลูกเอาไว้ให้เกิดความชุ่มชื้นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากผักตบชวามีคุณสมบัติในการอุ้มน้ำได้ดี ทำเป็นวัสดุปรับปรุงดิน ใช้ในการเพาะเห็ดโดยนำผักตบชวามาจากน้ำปล่อยทิ้งเอาไว้ประมาณชั่วโมงเศษๆ ใช้มีดสับเป็นท่อนๆ ยาวประมาณ 5-10 ซม. ทั้งส่วนราก ลำต้นและใบ แล้วจึงนำไปเพาะเห็ดฟางได้ เหมือนกับการเพาะโดยใช้ฟางข้าว

4. ด้านอาหาร ดอกอ่อนและก้าน ใบอ่อน กินเป็นผักลวกจิ้ม น้ำพริกหรือทำแกงส้ม

5. ด้านสมุนไพร ใช้แก้พิษภายในร่างกาย และขับลม ใช้ทาหรือพอกแก้แผลอักเสบ

6. ด้านการบำบัดน้ำเสีย ใช้ผักตบชวากรองน้ำเสีย เพราะผักตบชวามีคุณสมบัติทำหน้าที่เป็นตัวกรอง ซึ่งเรียกว่า เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ คือใช้ผักตบชวา ซึ่งเป็นวัชพืชที่มีอยู่มาก มาทำหน้าที่ยึดซับความใสโครก และสารพิษจากแหล่งน้ำเน่าเสีย และในเวลาเดียวกัน ก็ต้องหมั่นนำผักตบชวาออกจากบึงทุกๆ 10 สัปดาห์ เพื่อไม่ให้ผักตบชวามีการเจริญพันธุ์จนบดบังแสงแดดที่จะส่องลงไปบึง สถานที่แรกในประเทศไทยที่ใช้การบำบัดด้วยวิธีนี้คือ "บึงมักกะสัน" ซึ่งเป็นโครงการบึงมักกะสันอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยใช้หลักการบำบัดน้ำเสียตามแนวทฤษฎีการพัฒนาโดยการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา

7. ด้านพลังงาน โดยใช้เป็นเชื้อเพลิง โดยใช้ผักตบชวาเป็นตัวเชื่อมประสานในการทำแท่งเชื้อเพลิงจากฟางข้าวและแกลบ

โทษของผักตบชวา

ลำพาวะ มะนะ ได้กล่าวถึงโทษของผักตบชวามีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 9 ข้อดังต่อไปนี้

1. เป็นอุปสรรคการคมนาคมทางน้ำ และการท่องเที่ยว กีดขวางการสัญจรทางน้ำ เรือ แพ สร้างความเดือดร้อน
2. เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์มีพิษ เช่น งู ปลิง ฯลฯ
3. ขยายพันธุ์รวดเร็ว ซึ่งยากในการทำลายให้หมดทั้งสิ้น
4. ปัญหาด้านสาธารณสุขต่อต้านในการใช้ยาโปรยลงน้ำเพื่อปราบหอยที่เป็นพาหะ นำโรคพยาธิไม้ในตับด้วยการดูดซึมยาหมด
5. เป็นปัญหาในด้านชลประทาน กั้นทางระบายน้ำทำให้เกิดน้ำท่วม
6. เป็นปัญหาทางไฟฟ้าพลังงาน แย่งเนื้อที่ทำให้เกิดการเก็บรักษาน้ำน้อยลง
7. เป็นปัญหาการกสิกรรม เป็นที่อยู่อาศัยของพวกหนูตัวทำลายพืช และผักตบชวาแย่งน้ำสะอาดจากพืช

8. เป็นปัญหาด้านการประมง เป็นอุปสรรคทำให้ปลาน้อยลง และตัวเล็กลงเพราะบริเวณที่มี ผักตบชวาหนาแน่น ทำให้แสงสว่างน้อยเป็นผลทำให้พืชอาหารปลาที่ให้เกิดก๊าซออกซิเจนในน้ำของ ปลาน้อยลง (ลำเพา มนะ. 2534: 19)

3.2 ประวัติความเป็นมาของผักตบชวา

ผักตบชวาเป็นพืชพื้นเมืองของทวีปอเมริกาใต้ เข้าใจว่ามีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศบราซิล แม้ว่าในปัจจุบันผักตบชวาจะเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก แต่เอกสารทางพฤกษศาสตร์ไม่เคยมีการบันทึกเรื่องผักตบชวาเลย จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2367 เมื่อนักพฤกษศาสตร์และนายแพทย์ชาว เยอรมันชื่อ Karl von Martius ได้ไปพบเข้าในขณะที่ทำการสำรวจพันธุ์พืชในบราซิล ในประเทศต่างๆ ในทวีปอเมริกาใต้ ผักตบชวาไม่ได้ก่อให้เกิดปัญหาใดๆ ให้แก่วงการต่างๆ เลย ทั้งนี้ก็เพราะว่าในถิ่นกำเนิดของมัน มีศัตรูธรรมชาติเช่น แมลง โรค และศัตรูอื่นๆ คอยควบคุมการระบาดของมันอยู่แล้ว แต่เมื่อนำไปจากถิ่นกำเนิดซึ่งปราศจากศัตรูธรรมชาติ ผักตบชวาจึงเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและถึงขั้นทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ได้ประวัติการแพร่กระจายของผักตบชวา จากถิ่นเดิมในอเมริกาใต้ไปยังส่วนต่างๆ ของโลกในช่วงระยะเวลาไม่ถึง 100 ปี นี่เป็นเรื่องที่น่าสนใจ ควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เท่าที่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ผักตบชวาได้ถูกนักธุรกิจชาวญี่ปุ่น นำไปแสดงในงานนิทรรศการฝ้าย (Cotton State Exposition) ณ เมืองนิวยอร์กในรัฐหลุยเซียนา สหรัฐอเมริกาเมื่อปี 2427 โดยการไปเก็บมาจาก แม่น้ำโอริโนโกในประเทศเวเนซุเอลาในทวีปอเมริกาใต้ แล้วแจกเป็นที่ระลึกแก่บุคคลสำคัญที่มา เยี่ยมชมคนละต้น หลังจากงานนั้น 11 ปี แม่น้ำเซนต์จอร์จ ในรัฐฟลอริดาซึ่งอยู่ห่างจากเมือง นิวยอร์ก ไปทางใต้ถึง 600 ไมล์ เกิดมีแพผักตบชวาวาวถึง 100 ไมล์ และคลุมบริเวณห่างจากฝั่งไป 200 ฟุต แพผักตบชวาเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการทำงานของโรงเลื่อย เพราะสูงไม่สามารถจะลอยเข้าไปยัง โรงเลื่อยได้ จนในที่สุด รัฐฟลอริดาได้ร้องเรียนไปยังรัฐบาลเพื่อขอความช่วยเหลือในด้านการป้องกัน และการกำจัดผักตบชวาในปี 2424 ชาวต่างชาติที่ปกครองประเทศอินโดนีเซียได้นำผักตบชวา ซึ่งขณะนั้นมีปลุกกันเฉพาะในสวนพฤกษชาติในหลายประเทศในทวีปยุโรป เข้ามายังประเทศอินโดนีเซีย เพราะ ผักตบชวามีดอกสีฟ้าเป็นช่อดึงสวยงามคล้ายคลึงกับดอก hyacinth ซึ่งเป็นไม้ประดับของประเทศใน เขตอบอุ่น คำว่า water hyacinth อันเป็นชื่อสามัญภาษาอังกฤษของผักตบชวา ก็ถือกำเนิดมาจากคำ นี้เอง เมื่อแรกนำ เข้าก็ได้ปลุกเลี้ยงไว้อย่างดีในสวนพฤกษชาติที่เมืองโบกอร์ แต่ต่อจากนั้นไม่นาน ก็แพร่กระจายไปตามลำน้ำต่างๆ อย่างรวดเร็ว

ประเทศไทยมีผักตบชวามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยเจ้านายในสมัยนั้นได้ตามเสด็จไป ประเทศอินโดนีเซียปี พ.ศ. 2444 ได้เห็นผักชนิดนี้ออกดอกสีม่วงสวยงามอยู่ทั่วไปจึงได้นำ เอาพันธุ์ ผักตบชวามายังประเทศไทยเพียงเล็กน้อย ใส่่างดินเลี้ยงไว้หน้าวังสระปทุมจนกระทั่งออกดอก

สวยงามและเพิ่มจำนวนมากขึ้นจนล้นกระถาง ประกอบด้วยในช่วงนั้นเกิดน้ำท่วมวังสระปทุมทำให้ ผักตบชวาล่องลอยกระจัดกระจายออกไปตามที่ต่างๆ และแพร่พันธุ์อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน (สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 6 นนทบุรี. 2554: ออนไลน์)

3.3 ประวัติความเป็นมาเครื่องจักสาน

เครื่องจักสานในประเทศไทยมีความเป็นมาไม่แตกต่างกับนานาประเทศที่ปรากฏเป็นหลักฐานมากนัก กล่าวคือมนุษย์ในสมัยก่อนมีการนำเอาวัตถุดิบจากธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นๆ มาสร้างเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น และได้ทำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามหลักฐานประวัติศาสตร์ไม่ค่อยมีปรากฏแน่ชัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเครื่องจักสานเป็นเครื่องใช้ที่มีใช้กันอยู่แทบทุกครัวเรือน อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ขาดความสำคัญในการจดบันทึกในประวัติศาสตร์ก็เป็นได้

จากหลักฐานทางโบราณคดีในประเทศไทยบริเวณ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าเป็นสถานที่ ที่มีเครื่องจักสานเก่าแก่ที่สุดในโลก เครื่องจักสานดังกล่าวทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นลายขัดสองนักโบราณคดีสันนิษฐานว่ามีอายุไม่ต่ำกว่า 4,000 ปีซึ่งตรงกับยุคหินใหม่ (ราชวดี งามสง่า. 2540:10)

เครื่องจักสานเป็นต้นแบบของเครื่องปั้นดินเผา โดยมีการค้นพบแหล่งอารยธรรมประวัติศาสตร์บ้านเชียงที่สำคัญ ในอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานีพบหลักฐานเป็นภาชนะรูปทรงคล้ายอ่าง มีร่องรอยของเครื่องจักสานประทับอยู่ด้านผิวนอก ซึ่งสันนิษฐานว่ามนุษย์ก่อนบ้านเชียงทำเครื่องปั้นดินเผา โดยใช้ดินเหนียวไล่ลงไปภายในภาชนะจักสาน ซึ่งภาชนะจักสานนั้นอาจสานด้วยใบไม้ประเภท ใบตาล ใบลาน กกหรือไม้ไผ่ เป็นรูปร่างคล้ายกระบุงเตี้ยๆ เมื่อดินแห้งจึงนำไปเผาไฟ เครื่องจักสานจะไหม้จนหมด เหลือแต่ภาชนะดินเผาที่มีร่องรอยของการจักสานปรากฏบนพื้นผิว

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน กรรมวิธีการประดิษฐ์เครื่องจักสานผักตบชวา

4.1 กระบวนการเตรียมผักตบชวาเพื่อการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

4.1.1 การเลือกวัตถุดิบ ปรารภณา คงสำราญ (2550: 40-44) อธิบายว่า ขั้นตอนก่อนที่จะนำผักตบชวามาทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานนั้น ต้องเริ่มจากการคัดเลือกวัตถุดิบทางธรรมชาติ หรือผักตบชวา โดยการคัดเลือก ควรเลือกเก็บผักตบชวาที่อยู่เป็นที่ โดยไม่ต้องผ่านลมหรือมรสุมมากๆ เนื่องจาก ผิวของลำต้น ก็จะมีสะเก็ด ไม่มีแผลมากนัก ส่วนการเลือกเก็บ ควรเลือกผักตบชวาที่ถูกพัดพามาติดในที่ที่ไม่ไหลไปไหน เช่น ตามกระชังที่ดักเก็บไว้ หรือในแอ่งที่บังลมก็ ซึ่งจะได้ลำต้นที่ใหญ่ยาว ควรเลือกลำต้นที่ไม่อ่อนจนเกินไปนัก ลำต้นยาวประมาณ 1.5 ฟุต ถึง 2 ฟุต ส่วนลำต้นแก่ผิวค่อนข้าง

เขียวแก่ ก็มักจะไม้เก็บจะปล่อยไว้ให้เกิดพันธุ์ต่อไป อันที่จริงแล้ว ผักตบชวาเลือกเก็บได้ทั้งสองชนิด สุดแต่จะใช้ไปตามโอกาส เพราะผลิตภัณฑ์ที่มีหลายแบบ ส่วนที่เลือกใช้ต้นอ่อนๆ ที่มีผิวสวยๆ ก็เลือกชนิดที่ผักตบชวาที่มีความเจริญอยู่กับที่ และจะใช้กันมากเพราะสะอาดตาดี ส่วนต้นแก่ชนิดที่หนึ่งที่มีมักจะลอยไปตามน้ำ ก็มีผู้ใช้อยู่บ้างคือ เก็บเอามาทำเป็นของหยาบๆ เช่น ทำพื้รองเท้าแตะบ้าง ทำเชือกขวันเกลียว เพราะไม่เกี่ยวกับผิวสีจะเป็นสีอย่างไรก็ได้ไม่ต้องมีผิวสะอาด ส่วนใ้ภายในก็จะแยกใช้ได้และมีเส้นหยาบกว่าอีกด้วย เหมาะกับการทำงานเช่น ใช้บุหรือรองเบาะชั้นใน เป็นต้น

ดังนั้น การคัดเลือกลำต้นโดยทั่วไป ควรเลือกลำต้นที่มีคุณภาพดีที่มีความยาวตั้งแต่ 70 เซนติเมตร ขึ้นไป เพราะเหมาะแก่การนำมาสานได้สะดวก และลำต้นแก่และอ่อนยังมีผลต่อผิวและสีของก้านผักตบชวาด้วยเมื่อตากแห้งแล้วอีกด้วย โดยถ้าเป็นลำต้นอ่อนจะมีสีเขียวใบตองอ่อน เมื่อแห้งแล้วจะมีสีขาวนวล ต้นแก่ก้านใบมีสีเขียวสดเมื่อทำแห้งแล้วจะเป็นสีน้ำตาลแก่

4.1.2 การตัด เมื่อเลือกลำต้นได้แล้ว ต่อไปก็เป็นการตัดลำต้นออกจากกอ ควรตัดให้ถึงปลายโคน และตัดให้ชิดปลายใบ เพื่อที่จะได้ก้านผักตบชวาที่ยาวเต็มที่ นำมาตัดรากและใบออก เอาแต่ก้านมัดรวมไว้ ประมาณ 10 ต้น/กำ

4.1.3 การล้าง ต้นผักตบชวาที่เก็บมาใช้ประโยชน์มักสกปรกและมีโคลนติดมาด้วย ควรทำความสะอาดโดยใช้น้ำฉีด เพื่อให้ได้ผิวที่สะอาด

4.1.4 การผ่าซีก การสร้างงานหัตถกรรมบางชนิดอาจใช้ทั้งลำต้น บางชนิดอาจต้องทำการผ่าซีกก่อนเพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบของงาน โดยวิธีการผ่าใช้มีดคมผ่าเป็น 2 หรือ 4 ซีกตามความต้องการ แล้วจึงตากให้แห้งในขั้นตอนต่อไป

4.1.5 การทำให้แห้ง การทำให้แห้งโดยทั่วไปมี 2 วิธีคือ การตากแดด และ การอบแห้ง การตากแดด ลำต้นผักตบชวา มี 4 วิธีด้วยกัน คือ

1. การวางตากแดดในแนวนอนใช้ไม้ไผ่ท่อนวางรองหนุนทั้ง 2 ข้าง เพื่อมิให้ผักตบชวาเปื้อนดิน และต้องคอยดูแลกลับเส้นผักตบชวาเพื่อให้ถูกแดดทั่วถึงกันและตากแดดให้แห้งสนิทจะได้ไม่เป็นรา

2. การตากแดดโดยการแขวนในแนวตั้ง วิธีนี้ค่อนข้างยุ่งยากเล็กน้อย แต่มีข้อดีคือไม่ต้องหมั่นดูแลคอยกลับ เพราะเส้นผักตบชวาจะถูกแดดทั้ง 2 ด้าน และได้เส้นผักตบชวาที่สะอาดทำได้โดยซึ่งราวเส้นลวดคล้ายราวตากผ้า

3. การตากแบบชาวบ้าน โดยทำการตากบนหลังคาบ้านหรือหลังคาที่มีแผ่นสังกะสี ทำให้ผักตบชวาแห้งเร็ว ประมาณ 3-4 แดด ก็ใช้ได้

4. การตากบนพื้นปูนซีเมนต์ โดยวางกระจายบนลานซีเมนต์ให้ถูกแสงแดดอย่างทั่วถึงก็จะทำให้เส้นผักตบชวาแห้งได้เร็วขึ้น

การอบแห้ง การอบแห้ง มี 2 วิธีด้วยกัน คือ

1. การอบไอน้ำ วิธีนี้ใช้ในกรณีที่ไม่มีแสงแดด การอบด้วยวิธีนี้จะคงความงามและความ เป็นธรรมชาติของต้นผักตบไว้ได้อย่างสวยงาม หลังจากอบจะได้ลำต้นที่มีสีเขียวฉ่ำ

2. การอบแห้ง วิธีนี้เป็นการทำในตู้กระจก ภายในบุด้วยวัสดุสีดำ มีที่ระบายความร้อน ตั้ง ตัวเครื่องให้ตรงกับแสงอาทิตย์ โดยสุดท้ายจะได้ลำต้นที่มีสีเขียวฉ่ำ

4.1.6 การรีดและเลียด การรีด เพื่อแยกเส้นสานลายใช้ในงานต่างๆ ต้องจัดรีดด้วยเครื่อง รีดให้แบน การเลียดเป็นการทำเส้นผักตบชวาที่ผ่านการรีดแล้ว มาตัดขอบให้เส้นผักตบชวามีขนาด สม่ำเสมอได้ความกว้างของเส้นผักตบชวาตามต้องการ เพื่อให้การประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์สะดวกและ มี ความสวยงามในกรณีที่ไม่มีเครื่องเลียด สามารถใช้มีดหรือกรรไกรตัดขอบเส้นผักตบชวาตามความ ยาวขนาดที่ต้องการ

4.1.7 การป้องกันเชื้อราผักตบชวา ปัจจุบันมีการนำเส้นใยผักตบชวามาประดิษฐ์เป็นงาน หัตถกรรมประเภทต่างๆ มากมาย เช่น ประเภทใช้สอย ภาชนะ เฟอร์นิเจอร์ ส่งออกจำหน่ายทั้งในและ ต่างประเทศ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เสริมหลังจากการทำเกษตรกรรม แต่เนื่องจากคุณสมบัติของเส้น ใยพืช ผักตบชว้าง่ายต่อการถูกทำลายด้วยเชื้อราถ้าหากเก็บไว้นานๆ ถ้าถูกความชื้นในอากาศ หรือ ละอองไอน้ำก็จะเกิดเชื้อราอยู่เสมอ ทำให้คุณค่าของผลิตภัณฑ์ลดลง วิธีป้องกันการเกิดเชื้อราใน ผักตบชวานั้นมีหลายวิธี แล้วแต่ลักษณะของงาน ตามความเหมาะสมโดยมีวิธีต่อไปนี้

1. การใช้สารละลายทรีเท็กซ์ 243
2. การใช้สารละลายบอริคแอสิค
3. การใช้สารละลายแมงคามิส 77
4. การใช้น้ำยากريسเซอร์ริน
5. การใช้สารละลายเพนตาโคโรพินอล
6. การใช้สารละลายอะซิโตนอีพีเทรท
7. การใช้น้ำมันทีนเนอร์ผสมแลคเกอร์

4.1.8 การรมควัน เป็นการนำเอาผักตบชวาที่ตากแห้งแล้วไปอบในตู้ที่มีเตาถ่านติดไฟ อ่อนๆ แล้วโรยกำมะถันบนเตาไฟจะทำให้กำมะถันเกิดควันอบผักตบชวา โดยจะทำการอบประมาณ 2-3 วัน จะทำให้เป็นการป้องกันเชื้อราได้ดี และเมื่อทำเป็นรูปผลิตภัณฑ์แล้วควรจะนำมาอบอีกครั้ง เพื่อป้องกันเชื้อราก่อนออกจำหน่าย

4.1.9 การฟอกขาว โดยวิธีการ สรุบได้ดังนี้

1. การแยกเอาสิ่งสกปรกออก
2. ทำการฟอกด้วยปูนคลอรีนให้ขาว
3. ล้างให้สะอาด แล้วนำออกตากให้แห้ง

4.1.10 การย้อมสี โดยทั่วไปการย้อมสีนั้นจะใช้สีเบสที่มีขายตามท้องตลาด เช่น สีหัวช้างตรากิเลน ฯลฯ ใช้สี 25–50 กรัม ละลายน้ำร้อนพอประมาณจนสีละลาย แล้วนำมาผสมน้ำ 30 ลิตร นำผักตบชวามาต้มในน้ำเดือด 20–30 วินาที จากนั้นนำออกมาล้างน้ำตากให้แห้ง

4.2 ขั้นตอนการเตรียมอุปกรณ์ ในการทำเครื่องจักสานด้วยผักตบชวา มีดังต่อไปนี้

1. เครื่องรีดเส้นผักตบชวา
2. ค้อนหัวเหล็ก ใช้สำหรับทุบหรือตอกตะปูลงบนหุ่นไม้ทำผลิตภัณฑ์
3. คีมปลายแหลม ใช้จับถอนตะปูหรือดึงเส้นใยในที่มีมือไม่สามารถจับได้
4. เข็ม ขนาดต่างๆ ใช้สอดเส้นใยหรือเย็บประกอบผลิตภัณฑ์
5. มีด ใช้ตัดหรือแต่งต้นผักตบชวาหรือตัดแต่งผลิตภัณฑ์ตามความถนัด
6. กรรไกร ใช้ตัดหรือตกแต่ง ขนาดของเส้นผักตบชวา
7. ไม้บรรทัด เพื่อการวัดขนาดของผลิตภัณฑ์ วัดส่วนประกอบต่างๆ
8. สายวัด สำหรับใช้วัดขอบผลิตภัณฑ์ วัดเส้นรอบวง เช่น หมวก โคมไฟ เป็นต้น
9. ตะปูเข็ม ใช้ตอกลงบนหุ่น ที่เป็นหุ่นไม้ต้นแบบของผลิตภัณฑ์
10. ขวดฉีดน้ำ ใช้ฉีดน้ำก่อนการทำเครื่องจักสานผักตบชวาทุกครั้ง ใช้ฉีดน้ำเพื่อให้เส้นผักตบชวาขึ้นและอ่อนตัว เพื่อง่ายต่อการขึ้นรูปแบบ
11. หุ่นไม้รูปแบบต่างๆ ใช้กำหนดขนาดและรูปแบบต่างๆ ของผลิตภัณฑ์
12. เครื่องรีด ใช้ในการทำให้เส้นผักตบชวาได้ขนาดเล็ก ใช้ในงานที่ต้องการความละเอียดมาก
13. แลคเกอร์เงา ในการทำผลิตภัณฑ์ทุกชนิด ขั้นตอนสุดท้ายควรทาลาแลคเกอร์เคลือบเงาเพื่อความสวยงาม ความคงทนของผลิตภัณฑ์ และป้องกันเชื้อรา (ปรารธนา คงสำราญ. 2550: 40-44)

4.3 กรรมวิธีการผลิตเครื่องจักสานด้วยผักตบชวา มีดังต่อไปนี้

ลออรัตน์ ศรีเทียมทอง (2537: 32) ได้ศึกษากรรมวิธีการผลิตเครื่องจักสานผักตบชวามีหลายวิธี ขึ้นอยู่กับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีการผลิตดังนี้

1. วิธีการถัก จะใช้วัสดุที่เป็นเส้นอ่อนและมีความยาวพอสมควร ใช้ถักยึดโครงสร้างภายนอกให้ติดกับผนังของผลิตภัณฑ์ที่ผลิต เช่น การถักขอบภาชนะ การถักหูภาชนะ หรือการถักโครงต่างๆ ของภาชนะ เป็นต้น การถัก จะต้องประกอบไปด้วยชิ้นส่วน และวิธีทำ ดังนี้

นำก้านผักตบชวามาถักเปียต่างๆ คือ เปีย 3, 4, 6, 8 หมายถึงการนำผักตบชวามาพันทับกันเป็นเกลียว เพื่อสานสำหรับใช้เป็นตอกนอนหรืออาจจะพันก้านผักตบชวาเป็นเปีย

การถักเปียสาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

- ใช้ผ้าตัดขวามีขนาดโคนปลายเท่ากัน 3 เส้น
- นำโคนผ้าตัดขวาทั้ง 3 เส้นมารวมกัน นำเส้นที่ 3 นับจากซ้ายไปขวา ไปทับเส้นที่ 2 ที่อยู่ตรงกลางแล้วดึงให้แน่นแล้วเส้นที่ 3 จะเป็นเส้นที่ 2

- นำเส้นที่ 1 ซึ่งอยู่ทางซ้ายไปทับเส้นที่ 2 แล้วดึงให้แน่น เส้นที่ 1 จะอยู่ตรงกลางจะเป็นเส้นที่ 2
- ทำสลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าจะยาวได้ตามต้องการ

การถักเปียสี่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

- นำผ้าตัดขวามีขนาดตามความต้องการมัดรวมกันเป็น 4 เส้น
- นำเส้นที่ 1 ซ้ายทับเส้นที่ 1 ซ้ายทับเส้นที่ 1 ขวาแล้วนำเส้นที่ 2 ขวาทับเส้นที่ 1 ซ้าย เส้นที่ 1 ซ้ายจะเป็นเส้นที่ 2 ซ้ายจะอยู่ในตำแหน่งเดิม

- ให้นำเส้นที่ 2 ขวา ทับเส้นที่ 2 ซ้าย ใช้เส้นที่ 2 ทับเส้นที่ 2 ขวาเส้นที่ 2 ขวา จะเปลี่ยนไปเป็นเส้นที่ 1 ขวา และเส้นที่ 2 ซ้ายจะอยู่ในตำแหน่งเดิม

- ทำสลับไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้ความยาวตามต้องการ

การถักเปียหก ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

- นำผ้าตัดขวามีขนาดตามความต้องการมามัดรวมกันจำนวน 6 เส้น
- เรียงตั้งแต่ต้นที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6 ใช้ปากกาเขียนหมายเลขกำกับไว้เพื่อป้องกันการสลับว่าอยู่เส้นที่เท่าใดและไม่ให้สลับกัน

- นำเส้นที่ 1 ซ้าย พาดทับเส้นที่ 6 ขวา แล้วใช้เส้นที่ 6 ขวา พันทับเส้นที่ 1 ซ้ายแล้วดึงให้แน่นเส้นที่ 1 ซ้ายเดิมจะเปลี่ยนเป็นเส้นที่ 3 ซ้าย แล้วเส้นที่ 6 ขวาจะอยู่ในที่เดิม

- ให้นำเส้นที่ 3 ขวา พาดทับเส้นที่ 5 แล้วใช้เส้นที่ 5 ซ้าย พันทับเส้นที่ 3 ขวา แล้วดึงให้แน่นเส้นที่ 3 ขวา และเส้นที่ 5 ซ้าย จะอยู่ในตำแหน่งเดิม

- ทำสลับไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้ความยาวตามที่ต้องการแล้วจึงนำไปใช้ประกอบการผลิตเครื่องจักสานผ้าตัดขวาในรูปแบบที่ต้องการ

การถักเปียแปด ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

- นำผ้าตัดขวามีขนาดตามความต้องการมามัดรวมกันจำนวน 8 เส้น
- นำเส้นที่ 4 ขวา พาดทับเส้นที่ 3, 2, 1 ขวา แล้วพาดทับเส้นที่ 4, 3 ซ้าย กดลงใต้เส้นที่ 3, 4 ซ้าย แล้วพันกลับทางขวา จะเปลี่ยนเป็นเส้นที่ 1 ขวา

- ให้นำเส้นที่ 1 ซ้าย พาดทับเส้นที่ 2, 3, 4 ซ้าย แล้วพาดทับเส้นที่ 1, 2 ขวา กดลงใต้เส้นที่ 3, 4 ขวา แล้วพันกลับทางซ้ายจะเปลี่ยนเป็นเส้นที่ 4

- ทำสลับไปเรื่อยๆ จนกว่าจะได้ความยาวตามต้องการแล้วจึงนำไปประกอบการผลิตเครื่องจักรสานผักตบชวาในรูปแบบที่ต้องการ

2. วิธีการพัน ผักตบชวาที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์นั้น เป็นเส้นอ่อนและมีความเหนียวพอสมควร ถ้าได้รวมกันเป็นจำนวนมากด้วยวิธีการพันที่ถูกต้อง ก็สามารถขึ้นรูปทรงต่างๆ ได้ วิธีการใหญ่ๆ ในการรวมผูกพันกันขึ้นรูปนั้น มีวิธีดังนี้

2.1 วิธีพันข้าม คือเริ่มพันหัวเส้น เมื่อพันได้มากแล้วพันรวมหักขมวด พันให้ติดกันเป็นก้นหอย ใช้เข็มรูโตหรือลวดนำ

2.2 วิธีพันไขว้ คือเริ่มพันหัวเส้นผักตบชวาหักห้วงขมวดพันติดกันเป็นก้นหอยด้วยวิธีพันไขว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

- เริ่มพันหัวเส้นผักตบชวา
- หักห้วงขมวดพันติดกัน
- พันขมวดให้ติดกันเป็นก้นหอย ด้วยวิธีพันไขว้

2.3 วิธีพันลายลูกแก้ว ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

- นำผักตบชวาทั้งต้นมารวมกันให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ จากนั้นใช้เส้นผักตบชวาเริ่มพันจากหัวให้ได้ความยาวพอสมควร

- เมื่อพันได้ความยาวตามที่ต้องการแล้วให้งอพับ
- เมื่องอพับแล้วใช้เส้นผักตบชวาพันทับส่วนหัวกับส่วนปลายที่เหลือติดกัน
- เมื่อเริ่มขมวดพันลูกแก้วให้เป็นรูปวงกลมเป็นที่รองของ ภาชนะ โดยวิธีพันข้ามเว้น

ช่องเล็กน้อย

- เมื่อพันได้ขนาดตามที่ต้องการแล้ว ก็ทำหูสำหรับแขวนเพื่อสะดวกในการเก็บรักษา

3. วิธีการตีเกลียว คือการนำมาตีเกลียวเพื่อใช้ถักสิ่งของต่างๆ เช่น แก้ว หรือการตีเกลียวด้วยมือ เช่น การทำแผ่นที่วางของร้อนหรือรองจาน

4. วิธีการสาน คือการใช้หลักการโดยการนำผักตบชวาไขว้สลับกันไปมา อาจใช้หุ่นต้นแบบหรือไม่ก็ได้ เป็นรูปทรงแบบต่างๆ มีหลายลาย เช่น ลาย1 ลาย2 เป็นต้น

5. วิธีการผูก คือลักษณะการผูกมัดห้วงคล้อง ใช้เส้นผักตบชวาไม่ต่ำกว่า 2 เส้น แต่ละเส้นไขว้กันเป็นเกลียว เมื่อพันเกลียวดีแล้ว ก็ให้ซ่อนปลายทั้ง 2 ข้าง โดยเอาเส้นที่เหลือสอดเข้าไปในห้วงแล้วดึงเส้นผักตบชวา

6. วิธีการทอ คือใช้วิธีการทอเสื่อ โดยมีเส้นยืนเป็นวัสดุอื่นๆ เช่น ด้าย ฝ้าย เชือก ไนลอน และใช้ผักตบชวาเป็นเส้นพุ่ง เส้นผักตบชวาบิดเป็นเกลียวเล็ก

4.4 การออกแบบเครื่องจักรสานผักตบชวา

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร (2548: 15) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์จักสาน ว่า การออกแบบ คือ กิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการกระทำของมนุษย์ ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ๆ มีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ให้แตกต่างจากของเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ประสบความสำเร็จในตลาดและตรงตามเป้าหมาย งานออกแบบ คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยการเลือกเอาองค์ประกอบมาจัดเรียงให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ ที่สามารถสนองความต้องการตามจุดประสงค์ของผู้สร้างและสามารถผลิตได้ด้วยวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่มีอยู่ในขณะนี้ เนื่องจากความต้องการมีมากกว่าปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐาน 4 ประการ จนเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์ พยายามทำการออกแบบและสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจที่มีอยู่ไม่สิ้นสุด จากลักษณะงานที่เรียบง่าย ค่อยๆ เพิ่มความซับซ้อนเกี่ยวพันกันยิ่งขึ้นระหว่างสิ่งของต่างๆ เข้าด้วยกัน และระหว่างสิ่งของกับสภาพรอบตัว โดยมีผลมาจากการดำรงชีวิตและวิทยาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ วัชรินทร์ ได้กล่าวถึงการออกแบบ

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handy crafts) ผู้ออกแบบและผู้ผลิตมักเป็นคนเดียวกัน และได้สัมผัสกับผลิตภัณฑ์นั้นตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ มักสอดคล้องอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวเข้าไปในผลงานที่ทำด้วย จุดประสงค์ดั้งเดิมทำขึ้นเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต เส้นผ่าของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่ที่ความไม่เหมือนกันในรายละเอียดของผลงานแต่ละชิ้น เป็นงานประดิษฐ์ที่ละเอียดอ่อนที่เครื่องจักรทำได้ยาก

องค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

1. คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรมมีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น
2. วัสดุและกรรมวิธีการผลิตของท้องถิ่น ผลิตได้จริง ใช้สอยดีเหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น
3. ความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา
4. สะดวกต่อการพกพาขณะเดินทาง ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อยากต่อการชำรุดเสียหาย
5. ราคาที่ซื้อได้ โดยการตัดสินใจได้ง่าย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก

คุณประโยชน์ของการออกแบบผลิตภัณฑ์

1. ปรับปรุงภาพลักษณ์ขององค์กร ให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่ง สะดุดตา และง่ายต่อการจดจำ
2. สร้างเอกลักษณ์สินค้า ให้เกิดสัมผัสและการรับรู้ที่ดีต่อองค์กรผ่านการใช้ผลิตภัณฑ์

3. รูปลักษณะผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ สามารถสื่อสารกับลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. พัฒนาผลิตภัณฑ์เดิม ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่ดีขึ้นทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ
5. เพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้นเพื่อนำไปสู่การเพิ่มราคาสินค้าได้
6. ลดต้นทุน เพิ่มผลกำไร เช่น ออกแบบให้ผลิตง่าย ลดขั้นตอน เลือกลงวัสดุภายในประเทศ
7. ขยายตลาดสินค้า เช่น สร้างผลิตภัณฑ์ที่สนองประโยชน์ใช้สอยใหม่ สร้างความต้องการใหม่ สร้างตลาดกลุ่มเป้าหมายใหม่

คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดี

1. ความแปลกใหม่ (Innovative) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำซากมีการนำเสนอความแปลกใหม่ในด้านต่างๆ เช่น ประโยชน์ใช้สอยที่ต่างจากเดิม รูปแบบใหม่ วัสดุใหม่ หรืออื่นๆ ที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้บริโภคในตลาดนั้น
2. มีที่มา (Story) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีประวัติ มีที่มาหรือเล่าเรื่องได้ไม่ว่าจะเป็นต้นกำเนิดความคิดรวบยอดของการออกแบบให้ผู้บริโภคทราบเรื่องราวเหล่านั้นได้ เช่น นาฬิกาของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ กล่าวถึงต้นกำเนิดมาจากงานช่างฝีมือในหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งที่มีการสืบทอดกันต่อ ๆ จนถึงปัจจุบัน เป็นต้น
3. ระยะเวลาเหมาะสม (Timing) การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดนั้นเหมาะสมตามฤดูกาลหรือตามความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้นๆ เช่น ผลิตภัณฑ์เสื้อกันฝนหรือร่ม ก็ควรจะออกสู่ตลาดช่วงฤดูฝน ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดนักเรียนก็ควรออกสู่ตลาดช่วงฤดูกาลก่อนเปิดภาคเรียน เป็นต้น
4. ราคาพอสมควร (Price) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาขายเหมาะสมกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาดนั้น โดยอาศัยการศึกษาวิจัยกลุ่มผู้บริโภคให้ได้ข้อมูลก่อนทำการออกแบบและผลิต
5. มีข้อมูลข่าวสาร (Information) ข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ควรจะสื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบและเข้าใจอย่างถูกต้องในด้านประโยชน์และวิธีการใช้งาน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กรและผลิตภัณฑ์
6. เป็นที่ยอมรับ (Regional Acceptance) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมหรือกลุ่มสังคมเป้าหมาย ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้เสื่อมเสียหรือขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม หรือศาสนา
7. มีอายุการใช้งาน (Life Cycle) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องมีความแข็งแรง คงทนต่อสภาพของการใช้งาน หรือมีอายุการใช้งานที่เหมาะสมกับลักษณะของผลิตภัณฑ์และราคาที่จำหน่าย (วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. 2548: 16)

ลำเพา มะนะ. (2534:41-42) ได้กล่าวถึงการออกแบบเครื่องจักรสานผักตบชวาโดยทำการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติในตัวผักตบชวาว่าเป็นพืชที่มีเส้นใยยาวสามารถนำไปประดิษฐ์เป็น สิ่งของเครื่องใช้ได้หลากหลายชนิด ซึ่งต้องอาศัยหลักการประดิษฐ์โดยมีวิธีการผลิตได้ดังนี้

1. สามารถประดิษฐ์ได้ด้วยตัวของมันเองโดยไม่มีวัตถุดิบ มาประกอบโดยใช้ผักตบชวาล้วน ๆ ในการผลิตเครื่องจักรสานตัวอย่างเช่น ถาดใส่ผลไม้ โดยอาศัยรูปแบบของการสานในการขึ้นรูปด้วยวิธีการพันไข้ว พันข้ามรวมถึงการถักเปียต่างๆ มาประกอบขึ้นรูปผลิตภัณฑ์

2. การประดิษฐ์ ชนิดผสมผสานกับวัสดุอื่น ซึ่งสามารถนำวัสดุที่ไม่ใช่ผักตบชวามาใช้ ประดิษฐ์ร่วมได้นอกเหนือจากผักตบชวาที่สามารถขึ้นรูปได้ด้วยตัวเองแล้ว เช่น การนำไม้ไผ่มาเป็น โครงสำหรับสานขึ้นรูป หรือการนำวัสดุอื่นมาทำซัพในบางส่วนของผลิตภัณฑ์รวมถึงการประดับตกแต่ง ภายนอกด้วย

3. การประดิษฐ์โดยใช้เครื่องทุ่นแรงช่วย โดยต้องดูรูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นหลัก เช่น การผลิต เครื่องจักรสานที่ต้องใช้จักรเย็บ ช่วยในการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์เพื่อลดเวลาและเพิ่มจำนวนการผลิตให้ มากขึ้น กล่าวคือเพื่อให้มีประสิทธิภาพในการผลิตเครื่องจักรสานสูงสุด

4. การประดิษฐ์ขึ้นจากหุ่นต้นแบบ เป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้รูปทรงหรือทรวดทรงของผลิตภัณฑ์ที่ ต้องการผลิตภัณฑ์เป็นจำนวนมากๆ ให้มีรูปร่างส่วนสัดส่วนที่ถูกต้องและใกล้เคียงกันมากที่สุด

การออกแบบ มีความสำคัญต่อผลิตภัณฑ์มากคือ มนุษย์รู้จักเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกับ เครื่องจักรสานนั้นๆ ในอดีตการออกแบบจะสนองความต้องการของผู้มีอำนาจ หรือผู้ยิ่งใหญ่ มุ่งเน้น ถึงความละเอียดมากกว่าประโยชน์ใช้สอย ส่วนการออกแบบในปัจจุบันจะสนองความต้องการของ สังคม การแข่งขันด้านธุรกิจ ดังนั้นการออกแบบจึงมุ่งเน้นไปที่ประโยชน์ใช้สอย รูปทรงเรียบง่าย สอนองความพอใจ ความสบายและสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบได้ง่าย

ปัญหาที่เกิดจากการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานคือการ ปัญหาด้านการฝึกช่างฝีมือ ปัญหา ด้านคุณภาพและขบวนการผลิต ปัญหาด้านความงามและวัฒนธรรมของแต่ละชาติ

5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา

รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาสามารถแบ่งประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์จักรสาน ผักตบชวาได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งแบ่งออกตามประโยชน์และหน้าที่ใช้สอยในด้านต่างๆ ได้ ดังนี้

เครื่องจักรสานที่ใช้ในงานตกแต่งบ้านหรือสำนักงาน ได้แก่ ถังขยะ ฝาบ้าน กรอบกระจก กรอบรูป โคมไฟฟ้า แจกัน ชุดรับแขก ที่รองกระดานต้นไม้ ก่องใส่ของใช้ ดอกไม้ เปลญวน ฯลฯ

เครื่องจักรสานผักตบชวาที่ใช้เป็นเฟอร์นิเจอร์ โดยใช้เป็นอุปกรณ์ตกแต่งเพิ่มเติม ได้แก่ เก้าอี้ โต๊ะ โซฟา เตียง ชุดรับแขก ฯลฯ

เครื่องจักรสานผักตบชวา ที่ใช้เป็นของใช้ทั่วไป ได้แก่ ฝาชี พัด กระดัง แผ่นรองของร้อน หูจับ หม้อ หมวก ตุ่มหู สร้อยคอ เข็มขัด ที่ติดผม กระเป่า รองเท้า โคมไฟ ภาชนะบรรจุขวดเครื่องดื่ม ที่รอง แก้วน้ำ ที่รองจาน ถังขยะ ที่คาดผม กระเป่าเอกสาร ที่ปูนั่ง กระเป่าถือ ฯลฯ

เครื่องจักรสานผักตบชวาที่ใช้เป็นของฝากของขวัญและของชำร่วยต่างๆ เช่น กระจาด กระบุง กระเช้า ตะกร้า ชะลอม ที่ใส่ขวดไวน์ ถาดทรงไก่ กระปุกออมสินแบบต่างๆ แจกัน พวงกุญแจที่สวมใส่ กล่องกระดาศทิชชู กรอบรูป โมบาย โคมไฟ ฯลฯ (จำลอง วิบูลย์ปิ่น. 2545:88)

ลักษณะของเครื่องจักรสานผักตบชวาแต่ละประเภทนั้น มักจะสร้างขึ้นเพื่อมุ่งเน้นด้านประโยชน์ใช้สอยของชุมชนแต่ละท้องถิ่นเป็นสำคัญ ฉะนั้นจึงมีความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย รูปร่าง ลวดลาย เทคนิคและวิธีการที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้เครื่องจักรสานผักตบชวาของแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตาม เครื่องจักรสานผักตบชวาสามารถแบ่งตามรูปแบบประเภทการใช้งาน และประโยชน์ใช้สอยต่างๆ พอที่จะสรุปได้ดังนี้

เครื่องจักรสานผักตบชวาประเภทที่ใช้เกี่ยวกับภาชนะสิ่งของ หรือที่บรรจุใส่สิ่งของ ได้แก่ ตะกร้า กระจาด กล่องใส่ของ กล่องใส่ทิชชู กระเป่าสุภาพสตรี

1. เครื่องจักรสานผักตบชวาประเภทที่ใช้เกี่ยวกับการบริโภค ได้แก่ ภาชนะเครื่องใช้เครื่องดื่ม ถาดผลไม้ ที่รองแก้วน้ำ
2. เครื่องจักรสานผักตบชวาประเภทเครื่องเรือน ได้แก่ เฟอริเจอร์ เสื้อ โต๊ะ ถังขยะ แก้ว โคมไฟ
3. เครื่องจักรสานผักตบชวาประเภทของใช้ทั่วไป ได้แก่ รองเท้า เข็มขัด กระเป่าถือ ที่ปูนั่ง
4. เครื่องจักรสานผักตบชวาประเภทเบ็ดเตล็ด เช่น ของเล่น โมบาย ที่คาดผม ของขวัญ

6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา

จากมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (2546: ออนไลน์) ได้แบ่งเครื่องจักรสานผักตบชวาตามกรรมวิธีการทำ โดยอธิบายไว้บน www.tisi.go.th แบ่งเครื่องจักรสานผักตบชวาออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเภทขึ้นรูป เช่น กระเป่า ตะกร้า โคมไฟ แจกัน หมอน รองเท้า กล่อง กระจาด
2. ประเภทไม่ขึ้นรูป เช่น แผ่นรองจาน เสื้อ

โดยรูปทรง ของเครื่องจักรสานขึ้นอยู่กับ วัสดุที่ใช้ ซึ่งแต่ละวัสดุมีคุณสมบัติไม่เหมือนกัน โดยการสร้างรูปทรงของเครื่องจักรสาน รวมไปถึงเครื่องจักรสานจากผักตบชวานั้น มีการออกแบบให้สัมพันธ์กับการใช้สอย ซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็น รูปทรงคล้ายปื๊บ รูปทรงกระบอก รูปทรงกรวย โดยรูปทรงที่ออกแบบไม่มีการรับการกระจายน้ำหนัก จะส่งผลภาชนะชำรุด เสียหายได้ง่ายเนื่องจากมีการรับน้ำหนักลงเฉพาะที่มากเกินไป และทำให้รูปทรงเสียหายได้ ส่วนรูปทรงที่มีการกระจายน้ำหนักที่ดี เพราะความโค้งของผนังทำให้เกิดความสมดุลในการคงรูปอยู่ได้ และส่งผลให้ภาชนะไม่ต้องแบกรับ

น้ำหนัก และแรงกดเฉพาะจุดใดจุดหนึ่งมากเกินไป ดังนั้น เครื่องจักรกลส่วนมากควรมีรูปทรงเป็นครึ่งวงกลม หรือทรงกระบอกที่มีพนักโค้ง เพราะจะช่วยกระจายการรับน้ำหนักได้ดีกว่ารูปทรงกระบอก หรือรูปทรงอื่นๆ นอกจากนี้รูปทรงของเครื่องจักรกลบางชนิดที่ต้องการให้น้ำหนักลงจุดเดียวเพื่อประโยชน์ใช้สอยก็มี เช่น กระบุงปากบาน เป็นต้น

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2532: 126-130) ยังได้กล่าวถึงคุณค่าความงามของรูปทรงเครื่องจักรกลจะต้องเกิดจากองค์ประกอบของเส้นรอบนอก (Outline) สัดส่วนและขนาด (Proportion and Size) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดสมดุลในลักษณะ Symmetry ทำให้เครื่องจักรกลดูกลมกลืน ดูสบายตาและสมบูรณ์ขึ้น โดยยกตัวอย่างการกำหนดสัดส่วนและขนาดของเครื่องจักรกลที่มีเส้นรอบนอกของรูปทรงที่ประสานกลมกลืนกับสัดส่วนและขนาด เช่น เส้นรอบนอกของตุ้มหรืออีจู้สำหรับดักปลา รูปทรงของพื้นที่ส่วนกันเป็นรูปสี่เหลี่ยม เพื่อให้ตั้งได้มั่นคง และจากส่วนกันจะขยายออกเป็นทรงกระบอกแล้วค่อยๆ คอดเล็กลงในส่วนคอและปาก ซึ่งจะเห็นว่าเส้นรอบนอกมีลักษณะโค้งอ่อนช้อยสวยงาม โดยส่วนความโค้งของเส้นรอบนอกจะมากขึ้นอยู่เรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับหน้าที่ใช้สอยว่าจะใช้สำหรับดักปลาชนิดไหน ในน้ำลึกเพียงใด จากข้อมูลนี้ทำให้ทราบว่าลักษณะของเส้นรอบนอกนี้ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบของรูปทรงตายตัว การขึ้นรูปทรงอาจจะถูกกำหนดโดยต้องคำนึงถึงหน้าที่ใช้สอยและคุณสมบัติของวัสดุ ซึ่งจะส่งผลถึงการสร้างสัดส่วนด้วยว่าจะให้มีความกว้างของฐาน ปาก คอ เล็กใหญ่เท่าใด และรวมถึงขนาดของผลิตภัณฑ์โดยทั้งหมดด้วย

สรุปได้ว่า รูปทรง ของเครื่องจักรกลนั้นขึ้นอยู่กับ วัสดุที่เลือกใช้ ซึ่งแต่ละวัสดุจะมีคุณสมบัติที่แตกต่างกัน โดยการสร้างรูปทรงของเครื่องจักรกลจากผักตบชวานั้น มีการออกแบบให้สัมพันธ์กับการใช้สอยตามสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น โดยส่วนรูปทรงที่มีการกระจายน้ำหนักที่ดี จะเป็นลักษณะรูปทรงครึ่งวงกลมเพราะความโค้งของมันทำให้เกิดความสมดุลในการคงรูปอยู่ได้ดีกว่าทรงกระบอกที่มีพนักโค้ง เพราะจะช่วยให้การกระจายในการรับน้ำหนักได้ดีกว่ารูปทรงกระบอกหรือรูปทรงอื่นๆ และส่งผลให้ภาชนะไม่ต้องแบกรับน้ำหนัก และแรงกดเฉพาะจุดใดจุดหนึ่งมากเกินไป อย่างไรก็ตามเมื่อพูดถึงความงามของรูปทรงเครื่องจักรกลจะต้องมีความผสมผสานและมีองค์ประกอบที่สำคัญคือมีเส้นรอบนอกของรูปทรง ขนาดและสัดส่วนควรจะมีผสมผสานและลงตัวกันอย่างพอดี โดยมีหน้าที่ในด้านประโยชน์การใช้สอยเป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดให้เกิดรูปทรงต่างๆ รวมถึงองค์ประกอบด้านอื่นด้วยเช่น คตินิยมของท้องถิ่น สภาพการใช้สอยในท้องถิ่นเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดและเหมาะสมกับประเภทในการใช้งานนั้นๆ

7. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

7.1 ลวดลายสาน

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ (2541: 9-10) ได้อธิบายลวดลาย ต่างๆ ในงานจักสานทั่วไป รวมถึงการจักสานผักตบชวา โดยแบ่งเป็น 4 ลาย ดังรายละเอียด

1. ลายขัด เป็นวิธีการสานแบบพื้นฐานที่เก่าแก่ที่สุด โดยการสร้างลายขัดนั้นเป็นการสร้างแรงยึดระหว่างตอกด้วยการขัดกันเป็นรูปมุมฉากระหว่างแนวตั้งกับแนวนอน โดยแนวนอนยกขึ้นเส้นหนึ่งขมหรือขัดลงเส้นหนึ่งสลับกันไป อย่างที่เรียกว่า ลายหนึ่ง จากลายหนึ่งได้พัฒนามาเป็นลายสอง ลายสาม และลายอื่นๆ ที่ยังคงรักษาลักษณะการสอดและการขัดกันเช่นเดิม แต่ใช้เส้นตอกในแนวตั้งและแนวนอนมากกว่าหนึ่งเส้น และสอดขัดกันให้สลับไปสลับมาเกิดเป็น ลายสอง ลายสามและลายอื่นๆ อีกมากลายขัดนี้ใช้สานเครื่องจักสานได้หลายชนิด และมักใช้ร่วมกับลายชนิดอื่นเพื่อให้ได้รูปทรงตามต้องการ

2. ลายทแยง เป็นวิธีสานที่ใช้เส้นตอกสอดขัดกันในแนวทแยง (diagonal) ซึ่งแตกต่างจากลายขัดตรงที่ไม่มีเส้นตั้งและเส้นนอน การสานจะทำโดยสานสอดขัดกันตามแนวทแยงเป็นหกเหลี่ยมต่อเชื่อมกันไปเรื่อยๆ คล้ายรวงผึ้ง ลายชนิดนี้จึงมักสานโปร่ง ดังตัวอย่างลาย เช่น ลายตาแข่ง ลายชะลอม ลายหัวส้ม ลายเกล็ดเต่า และลายเฉลว ลายทแยงนี้มักใช้สานภาชนะ เช่น เข่ง ชะลอม หรือใช้สานประกอบกับลายอื่น เช่น สานเป็นส่วนบนของหมวก หรือหัวส้ม เพราะสามารถสานกระจายออกจากศูนย์กลางได้ดีก่อนที่จะสานลายขัดหรือลายอื่นประกอบเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักสานต่อไป

3. ลายขดหรือถัก เป็นการสานที่นิยมใช้กับวัสดุที่ไม่สามารถคงรูปอยู่ได้ด้วยตัวเอง เช่น หวาย ย่านลิเภา ปอ ผักตบชวา วัสดุเหล่านี้ต้องสานด้วยการขดหรือถัก ได้แก่ การถักเป็นเส้นแล้วขดเป็นวงกระจายออกจากศูนย์กลาง แล้วถักเชื่อมกันเป็นชั้นๆ เพื่อให้ได้รูปทรงตามต้องการ หรือใช้วิธีสานโดยใช้วัสดุอื่นเป็นโครงก่อน แล้วถักหรือสานพันยึดโครงเหล่านั้นให้เป็นรูปทรงตามโครงสร้างที่ขึ้นตั้งที่ต้องการ

4. ลายอิสระ เป็นการสานที่ไม่มีแบบแผนตายตัว โดยการสานลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สานที่จะคิดประดิษฐ์ขึ้นเองให้สอดคล้องกับความต้องการของตน โดยลายประเภทนี้มักสานขึ้นตามความต้องการของผู้สาน และแบบแผนที่สืบทอดกันมาในแต่ละท้องถิ่น

ลวดลายในการสานเพื่อขึ้นรูปทรงเครื่องจักสานนั้น เป็นวิธีการของแบบแผนที่มีระบบอย่างหนึ่งเพื่อการสร้าง โครงสร้างให้เกิดการเชื่อมต่อซ้ำๆ กันไป โดยใช้ลักษณะการขัดกันของเส้นตอก หรือวัสดุอื่นที่ใช้จักสานได้ เพื่อให้เกิดแรง ยึดเหนี่ยวระหว่างกันจนกลายเป็นผืนแผ่น เพื่อเป็นผนังของโครงสร้างเครื่องจักสานตามต้องการ ลวดลายจักสานนั้นเป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของการขึ้นโครงสร้างผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสาน จัดเป็นขบวนการความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่เป็นระบบ

ลวดลายจักสานของไทยนั้น มีลวดลาย และรูปแบบ แตกต่างกันอย่างมาก ทั้งที่แตกต่างกัน ด้วยลักษณะของวัสดุที่ใช้ในการจักสานด้วย ดังนั้นการเลือกใช้ลายจักสานใด จึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสม สมสนองประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดความแข็งแรงทนทาน และความสะดวกในการสาน เมื่อพิจารณาองค์ประกอบโครงสร้างเครื่องจักสานแล้ว ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ คือ ความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย วัสดุ ลวดลายสาน วิธีสาน รูปทรง ทัศนคติ ความเชื่อและวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม (2553: ออนไลน์) ได้เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับงานจักสาน โดยจัดแบ่งลักษณะลวดลายที่ใช้เป็นหมวดหมู่ได้ 3 ลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

1. ลายพื้นฐาน
2. ลายพัฒนา
3. ลายประดิษฐ์

1. ลายพื้นฐาน ประกอบไปด้วย

1.1 ลายขัด คือ ลายที่ยก 1 ช่ม 1 สลับไปมาเรื่อยๆ ใช้ในงานสานพวกสานกระสอบ ตะกร้า กระบุง ไช เป็นต้น

1.2 ลายสอง ใช้ในงานสานกระซอน กระสอบ ลายสองเป็นลายที่ผสมกับลายขัด ลายสาม ประดิษฐ์ แล้วประดิษฐ์เป็นลายที่มีชื่อว่า ลายลูกแก้ว ลายดีคว่ำ ลายดีหงาย ดาวล้อมเดือน ดาวกระจาย เป็นต้น โดย

การสานเส้นที่ 1 เริ่มจากใช้เส้นตอก 8 เส้น ข้ามไป 1 เส้น สานยก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น

สานเส้นที่ 2 ข้าม 2 เส้น ยก 12 เส้น ข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น ข้าม 1 เส้น

สานเส้นที่ 3 ยก 1 เส้น ข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น

สานเส้นที่ 4 ยก 2 เส้น ข้าม 2 เส้น ยก 2 เส้น ข้าม 1 เส้น ยก 1 เส้น สานเรื่อยไป โดยเพิ่มทั้งเส้นตั้งและเส้นนอน

1.3 ลายสาม เป็นลายที่ดัดแปลงเพิ่มเติมจากลายสอง นิยมสานกระสอบ เสื่อ กระบุง และฝาบ้าน การสานใช้ 9 เส้น เป็นเส้นตั้ง

เส้นที่ 1 ข้าม 3 ยก 3 ข้าม 3

เส้นที่ 2 ยก 1 ข้าม 3 ยก 3 ข้าม 2

เส้นที่ 3 ยก 2 ข้าม 3 ยก 3 ข้าม 1

เส้นที่ 4 ยก 3 ข้าม 3 ยก 3

เส้นที่ 5 ซ้ำม 1 ยก 3 ซ้ำม 3 ยก 1

เส้นที่ 6 ซ้ำม 3 ยก 2 ซ้ำม 3 ยก 1

1.4 ลายตาหิ้ว อาจมีชื่อเรียกต่างกันไปตามพื้นถิ่น เช่น ลายตาชะลอม ลายชะมู ใช้สานกระเป๋าทะกร้า ลายตาหิ้ว เป็นลายที่ดัดแปลงมาจากลายพื้นฐาน โดยเพิ่มดอกขัดทแยงเป็นลายดอกชิง ลายดอกจันทร์ ลายพิกุล ลายตาชะลอม เป็นต้น

1.5 ลายขอ มักนิยมใช้กับงานสานกระดิ่ง เป็นหลัก

1.6 ลายบองหยอง เป็นลายที่นำไปใช้กับงานสานกระดิ่งที่นิยมใช้กันมากทางภาคใต้ ใช้เก็บพริก กาแฟ ข้าวเปลือก

2. ลายพัฒนา ประกอบไปด้วย

2.1 ลายบัว เป็นลวดลายที่ใช้ในสานกระเป๋าทะกร้า แจง กระซอน เป็นต้น

2.2 ลายดีดำน เป็นลวดลายที่ใช้ในงานจักสานตะกร้า ช้อง

2.3 ลายเฉลวเกล็ดเต่า เป็นลวดลายที่ใช้ในงานจักสานตะกร้า ฝาชี กระเป๋าทะกร้า ฯลฯ

2.5 ลายดอกชิง เป็นลวดลายที่ใช้ในงานจักสานตะกร้า ช้องใส่ปลา

2.5 ลายดีหล่ม เป็นลวดลายที่นิยมใช้สานสลับลาย ลายดีหล่มนี้ ถ้าใช้สานคว่ำเข้าหากัน จะเรียกลายดีหล่มคว่ำ สานให้ลายหงายออกเรียกลายดีหล่มหงาย

3. ลายประดิษฐ์ เป็นลายที่สานขึ้นตามความคิดนึกของผู้สานเอง ยกตัวอย่างเช่น ลายขัดตาหมากรุก ลายขัดตาทแยง ลายขัดดอกคู่ ลายขัดโครงหวาย ลายสอง ลายสาม ลายตาหิ้ว

ราชวดี งามสง่า (2535: 43-52) ได้กล่าวถึงลักษณะของลายสาน โดยแบ่งตามลักษณะการใช้งาน และลักษณะที่แตกต่างกันออกไปได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ลวดลายพื้นฐาน เป็นลวดลายแม่บทสำหรับการจักสานทั่วไป ช่างจักสานจะต้องเรียนรู้ลายแม่บทซึ่งมีทั้งหมด 6 ลาย เป็นลวดลายที่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ได้แก่ ลายขัด ลายสอง ลายสาม ลายตาหิ้ว ลายขอ ลายบองหยอง

2. ลวดลายพัฒนา เป็นลวดลายที่ช่างจักสานในอดีต ได้ปรับปรุงพัฒนามาจากลายพื้นฐาน ทำให้เกิดลายใหม่ขึ้นมาแต่ละลายสามารถนำไปใช้จักสานต่างกันไป ลวดลายพัฒนามี 5 ลาย ได้แก่

- ลายบัว ใช้สาน กระเป๋าทะกร้า แจง กระซอน เป็นต้น
- ลายดีดำน ใช้ในงานจักสานตะกร้า ช้อง เป็นต้น
- ลายเฉลวเกล็ดเต่า ใช้สานฝาชี กระเป๋าทะกร้า เป็นต้น
- ลายดอกชิง ใช้สานตะกร้า ช้องใส่ปลา เป็นต้น

- ลายดีห่อหมก นิยมใช้ต่อกีสานสลับลาย หากสานให้ต่อกกว่าเข้าหากัน เรียกลายดีห่อหมกคว่ำ หากสานให้หางยอก เรียกลายดีห่อหมกหาง

3. ลวดลายประดิษฐ์ เป็นลายที่ช่างจักสานซึ่งมีความชำนาญ สามารถประดิษฐ์ลวดลายจักสานได้ตามต้องการ เป็นแบบเฉพาะของช่างจักสานแต่ละคนไม่ซ้ำกัน ลวดลายประดิษฐ์นั้นนอกจากแสดงความเป็นเอกลักษณ์ในด้านจักสานของช่างแต่ละคน แต่ละท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นที่นิยมของนักสะสมเครื่องจักสานด้วย

จากการศึกษาข้อมูลและเอกสารอ้างอิงข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่าลวดลายสานเกิดจากขัดกันไขว้กันในแนวตั้งแนวนอน แนวทแยงรวมถึงการขดหรือถักเชื่อมต่อกันให้เกิดโครงสร้างก่อเป็นลวดลายต่าง ๆ รวมถึงลายพื้นฐานซึ่งเป็นลวดลายแม่บทสำหรับการจักสานทั่วไป ผู้สานจะต้องเรียนรู้ลายแม่บทที่มีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 6 ลาย เป็นลวดลายที่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ได้แก่ ลายขัด ลายสอง ลายสาม ลายตาหิว ลายขอ ลายบองหยอง จากนั้นมีการพัฒนาลายจากลายพื้นฐานเป็นลวดลายพัฒนา เป็นลวดลายที่ผู้สานในอดีต ได้ปรับปรุงพัฒนามาจากลายพื้นฐาน ทำให้เกิดลายใหม่ขึ้นมา แต่ละลายสามารถนำไปใช้จักสานต่างกันไป ในส่วนของลวดลายที่พัฒนามาจากลายพื้นฐานจะมีอยู่ด้วยกัน 5 ลาย ได้แก่ ลายบ้า ลายดีดำน ลายเฉลวเกล็ดเต่า ลายดอกชิง ลายดีห่อหมก จากนั้นมีการประดิษฐ์ลายจักสานของช่างซึ่งเรียกว่า ลายประดิษฐ์หรือลายอิสระ เป็นการสานที่ไม่มีแบบแผนตายตัว โดยการสานลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สานที่จะคิดประดิษฐ์ขึ้นเองให้สอดคล้องกับความต้องการของตน โดยลายประเภทนี้มักสานขึ้นตามความต้องการของผู้สาน แต่อย่างไรก็ตามลวดลายสานมีการประดิษฐ์ลายใหม่ โดยอยู่บนพื้นฐานหลักของลายสานที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งสิ้นและได้มีการคิดชื่อลายสานขึ้นมาใหม่โดยชุมชนในแต่ละท้องถิ่นเพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นในชุมชนนั้นๆ

7.2 ลวดลายถัก

การถัก เป็นกระบวนการประกอบที่ช่วยให้การทำเครื่องจักสานสมบูรณ์ การถักเครื่องจักสาน เช่น การถักขอบของภาชนะจักสานไม้ไผ่ การถักหูภาชนะ เป็นต้น การถักส่วนมากจะเป็นการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างภายนอก เช่น ขอบ ขา ปาก ก้น ของเครื่องจักสานและเป็นการเพิ่มความสวยงามให้กับเครื่องจักสาน

ลวดลายถักเปียสาม คือการนำผักตบชวาที่ผ่าแล้วมีขนาดโคนปลายเท่ากัน 3 เส้นมารวมกัน

ลวดลายถักเปียสี่ คือการนำผักตบชวาที่ผ่าแล้วมีขนาดโคนปลายเท่ากัน 4 เส้นมารวมกัน

ลวดลายถักเปียหก คือการนำผักตบชวาที่ผ่าแล้วมีขนาดโคนปลายเท่ากัน 6 เส้นมารวมกัน

ลวดลายถักเปียแปด คือการนำผักตบชวาที่ผ่าแล้วมีขนาดโคนปลายเท่ากัน 8 เส้นมารวมกัน

จากการศึกษาข้อมูลลวดลายการถักเปียพอสรูปได้ว่า ลายถักเกิดจากการนำผักตบชวาที่ได้แบ่งไว้เป็นส่วนๆ ตามจำนวนเส้นที่ต้องการถักถักเปียสามก็แบ่งเป็นสามส่วนหรือต้องการลายเปียอื่นก็แบ่งให้ได้ตามจำนวนที่ต้องการ จากนั้นนำเส้นผักตบชวาทั้งหมดมารวบเข้าด้วยกัน ต่อมาถักขึ้นและลงเป็นเปียเหมือนการถักเปียผมจนสุดเส้นผักตบชวา สำหรับการต่อเส้นผักตบชวา โดยการนำผักตบชวาเส้นใหม่มาประกบเส้นที่สั้น และรวบเส้นที่สั้นไว้กับเส้นใหม่เข้าด้วยกัน แล้วถักเปียไปเรื่อยๆ ประมาณ 3-4 นิ้ว จึงปล่อยเส้นผักตบชวาที่สั้นแล้วจับผักตบชวาเส้นที่ยาวถักเปียต่อไป การถักเปียจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ขึ้นอยู่กับการแบ่งส่วนผักตบชวาใหญ่หรือเล็ก ถัดต้องการเปียใหญ่ก็แบ่งส่วนผักตบชวาให้มีขนาดใหญ่ ถัดต้องการเปียขนาดเล็กก็แบ่งส่วนผักตบชวาให้มีขนาดเล็กด้วยวิธีการผ่าหรือกรีด

7.3 ลวดลายพัน

ลวดลายพันเกิดจากการนำเส้นอ่อนที่มีความเหนียวพอสมควรของผักตบชวานำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน โดยการนำมารวมกันเป็นจำนวนมากด้วยวิธีการพันที่ถูกต้อง ก็สามารถขึ้นรูปทรงต่างๆ ได้ วิธีการใหญ่ๆ ในการรวมผูกและพันกันขึ้นรูปนั้น โดยมีลวดลายพันดังต่อไปนี้

ลวดลายพันข้าม คือการพันหัวเส้น เมื่อพันได้มากแล้วพันรวมหักขมวด พันให้ติดกันเป็นกันหอย ใช้เข็มภูโตหรือลวดนำ

ลวดลายพันไขว้ คือเริ่มพันหัวเส้นผักตบชวาหักห้วงขมวดพันติดกันเป็นกันหอยด้วยวิธีพันไขว้

ลวดลายลูกแก้ว คือการ นำผักตบชวาทั้งต้นมารวมกันให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ จากนั้นใช้เส้นผักตบชวาเริ่มพันจากหัวให้ได้ความยาวพอสมควร แล้วให้งอพับใช้เส้นผักตบชวาพันทับส่วนหัวกับส่วนปลายที่เหลือติดกันขมวดแล้วพันลูกแก้วให้เป็นรูปวงกลมเป็นที่รองของ ภาชนะ โดยวิธีพันข้าม เว้นช่องเล็กน้อย

8. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545: 36) ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแบ่งตามลักษณะที่คนในท้องถิ่นหรือชุมชนได้คิดหรือได้รับการถ่ายทอดและคือปฏิบัติต่อกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน แบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการปฏิบัติจะมีการประพฤติและปฏิบัติตามแต่ละคน แต่ละชุมชน เช่น ด้านความเชื่อของชาวนา ก่อนลงทำนาจะต้องเลี้ยง

ผีตาแฮกหรือผีโพงผีนา เพราะเชื่อว่า ถ้าผีโพง ผีนาได้รับของที่เจ้าของน่านำมาให้จะทำให้การทำงานในปีนั้นได้ข้าวดีมีผลผลิตสูง เจ้าของนาทุกแปลงจะต้องทำ เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านความรู้สึกนึกคิดในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำเนินชีวิต เป็นภูมิปัญญาที่ปรากฏออกมาในด้านการวาดภาพ ศิลปะ วัฒนธรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม การแสดง การละเล่นพื้นบ้าน เช่น หมอลำกลอนของชาวขอนแก่น การแสดง ผีตาโขนของจังหวัดเลย จิตรกรรมฝาผนังที่ผาแต้ม ที่จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการปฏิบัติของคนในการประกอบอาชีพ เป็นภูมิปัญญาที่ปรากฏออกมาในรูปการทำมาหากินของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการผสมผสานความรู้แนวคิดจากการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมกับแบบใหม่เข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืนและใช้เป็นแนวทางประกอบอาชีพหลักเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการนำแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของคนในชุมชนเช่น การใช้รถไถนาแทนแรงควาย การทำระบบน้ำหยดเพื่อให้พืชได้รับน้ำตลอดเวลาและประหยัดค่าแรงงานในการรดน้ำพืชผักและผลไม้ เป็นต้น

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย

การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการถ่ายทอดตามลักษณะผู้ให้และผู้รับได้ 2 ประการ

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก
2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่

สามารถ จันทรสุริย์ (2534 : 14) ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดเป็นแบบลายลักษณ์อักษรกับไม่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีองค์ประกอบในการถ่ายทอด คือ

1. องค์คติ (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิดความเข้าใจ อุดมการณ์ต่างๆ
2. องค์พิธีการ (Usage) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีการตั้งศพ การแต่งกาย

3. องค์วัตถุ (Instrumentary and symbolic objects) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้ เช่น ผลิตผลทางศิลปกรรม งานฝีมือ และองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่างแต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ความหมายต่างๆ

รุ่ง แก้วแดง (2541: 53) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเสนอรูปแบบการสอน แบบต่างๆ ของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีดังนี้

1. การสอนมีหลายวิธีดังนี้

- 1.1 การเล่าเรื่องราว
- 1.2 การตอบทกลอน การต่อเพลง
- 1.3 การพาดู พาทำ
- 1.4 การบอก การเทศน์
- 1.5 การให้เลียนแบบ
- 1.6 การลองผิดลองถูก
- 1.7 การอ่านจากตำรา ไบลาน คัมภีร์โบราณ
- 1.8 การทำการทดลอง
- 1.9 การเข้าสู่วิถีชีวิต
- 1.10 การสังเกต

กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างมีความสัมพันธ์และมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะที่สอดคล้องกัน มีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจึงมีลักษณะดังนี้

1. การถ่ายทอดด้วยวิธีการผ่านทางกิจกรรมอย่างง่าย ๆ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทายปริศนา
2. วิธีการบอกเล่าหรือเล่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา พิธีการแต่งงาน พิธีกรรมขนบธรรมเนียมของท้องถิ่นต่างๆ หรือการลงมือประกอบอาชีพตามแบบอย่างบรรพบุรุษ
3. การถ่ายทอดในรูปแบบของความบันเทิง เป็นการสอดแทรกในเนื้อหาหรือคำร้องของการแสดงต่างๆ เช่น ลิเก หนังตะลุง หมอจำ ซึ่งมักกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธรรมเนียมประเพณี คติ คำสอน อาชีพ จารีตประเพณี เป็นต้น
4. การถ่ายทอดเป็นลายลักษณ์อักษร ในอดีตมีการเขียนบนใบลาน และเขียนลงในสมุดข่อย ส่วนในยุคปัจจุบันได้มีการถ่ายทอดผ่านทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ

จากการศึกษาข้อมูลและเอกสารอ้างอิงข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างมีความสัมพันธ์และมีความเชื่อมโยงกันในลักษณะที่สอดคล้องกัน การถ่ายทอดภูมิปัญญา มีการถ่ายทอดตามลักษณะผู้ให้และผู้รับได้ 2 ประการ คือวิธีการถ่ายทอดให้กับเด็กและผู้ใหญ่ แบ่งตามวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแบบลายลักษณ์อักษรและแบบไม่มีลายลักษณ์อักษร การลองผิดลองถูก การสังเกต การทดลอง การบอกเล่าซึ่งถือได้ว่าเป็น การถ่ายทอดภูมิปัญญาในอีกลักษณะหนึ่ง รวมถึงวิธีการถ่ายทอดผ่านทางกิจกรรมอย่างง่าย ๆ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การทายปริศนาโดยวิธีการบอกเล่าหรือเล่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ การลงมือประกอบอาชีพตามแบบอย่างบรรพบุรุษ การสอดแทรกในเนื้อหาในลักษณะบันเทิงเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธรรมเนียม ประเพณี คติ คำสอน อาชีพ

จารีตประเพณี รวมถึง การถ่ายทอดที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยในยุคปัจจุบันได้มีการถ่ายทอดผ่านทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้มีมากยิ่งขึ้น

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน และภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดลงไปในงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจาก ผักตบชวา จากกรณีศึกษาของตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ข้อมูลงานวิจัยต่างๆ มากมาย โดยมีงานวิจัยที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และงาน ศิลปหัตถกรรม โดยใช้วัตถุดิบทางธรรมชาติ เช่น ใบเตย เชือกกล้วย และผักตบชวา เป็นต้น โดยผู้วิจัย เหล่านี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่แตกต่างกัน โดยจะมุ่งเน้นเก็บข้อมูล ศึกษา และวิจัยจาก กรณีศึกษาต่างๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญ และเชื่อมโยงความสำคัญกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อย่างไทยของกลุ่มตัวอย่างนั้น ๆ บ้างมุ่งเน้นเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน บ้างเพื่อศึกษาวิจัยการใช้ ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดในงานศิลปหัตถกรรม ดังตัวอย่าง เช่น

9.1 งานวิจัยในประเทศ

ศวีวรรณ ฉัตรสุริยวงศ์ (2543: บทคัดย่อ) การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นเรื่องงานจักสาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 : ศึกษากรณีโรงเรียนวัดยกกระบัตร (ชุบราชูราษฎร์นุสรณ์) จ.สมุทรสาคร ผลจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นเรื่องงานจักสาน จากประธานคณะกรรมการโรงเรียน จำนวน 1 คน ครูผู้สอนกลุ่มทำงานและ พื้นฐานอาชีพ จำนวน 1 คน หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ จำนวน 1 คน ศึกษาวิเคราะห์ สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านแพ้ว จ.สมุทรสาคร จำนวน 2 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 64 คน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 1 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน ประธานกรรมการโรงเรียน จำนวน 1 คน คณะกรรมการโรงเรียน จำนวน 2 คน และผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน รวมจำนวน 140 คน พบว่าต้องการให้พัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานจักสาน และสอน โดยประชาชนบ้านและใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น เนื้อหาที่สอนควรครอบคลุม ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ งานจักสาน ขั้นตอนและเทคนิควิธีในการจักสาน ผลจากการพัฒนาหลักสูตร พบว่า โครงร่างหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการ จุดประสงค์ทั่วไป โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่ออุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล โดยกำหนดขอบข่ายเนื้อหา คือ ภาควิชา และภาคปฏิบัติ ประกอบด้วย ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับงานจักสาน การสานกระเป๋าผักตบชวา เครื่องมือที่ใช้ในการประมง การประเมินผลงานและการกำหนดราคาจำหน่าย ผลการพัฒนาหลักสูตร พบว่า องค์ประกอบต่างๆ มีความเหมาะสมและสอดคล้องสามารถนำไปทดลองใช้สอนกับนักเรียนได้

ผลการทดลองใช้หลักสูตร จากการนำหลักสูตร จากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดยกระบัตร์ (ชุบราชฎ์รณูสรณ์) จำนวน 64 คน สอนโดยปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน เป็นเวลา 54 คาบ และโดยการนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ ผลการประเมินหลักสูตร ในด้าน (1) ประเมินเอกสารหลักสูตร พบว่า ควรปรับเปลี่ยนในเรื่องเวลา กิจกรรม และเนื้อหาบางส่วน และ (2) ประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตร ระหว่างใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนมีคุณสมบัติสามารถปฏิบัติงานได้ มีนิสัยรักการทำงานและปรับปรุงงานอยู่เสมอ ส่วนการประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนมีความรู้เรื่องงานจักสานและสามารถสานกระเป๋าผักตบชวาได้ นักเรียนมีความภาคภูมิใจกับผลงานของตนเอง สำหรับปราชญ์ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอน และช่วยให้นักเรียนมีความรักในชุมชนมากขึ้น

จำลอง วิบูลย์ปิ่น (2545: บทคัดย่อ) ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาในจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เครื่องจักสานผักตบชวาในจังหวัดนครปฐมนับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนั้น บรรพบุรุษเป็นผู้นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการผลิต รูปแบบ ลวดลายสานจากงานจักสานจากไม้ไผ่ ซึ่งกำลังจะสูญพันธุ์ดัดแปลงเป็นผักตบชวา ซึ่งเป็นวัสดุที่หาง่ายที่มีอยู่ทั่วไปตามแหล่งน้ำในจังหวัดนครปฐม โดยถ่ายทอดให้กับอนุชนคนรุ่นหลังช่วยในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และเป็นการเกื้อกูลกันระหว่างคนกับธรรมชาติในท้องถิ่น ในยุคเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของชาวชนบท ประโยชน์ที่ได้รับทำให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจักสาน ทำให้ได้แนวทางที่จะเสนอแนะ ผู้ประกอบอาชีพผลิตเครื่องจักสานผักตบชวาและทำให้คนทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศเห็นคุณค่าและความสำคัญของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวามากขึ้น สามารถนำไปพัฒนารูปแบบ ลายสาน เครื่องจักสานอื่นๆ ทำให้ประชาชนหันมานิยมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยของ ปราวรณา คงสำราญ ในชื่อเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานผักตบชวาบ้านมหานาม ตำบลไชยภูมิ อำเภอลำดวน จังหวัดอ่างทอง พบว่ามี

กระบวนการผลิต โดยเริ่มจากการคัดเลือกต้นผักตบชวาและเตรียมเส้นผักตบชวา อุปกรณ์ที่ใช้ในการเตรียมเส้นผักตบชวา ได้แก่ มีดใช้สำหรับจักเส้นผักตบชวา กรรไกร ค้อน เข็มหมุดเล็ก เครื่องรีดเส้นผักตบชวา หนูลำสำหรับขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ อุปกรณ์สำหรับการอบ ภาชนะสำหรับแช่และล้างเส้นผักตบชวา อุปกรณ์การเคลือบเงา อุปกรณ์ตัดเย็บเพื่อประกอบและตกแต่งผลิตภัณฑ์

รูปแบบของผลิตภัณฑ์ จากการศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาบ้านมหา นาม จังหวัดอ่างทองพบว่า รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ผลิตกันอยู่มี 4 ประเภท ได้แก่ 1. กระจเป่า 2. ตะกร้า 3. แจกกัน 4. หมอน รูปแบบหลักที่กลุ่มผู้ผลิตนิยมทำมากที่สุดได้แก่ กระจเป่า เพราะเป็นที่ต้องการของ ตลาดมากที่สุด กระจเป่าก็จะจำแนกตามรูปทรงได้ดังนี้ รูปแบบทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกลม เป็นต้น

ลวดลายและการใช้สี พบว่า มีลวดลายโบราณที่ใช้จักสานอยู่ทั้งสิ้น 17 ลาย ได้แก่ 1. ลาย เป็ยคู่ซัดตัน 2. ลายเกลียวทั้งรูป 3. ลายซัดเม็ดแดง 4. ลายสอง 5. ลายซัดตันเว้นช่อง 6. ลายซัดสลับ เป็ย 7. ลายเฉลียง 8. ลายดอกพิกุล 9. ลายดอกแก้ว 10. ลายข้าวหลามตัดดอกใหญ่ 11. ลายเป็ย โปรงหนึ่งชั้น 12. ลายเป็ยคู่เกลียว 13. ลายกันหอย 14. ลายเป็ยคู่ 15. ลายเป็ยคู่เกลียวโปรงสองชั้น 16. ลายลบน้ำ 17. ลายเกลียวสองซัดสาม และพบลายประยุกต์ 7 ลาย ได้แก่ 1. ลายมาคาเม่ 2. ลาย เม็ดมะยมซิด 3. ลายไทย 4. ลายรวงข้าว 5. ลายเม็ดมะยมมีก้าน 6. ลายผูกสี่เหลี่ยม 7. ลายซัดเกลียว โปรง ลวดลายที่ได้รับความนิยมมากที่สุดห้าอันดับแรกได้แก่ ลายดอกพิกุล ลายกันหอย ลายไทย ลาย เป็ยทั้งรูปและลายมาคาเม่

การใช้สีในการย้อมเส้นผักตบชวา กลุ่มผู้ผลิตใช้สีสดได้แก่ สีแดง สีน้ำเงิน สีเขียว สีน้ำตาล สี ม่วง สีชมพู เป็นต้น และพบการประยุกต์การใช้สี ได้แก่ สีมัดย้อม การใช้สีในงานเครื่องจักสาน ผักตบชวา เป็นการใช้สีกลมกลืนและสีคู่ตรงข้ามกัน แบบสองสี สามสี สี่สี

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นแบบภายในครอบครัวและชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้ และทักษะในการผลิตเครื่องจักสานผักตบชวามาตั้งแต่บรรพบุรุษ จากผู้สูงวัยถ่ายทอดกระบวนการ ผลิต โดยที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงและฝึกหัดทำไปจนเกิดความชำนาญ

จากการศึกษารูปแบบ รูปทรง พบว่า มีเป้าหมายในการผลิตที่ชัดเจน กล่าวคือผู้ผลิตมุ่งผลิต สินค้าที่คงอนุรักษ์รูปแบบ รูปทรงพื้นฐาน เช่นกระจเป่ารูปทรงสี่เหลี่ยม ตะกร้ารูปทรงกลม เป็นต้น มีการ นำวัสดุสมัยใหม่มาประดับตกแต่งผลิตภัณฑ์ เช่น หูไม้ หูสายหนัง กระดุมไม้และพลาสติกเพื่อให้เกิด ความสวยงามและให้ทันสมัยตรงความต้องการของตลาด

ลวดลายและการใช้สีของผลิตภัณฑ์ มีทั้งลวดลายโบราณผสมผสานกับลวดลายประยุกต์

9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

จากการศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้ผักตบชวาในงานจักสาน FORMAT (2005: Online) เวิร์ระดับชาติในการจัดการทรัพยากรอินทรีย์ในเคนยา โดยมีผู้สนับสนุนหลักจากมูลนิธิ Rockefeller ได้ใช้ประโยชน์จากผักตบชวาในการผลิตเฟอร์นิเจอร์ และอุปกรณ์สำนักงาน ดังที่ได้ปรากฏในข้อมูล จากรายงาน ปี 2003 ได้อธิบายขั้นตอนการทำเครื่องจักสานผักตบชวาในประเทศเคนยา โดยใช้วิธีนำ ผักตบชวามาบิดเป็นเกลียวหรือถักเพื่อเป็นวัตถุดิบในการทำ โดยวัตถุดิบหาได้ทั่วไปจากทะเลสาบ มา เป็นเส้นใยการทอและการทำกระดาษ โดยเครื่องจักสานผักตบชวาแบ่งออกเป็นประเภท เฟอร์นิเจอร์,

อุปกรณ์ที่ใช้ในครัวเรือนเครื่องใช้สำนักงานเครื่องเขียน ที่มีจำหน่ายในกรุงไนโรบี โดยมีขั้นตอนการเตรียมผักตบชวา ดังนี้

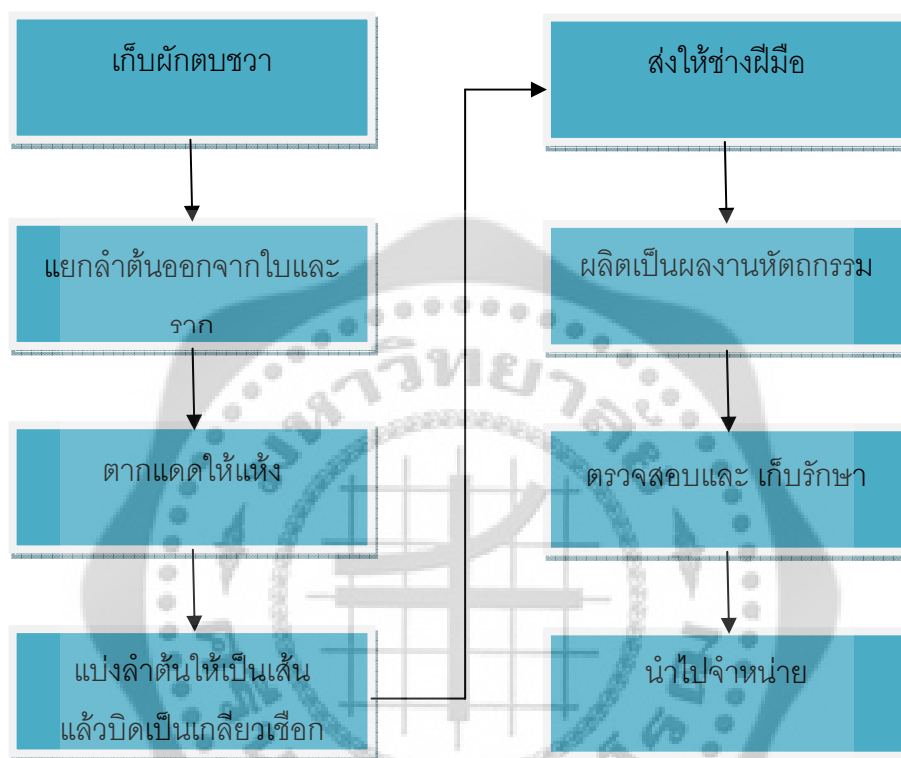
1. เก็บผักตบชวาและหาก้านผักตบชวาที่มีความยาวอย่างน้อย 50 เซนติเมตร ซึ่งหาได้ทั่วไปจากทะเลสาบ
2. แบ่งก้านผักตบชวาวออกเป็น 2 ส่วนขนาดหน้ากว้าง 2.5 ซม. แล้วตากแดด 1 วัน
3. ทำให้แห้งแต่ยังคงความเหนียวอยู่ โดยการตากแดดประมาณ 4-6 ชั่วโมงต่อวัน ไม่ควรตากนานมากกว่า 3 วัน เพื่อไม่ให้เปราะ
4. เก็บรักษา โดยการแช่ลำต้นที่แห้งแล้วประมาณ 5 กก. ใน sodium meta-bisulphite 250 กรัม ละลายในน้ำ 10 ลิตร เป็นเวลา 1 ชั่วโมง เพื่อป้องกันเชื้อราในการควบคุมการสลายตัว หลังจากนั้นนำลำต้นล้างในน้ำที่อุณหภูมิห้องและตากแห้งเป็นเวลา 1 วัน
5. บิดหรือถักเป็นเกลียวเชือก จะได้เส้นผักตบชวา 1 เส้นตามความยาวของลำต้น
6. เพื่อเพิ่มความยาวตามต้องการ สามารถถักรวมเส้นผักตบชวาให้ได้ความยาวตามชิ้นงานที่ต้องการ

ภาพประกอบ 4 การใช้เส้นใยผักตบชวาในผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ที่ประเทศเคนย่า

ที่มา: การศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้ผักตบชวาในงานจักสาน FORMAT. (2005). (ออนไลน์)

การผลิตและการตลาดผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาในประเทศเคนย่า มีวิธีการเลือกเก็บ ทำให้แห้งและนำผักตบชวามาบิดเป็นเกลียวหรือดักเพื่อส่งให้ช่างจักสานทำและนำไปตรวจสอบก่อนนำไปจำหน่าย โดยมีขั้นตอนดังแสดงไว้ในภาพประกอบ 5

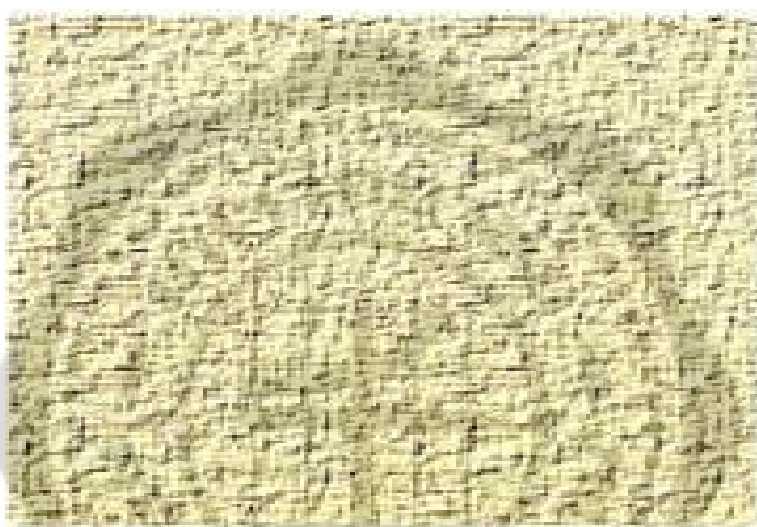

ภาพประกอบ 5 การประมวลผลของเส้นใยผักตบชวา การผลิตและการตลาดของผลิตภัณฑ์ในประเทศเคนย่า

ที่มา: การศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้ผักตบชวาในงานจักสาน FORMAT. (2005). (ออนไลน์)

การประยุกต์ใช้ผักตบชวาเป็นวัตถุดิบ หนังสือ let's Know Handicrafts of India แต่งโดย Amar Tyagi (2008) ได้กล่าวถึงการนำผักตบชวา มาเป็นส่วนประกอบหนึ่งในการทำกระดาษเพื่อใช้ตกแต่งบ้าน โดยกระดาษดังกล่าวเรียกว่า "Mixed Organic Paper" ซึ่งประกอบไปด้วย มะพร้าว, ผักตบชวา, กัลฉวย, มะม่วง, กระดาษสาและอื่นๆ การผสมผักตบชวาจะทำให้กระดาษมีคุณภาพดีขึ้นเหมาะสำหรับการนำไปตกแต่งบ้าน นอกจากนี้ผักตบชวายังถูกนำไปประยุกต์ใช้เป็นวัตถุดิบในงาน

จักสาน เช่นกระเป๋าสตรี ยกตัวอย่างเช่น ในบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย ในการซื้อขายสินค้าออนไลน์ www.atbali.com (2005; Online) ซึ่งสินค้าจากผักตบชวาเป็นที่นิยมในต่างประเทศ เนื่องจากมีความสวยงามและทนทาน ในประเทศพม่า ผักตบชวานิยมนำมาทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในบ้าน เช่น เตี้ยงนอน โต๊ะ เก้าอี้รับแขก (Great Myanmar Island; ไม่ระบุ) ในประเทศเวียดนาม ผักตบชวา นำมาใช้เป็นวัสดุตีบในงาน การทำโซฟา อุปกรณ์ตกแต่ง กระเป๋า และเฟอร์นิเจอร์ เช่นกัน (Alibaba.com Research Panel. 1999-2011: ออนไลน์)

ภาพประกอบ 6 Mixed Organic Paper ที่มีผักตบชวาเป็นส่วนประกอบ

ที่มา: การซื้อขายสินค้าออนไลน์ในบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย. (2554). (ออนไลน์)

จากการศึกษาค้นคว้าการใช้ผักตบชวาในงานจักสาน ได้มีการกล่าวถึงการนำผักตบชวามาประยุกต์ใช้เป็นวัสดุตีบในการทำเฟอร์นิเจอร์อย่างแพร่หลาย นอกเหนือจากประเทศไทยแล้ว ในต่างประเทศก็ได้มีการพัฒนา และนำมาประยุกต์ใช้ในงานต่างๆ โดยเฉพาะเฟอร์นิเจอร์ ด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นประเทศอินโดนีเซีย เวียดนาม พม่า หรือแม้แต่ประเทศที่เจริญแล้ว เช่น นิวซีแลนด์ อังกฤษ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่แล้วการนำผักตบชวามาประยุกต์ใช้เป็นวัสดุตีบเนื่องจากผักตบชวามีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และทำให้เกิดโทษกับสิ่งมีชีวิตในน้ำได้หากมีมากจนเกินไป เนื่องจากผักตบชวาที่ขึ้นอยู่ตามแหล่งน้ำ ได้บดบังแสงแดดและทำให้แหล่งน้ำเกิดการเน่าเสีย ชาวบ้านในท้องถิ่นหรือคนในพื้นที่เหล่านั้น จึงได้นำผักตบชวามาใช้เป็นวัสดุตีบในการทำเฟอร์นิเจอร์ และอุปกรณ์

ในสำนักงานต่างๆ โดย รูปแบบ รูปทรง และลวดลาย หรือแม้แต่การนำไปประยุกต์ใช้ จึงมีความแตกต่าง และคล้ายคลึงกันบ้าง ตามแต่วิถีชีวิตชาวบ้านในท้องถิ่นหรือคนในพื้นที่เหล่านั้น ในบางประเทศได้มีการพัฒนา รูปแบบ รูปทรง ลวดลายผลิตภัณฑ์ และได้ส่งออกผลิตภัณฑ์สินค้าจากผักตบชวาจนเป็นธุรกิจประเภทหนึ่ง และเป็นที่ยอมรับในตลาดโลก

ภาพประกอบ 7 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์โคมไฟที่ผลิตจากผักตบชวา ในประเทศอินโดนีเซีย

ที่มา: ผักตบชวานำมาใช้เป็นวัตถุดิบในงานต่างๆ. (2554). (ออนไลน์)

ภาพประกอบ 8 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เก้าอี้ที่ผลิตจากผักตบชวา ในประเทศอินโดนีเซีย

ที่มา: ผักตบชวานำมาใช้เป็นวัสดุในงานต่างๆ. (2554). (ออนไลน์)

ภาพประกอบ 9 ตัวอย่างเฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตจากผักตบชวา ในประเทศพม่า

ที่มา: ผักตบชวาในประเทศพม่า. (ไม่ระบุ). (ออนไลน์)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้าในการวิจัย ได้ทำการศึกษาจากข้อมูลขั้นต้น (Primary sources) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูล โดยนำเสนอแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) และแสดงภาพประกอบการพรรณนา

ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า

1. สัมภาษณ์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรกลของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม
2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากร ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรกลผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรกลผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ที่มีเกณฑ์การคัดเลือกโดยเลือกตามรูปแบบหรือประเภทการใช้งาน โดยจำแนกผลิตภัณฑ์ ได้ดังนี้

1. ประเภทภาชนะล้างของ
2. ประเภทเกี่ยวกับการบริโภค
3. ประเภทเครื่องเรือน
4. ประเภทของใช้ทั่วไป
5. ประเภทเบ็ดเตล็ด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยประกอบไปด้วย 2 ส่วน ดังนี้

1. การจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่การทำวิจัย ประกอบไปด้วย

1.1 การสังเกตการณ์ โดยสังเกตผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2 การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์ผู้ผลิตเครื่องจักรสานในพื้นที่ ตำบลไททรงาม อำเภอบางเลน แบบไม่เป็นทางการ โดยสนทนาซักถามให้อยู่ในขอบเขตที่ได้กำหนดไว้ และพยายามให้ได้ข้อมูลในส่วนที่ต้องการให้มากที่สุด

1.3 การบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ ซึ่งประกอบไปด้วย การสังเกตการณ์ การสนทนา การบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร การใช้เครื่องบันทึกเสียง และใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อบันทึกภาพผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสาน

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยได้รวบรวมค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวกับงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสาน โดยเฉพาะผักตบชวา ก่อนที่จะเข้าไปทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลด้านเอกสารดังกล่าว ได้แก่ ผลงานวิจัย ตำราวิชาการ รายงานการค้นคว้าของผู้ทรงคุณวุฒิ เอกสารข้อมูลของทางราชการ วิทยานิพนธ์ วารสาร บทความ หนังสือ ฯลฯ รวมไปถึงการค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ต สื่อออนไลน์

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมตั้งขั้นตอนเบื้องต้น ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อมูลภาคสนาม การสังเกตและการสัมภาษณ์ มาจัดทำระบบข้อมูลและศึกษาวิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมาย และประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหาตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์มาศึกษาวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ตามความมุ่งหมายการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมบันทึกข้อมูลเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

1.1 ขั้นตอนและกระบวนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา

- วัตถุประสงค์และอุปกรณ์ในการผลิตงานจักรสานผักตบชวา
- กรรมวิธีในการผลิตงานจักรสานผักตบชวา

1.2 รูปแบบ รูปทรง ลวดลาย ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของกลุ่มตัวอย่าง

- รูปแบบ แบ่งเป็นประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
- รูปทรง ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
- ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา

1.3 ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา และการสร้างช่างใหม่ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา

2. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ และสรุปประเด็นต่างๆ
3. นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่รวบรวมได้และสรุปในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน ผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาวิเคราะห์ ตามความมุ่งหมายการศึกษาค้นคว้า ได้ดังนี้

1. กระบวนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานจากผักตบชวา
2. รูปแบบ รูปทรง ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา
3. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาในด้านการจักสาน

1. กระบวนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานจากผักตบชวา

จากการศึกษาข้อมูลจากแหล่งผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม มีกระบวนการและขั้นตอนการผลิตดังต่อไปนี้

1.1 เครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานจากผักตบชวา มีดังนี้

เครื่องรีด ใช้สำหรับรีดเส้นผักตบชวารวมถึงเส้นเปีย มีลักษณะเป็นแท่น ตัวฐานด้านล่างยึดติดกับไม้รูปทรงสี่เหลี่ยม ตรงกลางของเครื่องรีดมีลูกกลิ้งที่ทำมาจากโลหะสองชิ้นประกบกันสามารถปรับระดับสูงต่ำได้เพื่อเพิ่มหรือลดระยะห่างของลูกกลิ้ง การปรับระดับจะปรับตรงด้านบนของเครื่องรีดด้วยการไขน็อตทั้งสองข้างให้เท่ากัน ด้านข้างเครื่องรีดมีวงล้อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 30 เซนติเมตรใช้ขับสายพานลูกโซ่เพื่อหมุนลูกกลิ้ง วิธีการใช้เครื่องรีดนำเส้นผักตบชวาใส่เข้าไปตรงช่องระหว่างลูกกลิ้งทั้งสอง จากนั้นหมุนวงล้อเพื่อให้เส้นผักตบชวาวิ่งผ่านลูกกลิ้ง และก่อนนำผักตบชวาเข้าเครื่องรีดต้องปรับระยะความห่างของลูกกลิ้งก่อน เมื่อได้ความเรียบแบบของเส้นผักตบชวาตามที่ต้องการแล้ว ควรตรวจดูเส้นผักตบชวาที่รีดแล้วให้เรียบร้อยก่อนนำไปจักสานผลิตภัณฑ์ขึ้นรูปในแบบต่างๆ ต่อไป

ภาพประกอบ 10 เครื่องรีดเส้นฝักตบชวา

1.1.2 เตาและภาชนะ ใช้สำหรับต้มเพื่อย้อมสีเส้นฝักตบชวา เป็นการเพิ่มสีส้มให้กับผลิตภัณฑ์ เตาที่ใช้ต้มมีลักษณะเป็นเตาถ่านขนาดความสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ใช้สำหรับก่อไฟต้มน้ำ ส่วนภาชนะที่ใช้ต้มน้ำเป็นภาชนะอลูมิเนียม (Aluminum) เพราะมีคุณสมบัติไม่ผุและเป็นสนิม การเลือกใช้ภาชนะต้มน้ำจะขึ้นอยู่กับจำนวนเส้นฝักตบชวาที่ต้องการย้อมด้วย สามารถปรับเปลี่ยนภาชนะตามความเหมาะสมในการย้อมสีในแต่ละครั้งได้ด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนเส้นฝักตบชวาที่ใช้ย้อม

ภาพประกอบ 11 เตาและภาชนะสำหรับต้มย้อมสีเส้นฝักตบชวา

1.1.3 สีเคมีย้อมกก ใช้สำหรับย้อมสีเส้นผักตบชวา เป็นสีเคมีตรามังกรคู่ใช้สำหรับย้อมกก มีคุณสมบัติที่ดีคือ สีสดย้อมง่าย และติดทนนาน สามารถนำไปย้อมไหมหรืองานอื่นๆ ได้อีกด้วย สีที่เลือกใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสีเข้ม แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความนิยมในช่วงนั้นด้วย อย่างบางช่วงจะนิยม ผลิตภัณฑ์ที่ใช้สีสดใส การย้อมจะใช้สีแบบเข้ม สีแดง สีม่วง สีดำ แต่ในปัจจุบันความนิยมการใช้สีเริ่มเปลี่ยนไปเรื่อยๆ โดยเริ่มกลับมานิยมสีที่มาจากธรรมชาติหรือใกล้เคียงธรรมชาติ เช่น สีนํ้าตาล

ภาพประกอบ 12 สีเคมีย้อมกก

1.1.4 หุ่นที่ใช้สำหรับขึ้นรูปทรงผลิตภัณฑ์ มีอยู่ 2 ชนิด คือหุ่นที่ทำมาจากโฟมเรียกหุ่นโฟม และหุ่นที่ทำมาจากไม้เรียกว่าหุ่นไม้ คุณสมบัติของหุ่นโฟมกับหุ่นไม้จะแตกต่างกันตามคุณสมบัติ ทั้งนี้การเลือกใช้หุ่นในการขึ้นรูปทรงผลิตภัณฑ์จะขึ้นอยู่กับลักษณะแต่ละประเภทของผลิตภัณฑ์ และหากต้องการความแข็งแรงของผลิตภัณฑ์ควรเลือกใช้หุ่นที่ทำจากไม้ เนื่องจากเวลาสานจะออกแรงดึงได้ดีกว่าหุ่นโฟม เนื่องจากหุ่นไม้มีความแข็งแรงและสามารถรับแรงได้ดีกว่าหุ่นโฟม การขึ้นรูปจากหุ่นไม้ต้องใช้ตะปูในการตอกยึดเส้นผักตบชวา แต่ถ้าเป็นการขึ้นรูปด้วยหุ่นโฟมจะใช้หมุดหัวสี่ในการยึดเส้นผักตบชวาซึ่งจะเร็วและสะดวกกว่า ซึ่งเหมาะสำหรับช่างจักสานที่มีน้ำหนักมือเบา ใช้สำหรับขึ้นรูปทรงผลิตภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น กระเป๋า ตะกร้า กระจาด

ภาพประกอบ 13 ฟู้นโฟมและฟู้นไม้

1.1.5 เชื่อมหมุดหัวสี่และตะปู ใช้สำหรับยึดหรือกดเส้นผักตบผักชวาลงบนฟู้นโฟม เพื่อขึ้นรูปทรงผลิตภัณฑ์ ตะปูที่ใช้มีขนาดความยาว 1 นิ้วใช้สำหรับยึดเส้นผักตบชวากับฟู้นไม้ด้วยวิธีการใช้ค้อนตอกยึด ส่วนหมุดหัวสี่จะใช้สำหรับยึดเส้นผักตบชวากับฟู้นโฟมด้วยการกดทับเส้นผักตบชวาลงบนฟู้นโฟม

ภาพประกอบ 14 เชื่อมหมุดหัวสี่ ตะปู และค้อน

กรรไกร ใช้สำหรับตัดแต่งเส้นผักตบชวาในการทำผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 15 กรรไกร

1.1.7 กาวลาเทกซ์ใช้สำหรับทาเคลือบเส้นผักตบชวาเพื่อให้ผิวผักตบชวาแข็ง ยูริเทนผสมทินเนอร์ให้เข้ากันและใช้แปรงทาสีปลายแบนสำหรับทาสีทาเคลือบเงา เพื่อความสวยงามและความคงทนของผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 16 กาวลาเทกซ์ ยูริเทนเคลือบเงาและทินเนอร์

1.1.8 โถงสำหรับใช้อบเส้นผักตบชวา เพื่อป้องกันการเกิดเชื้อรา

ภาพประกอบ 17 โถงใส่ผักตบชวาสำหรับอบก้ามะถัน

1.1.9 กระบอฉีดน้ำสำหรับฉีดผักตบชวาเพื่อให้ผักตบชวานิ่มและง่ายต่อการสาน

ภาพประกอบ 18 กระบอกฉีดน้ำ

1.1.10 ตู้อบไฟฟ้า ใช้สำหรับอบเส้นผักตบชวาและผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้แห้งมีลักษณะเป็นตู้สี่เหลี่ยมทำด้วยโลหะขนาดความสูง 120 เซนติเมตร ความกว้าง 50 เซนติเมตร ด้านหน้าเป็นฝาปิดเปิด ภายในทำด้วยอลูมิเนียม ตู้อบสามารถปรับตั้งอุณหภูมิในตัวได้ตามต้องการ

ภาพประกอบ 19 ตู้อบไฟฟ้า

1.2 ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

การทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานผักตบชวา วัตถุดิบหลักที่สำคัญในการทำคือ ผักตบชวา ซึ่งเป็นวัสดุทางธรรมชาติที่หาได้ง่ายตามแหล่งน้ำทั่วไปในพื้นที่ การเก็บผักตบชวา ควรเลือกเก็บตามแหล่งน้ำที่ผักตบชวาติดกำบังอยู่กับที่โดยไม่ได้ลอยไปไหน และเมื่อไม่สามารถลอยไปไหนได้ ทำให้ผักตบชวาได้มีโอกาสเติบโตได้อย่างเต็มที่ ผิวลำต้นของผักตบชวา จะสวยไม่เกิดร่องรอยมากนัก เหมาะสำหรับเป็นวัตถุดิบอย่างดีในการเลือกเก็บ ซึ่งต่างจาก ผักตบชวาอีกประเภทคือ หากเมื่อผักตบชวาที่ลอยไหลผ่านไปตามแหล่งน้ำต่างๆ ผิวจะเกิดรอยขีดข่วนมากขึ้นอันเกิดจากการผ่านมรสุม เช่น ลม ฝน สิ่งปลูกสร้างริมน้ำ เป็นต้น จึงทำให้ ผักตบชวาประเภทหลังนี้ไม่เหมาะกับการเก็บนำมาทำเป็นวัตถุดิบในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน แต่ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในบางประเภทอาจไม่จำเป็นต้องเลือกผักตบชวาที่มีผิวสวยต้นอ่อนก็ได้ อาจใช้ต้นแก่ผิวสีเข้มในการทำ ซึ่งขึ้นอยู่กับประเภทของงานจักสาน เพราะผลิตภัณฑ์มีความหลากหลายประเภท ตัวอย่างเช่น การนำไปทำพื้นรองเท้าหรือบริเวณส่วนที่ไม่ต้องการให้เห็น

ภาพประกอบ 20 ผักตบชวาตามแหล่งน้ำธรรมชาติ

ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา มีดังนี้

1.2.1 การคัดเลือกลำต้นผักตบชวา ควรเลือกลำต้นที่มีคุณภาพอายุ 4 เดือน มีลักษณะลำต้นใหญ่และยาว สังกेतจากผักตบชวาที่ถูกพัดไปติดตามกระชัง หรือก้างธรรมชาติ ผักตบชวาประเภทนี้ จะมีผิวสวยและได้คุณภาพเหมาะสำหรับการนำไปผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน จากนั้นนำลำต้นไปตัดให้ได้ขนาดตามที่ต้องการคือ ตัดรากจากปลายโคนจนถึงใบให้มีความยาวมากที่สุด

ภาพประกอบ 21 การคัดเลือกผักตบชวา

1.2.2 การล้างผักตบชวาที่ตัดมาแล้ว ใช้น้ำล้างหรือฉีดสิ่งสกปรกที่ติดมากับก้านผักตบชวาให้สะอาด เพื่อเป็นการเตรียมผิวผักตบชวาก่อนนำไปทำให้แห้ง

1.2.3 การทำผักตบชวาแห้ง นำผักตบชวาที่ต้องการทำให้แห้งมาตากแดดบนแผ่นสังกะสี หรือบนพื้นปูนซีเมนต์ จะใช้เวลาในการตากประมาณ 3-4 วัน การตากผักตบชวาให้แห้งไวและทั่วถึง ควรวางให้แผ่กระจายอย่าวางให้เรียงทับซ้อนกัน

1.2.4 การป้องกันผักตบชวาจากเชื้อรา ผักตบชวาเกิดเชื้อราได้ง่าย หากต้องเก็บไว้นาน ก่อนนำมาใช้ทำผลิตภัณฑ์ วิธีป้องกันนำผักตบชวาที่ทำแห้งแล้วไปล้างเศษสิ่งสกปรกออกด้วยน้ำ ถ้าสกปรกมากให้ล้างด้วยผงซักฟอกล้างน้ำให้สะอาด จากนั้นสะอาดน้ำแล้วนำผักตบชวาไปอบกัมมะถันโดยนำกระถางขนาดเล็กไว้ตรงกลางโถง นำถ่านที่ติดไฟแดงๆ ใส่พร้อมกัมมะถัน จากนั้นนำผักตบชวาใส่ลงไปพร้อมปิดฝาโถงให้สนิท

1.2.6 การเตรียมเส้นผักตบชวา ก่อนนำไปย้อมสีเพื่อขึ้นรูปทรงผลิตภัณฑ์ ด้วยการนำเส้นผักตบชวาที่ผ่านกรรมวิธีทำแห้งไปแปรรูปได้ดังนี้ เส้นผักตบชวาจากการผ่าซีก เส้นเปียต่างๆ เส้นเกลียว เส้นที่ผ่านการรีดให้แบนด้วยเครื่องรีด รวมถึงเส้นผักตบชวาทั้งต้น

ภาพประกอบ 22 การเตรียมเส้นผักตบชวา

ภาพประกอบ 23 การถักเปียก่อนนำไปย้อมสี

1.2.6 การย้อมสี นำผักตบชวาชนิดต่างๆ มาแช่น้ำทิ้งไว้ครึ่งชั่วโมง เพื่อให้ตุ๋นสีได้ดี นำผักตบชวามาแช่ในน้ำเดือด ใช้สีย้อมเคมีละลายน้ำอุ่น 1 ชองต่อน้ำ 10 ลิตร เพื่อให้สีติดทนนาน สม่ำเสมอ และทั่วถึง หมั่นกลับผักตบชวาบ่อยๆ เวลาที่ใช้ต้มขึ้นอยู่กับสีที่ต้องการ หากต้องการให้สีเข้มต้องใช้เวลาต้มมากกว่าสีอ่อน ในขณะที่ต้มใช้วิธีการเทียบสีอยู่เสมอ และเมื่อได้สีที่ต้องการแล้วจึงนำผักตบชวาล้างน้ำให้สะอาด ประมาณ 6-7 ครั้ง จนกว่าสีไม่ตก แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง

ภาพประกอบ 24 เส้นผักตบชวาที่ย้อมสีเสร็จแล้ว

1.3 ขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

การทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.3.1 การสานขึ้นรูปทรงต่างๆ ต้องเริ่มจากการนำเส้นผักตบชวาแบบต่างๆ เช่นเส้นเปีย เส้นริด หรือเส้นผักตบชวาที่ย้อมสีแล้วนำไปชุบน้ำให้ทั่วเส้นก่อนนำมาขึ้นรูปกับหุ่น ที่มีทั้งหุ่นที่ทำจากไม้และโฟม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะแต่ละประเภทของผลิตภัณฑ์ และหากต้องการความแข็งแรงของผลิตภัณฑ์ควรใช้หุ่นที่ทำจากไม้ เนื่องจากเวลาสานและออกแรงดึงมาก หุ่นไม้สามารถรับแรงได้ดีกว่าโฟม การขึ้นรูปจากหุ่นไม้ต้องใช้ตะปูในการตอกยึดเส้นผักตบชวา แต่ถ้าวางเป็นการขึ้นรูปจากหุ่นโฟมให้ใช้หมุดหัวสีในการยึดเส้นผักตบชวาซึ่งจะเร็วและสะดวกกว่า แต่เหมาะสำหรับช่างจักสานที่มีน้ำหนักมือเบา ส่วนวิธีการขึ้นรูปเริ่มจากการนำเส้นผักตบชวาตามจำนวนที่ต้องการมายึดติดกับด้านล่างของหุ่น จากนั้นเริ่มขึ้นลายโดยการสานจากก้นผลิตภัณฑ์จะขึ้นไป การขึ้นรูปทรงสามารถขึ้นรูปที่ละหลายชิ้นก็ได้ตามความเหมาะสม ส่วนลายที่นิยมสานด้านล่างของผลิตภัณฑ์จะนิยมใช้ลายขัดมากกว่า เนื่องจากลายขัดเป็นลายที่สานง่ายเพราะเป็นลายพื้นฐาน อีกอย่างคือ ลวดลายที่อยู่ด้านล่างของผลิตภัณฑ์จะมองไม่เห็น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ลายยากๆ หรือลายสวยงาม และเป็นการลดเวลาและต้นทุนการผลิตด้วย

ภาพประกอบ 25 การสานขึ้นรูปทรง

ภาพประกอบ 26 การสานขึ้นรูปทรงครึ่งละหลายขึ้น

จากนั้นเริ่มสานเส้นต้นหรือเส้นโนแนวตั้งขึ้นไป แล้วสานต่อเป็นลายอื่นๆ ได้ ตามแบบที่กำหนด ในขณะที่สานจะต้องสังเกตเส้นต้นโนแนวตั้งว่าเอียงออกจากแนวเส้นตรงหรือไม่ ตัวอย่างเช่นการสานลายเม็ดแตง จะต้องดูความแน่นของลายสานและดูแนวของเส้นตั้งและเส้นนอนว่าได้ฉากหรือไม่ ในขณะที่สานจะมีการฉีบน้ำหล่อเลี้ยงเส้นผักตบชวาอยู่เสมอ เพื่อสานได้ง่ายขึ้น และหากต้องการต่อเส้น อาจใช้วิธีตัดแต่งเส้นที่จะต่อให้เรียบร้อย จากนั้นยกเส้นต้นออก แล้วนำเส้นนอนมาต่อกันโดยการวางเส้นนอนให้ทั้งสองเส้นวางซ้อนทับกัน แล้วใช้เส้นต้นกดทับไปที่รอยต่อ ดึงเส้นให้แน่นเพื่อความแข็งแรงและปกปิดรอยต่อของเส้นผักตบชวา จากนั้นเมื่อสานจนสุดขอบแล้ว จะต้องมีการเก็บส่วนที่เป็นขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของขอบผลิตภัณฑ์จะต้องมีความแข็งแรง เนื่องจากเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ หรือขยับมีการรับแรงมากที่สุด จึงต้องมีความแข็งแรงเป็นพิเศษกว่าส่วนอื่นของผลิตภัณฑ์ การทำขอบจะใช้วิธีการถักกลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นส่วนเกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม

ภาพประกอบ 27 การต่อเส้นผักตบชวา

ภาพประกอบ 28 การปักปิดรอยต่อของเส้นผักตบชวา

การผสมผสานลายสานต่างๆ ในผลิตภัณฑ์ชิ้นเดียวสามารถทำได้มากกว่า 1 ลายขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแบบและประเภทผลิตภัณฑ์นั้นๆ ซึ่งได้กำหนดไว้ในตอนแรก เมื่อสานขึ้นรูปทรงได้ ตามที่ต้องการแล้ว ควรปล่อยให้เส้นผักตบชวาไว้ให้คงรูปเดิม ไม่ควรแกะออกจากหุ่นต้นแบบ ควรปล่อยให้แห้งก่อนเข้าสู่ขั้นตอนต่อไป เพื่อให้เส้นผักตบชวาอยู่คงรูปเดิมไม่คืนตัว ทำให้ได้รูปทรงตามต้องการ

ภาพประกอบ 29 ปล่อยให้เส้นผักตบชวาแห้งก่อนถอดออกจากหุ่นเพื่อให้คงรูปเดิมอยู่

ภาพประกอบ 30 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาที่มีการผสมผสานของลายต่างๆ

นำผลิตภัณฑ์ไปตากแดดให้แห้งสนิทใช้เวลา 1-2 วัน เพื่อกำจัดความชื้นของเส้น ผักตบชวา เป็นการเตรียมผิวก่อนนำไปเคลือบเงา หากสภาพอากาศไม่เอื้อต่อการตากแดด สามารถใช้ตู้อบไฟฟ้าในการทำแห้งได้ด้วยวิธีการนำผลิตภัณฑ์มาใส่ตู้อบ เปิดไฟที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 30 นาที จากนั้นปิดสวิตช์ไฟและทิ้งไว้อีก 30 นาที เพื่อให้ความร้อนกระจายอย่างทั่วถึง ทั้งนี้การอบแห้ง สามารถลดหรือเพิ่มเวลาได้ขึ้นอยู่กับจำนวนของผลิตภัณฑ์ ที่อบ

ภาพประกอบ 31 นำผลิตภัณฑ์ตากแดด

1.3.3 การเคลือบเงา ทำความสะอาดผิวผลิตภัณฑ์ให้สะอาด ทากาวลาเท็กซ์ด้วย แปรงทาสีเพื่อให้เส้นผักตบชวายึดติดกันและมีความคงทนแข็งแรงมากขึ้น เมื่อทากาวแห้งแล้วใช้ยูริเทรนผสมทินเนอร์ในอัตราส่วน ยูริเทรน สามส่วน ทินเนอร์หนึ่งส่วน จากนั้นใช้แปรงทาสีชนิดหัวแบนทาให้ทั่ว การทาควรทาไปในทิศทางตามแนวสานของเส้นผักตบเพราะจะทำให้ทาได้ง่าย และที่สำคัญต้องทาตามซอกเล็กก่อนที่จะทาพื้นที่กว้าง หากต้องการให้มีความเงามากยิ่งขึ้น สามารถทาสีอีกรอบได้ เพื่อเพิ่มความเงาของผลิตภัณฑ์

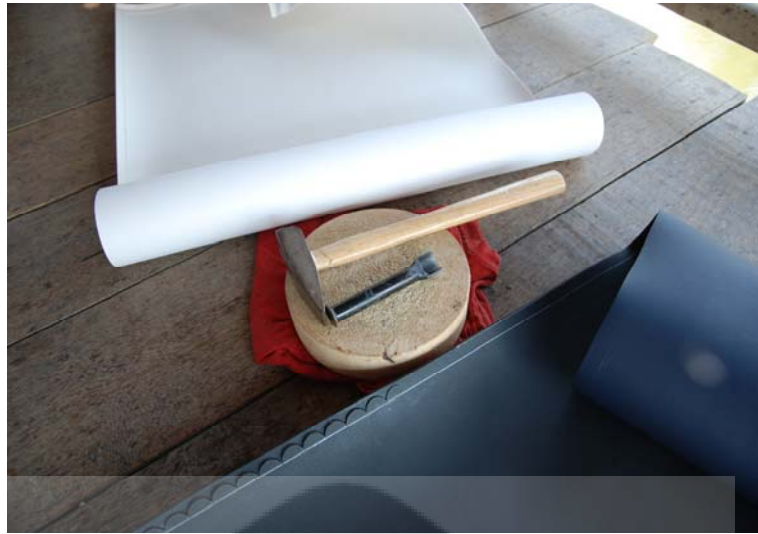

ภาพประกอบ 32 การเคลือบเงาผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 33 การนำผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการเคลือบเงาไปตากแดด

1.3.4 การตกแต่งผลิตภัณฑ์ นำผลิตภัณฑ์ผักตบชวาไปตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เช่น วัสดุเครื่องหนัง การบุผ้า ผูกโบว์สี ติดหูสะพาน ด้วยวิธีการเย็บ ยึดหมุด ติดด้วยกาว ให้สมบูรณ์ และสวยงามตามแบบที่กำหนด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท

ภาพประกอบ 34 เครื่องหนังสำหรับตกแต่งผลิตภัณฑ์

ภาพประกอบ 35 ใช้เครื่องมือตัดหนังสังเคราะห์ตามแบบที่กำหนด

ภาพประกอบ 36 ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ติดหูสะพายและตกแต่งด้วยวัสดุสังเคราะห์

สรุปผลกระบวนการผลิตของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมได้ดังนี้

การสานขึ้นรูปทรง เริ่มจากการนำเส้นผักตบชวาไปชุบน้ำ แล้วมาสานขึ้นรูปทรงกับหุ่น เพราะคุณสมบัติผักตบชวาจะมีความอ่อนตัวไม่สามารถคงรูปได้ด้วยตัวของมันเอง ทำให้ต้องใช้หุ่นในการขึ้นรูปทรง หุ่นที่ใช้ขึ้นรูปจะมีอยู่ 2 ชนิด คือหุ่นที่ทำจากไม้และหุ่นที่ทำจากโฟม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะแต่ละประเภทของผลิตภัณฑ์ และหากต้องการให้ผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรง ควรใช้หุ่นที่ทำจากไม้ เนื่องจากเวลาสาน ต้องใช้แรงดึงหรือยึดค่อนข้างมาก หุ่นไม้จะรับแรงได้ดีกว่าหุ่นโฟม การขึ้นรูปจากหุ่นไม้ต้องใช้ตะปูในการตอกยึดเส้นผักตบชวา แต่ถ้าเป็นการขึ้นรูปจากหุ่นโฟมจะใช้หมุดหัวสีในการยึดเส้นผักตบชวาซึ่งจะเร็วและสะดวกกว่า แต่เหมาะสำหรับช่างจักสานที่มีน้ำหนักมือเบา เมื่อสานขึ้นรูปได้ตามที่ต้องการแล้ว ควรปล่อยให้แห้งเพื่อให้เส้นตบชวาคงรูปอยู่ จากนั้นนำผลิตภัณฑ์ไปตากแดดให้แห้งสนิทใช้เวลา 1-2 วัน เพื่อกำจัดความชื้นในเส้นผักตบชวา ทำความสะอาดผิวผลิตภัณฑ์ ทากาวลาเท็กซ์เพื่อให้ลายสานมีความแข็งแรงและคงทนมากขึ้น จากนั้นใช้ยูริเทรนผสมทินเนอร์ในอัตราส่วน ยูริเทรน 1 ส่วน ทินเนอร์ 1 ส่วน จากนั้นใช้แปรงทาสีชนิดหัวแบนทาให้ทั่ว ควรทาไปตามแนวเส้นผักตบชวา เพราะจะทำได้ง่ายกว่า และสิ่งสำคัญควรทาสีที่มีรายละเอียดมากหรือตามซอกเล็กก่อน ก่อนที่จะทาสีพื้นที่ใหญ่ หากต้องการความเงามากยิ่งขึ้น สามารถทาสีได้อีกรอบเพื่อเพิ่มความเงาของผลิตภัณฑ์จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งสนิท หลังจากนั้นนำผลิตภัณฑ์ผักตบชวาไปตกแต่ง

เพิ่มเติมด้วยวัสดุต่างๆ เช่น วัสดุเครื่องหนัง การบุผ้า การติดหูกระเป่าหูตะกร้าและสิ่งประดิษฐ์ที่ใช้ตกแต่งต่างๆ การติดวัสดุทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท เมื่อติดเสร็จแล้วตรวจสอบความเรียบร้อยของผลิตภัณฑ์ให้มีความสมบูรณ์และสวยงาม

2. รูปแบบ รูปทรง ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

จากการศึกษารูปแบบ รูปทรง ลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวากลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวา ตำบล ไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลจากการศึกษา ทางกลุ่มได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตรงตามความต้องการของตลาดสินค้า โดยสามารถจำแนกตามหัวข้อการศึกษา โดยแบ่งตามผลิตภัณฑ์ประเภทการใช้งานได้ดังนี้

2.1 รูปแบบ ประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวามี ดังนี้

2.1.1 ประเภทภาชนะสิ่งของจากการศึกษาสามารถจำแนกตามประเภทได้ดังนี้

1. ตะกร้า	จำนวน	12 แบบ
2. กระจาด	จำนวน	4 แบบ
3. ก่องใส่พืช	จำนวน	2 แบบ
4. ก่องใส่ของ	จำนวน	1 แบบ
5. กระเป๋า	จำนวน	56 แบบ

2.1.2 ประเภทเกี่ยวกับการบริโภคจากการศึกษาพบผลิตภัณฑ์ 1 ประเภทดังนี้

1. ที่ใส่ขวดไวน์ จำนวน 1 แบบ

2.1.3 ประเภทเครื่องเรือนจากการศึกษาไม่พบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้

ในอดีตทางกลุ่มได้มีการทำประเภทเครื่องเรือนอยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น โซฟา โคมไฟ แต่เนื่องจากมีต้นทุนในการผลิตที่สูง ต้องใช้เวลาในการทำงาน และบางครั้งสินค้าตกค้างเกิดความเสียหาย ทำให้ขาดทุน และตลาดสินค้าประเภทนี้มีความต้องการของผู้บริโภคน้อย เป็นสาเหตุที่ทำให้ทางกลุ่มได้หยุดทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานประเภทนี้

2.1.4 ประเภทของใช้ทั่วไปจากการศึกษาพบผลิตภัณฑ์ 1 ประเภทดังนี้

- รองเท้า จำนวน 1 แบบ

2.1.5 ประเภทเบ็ดเตล็ดจากการศึกษาพบผลิตภัณฑ์ 1 ประเภทดังนี้

- ที่คาดผม จำนวน 2 แบบ

2.2 รูปทรง แบ่งตามประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

2.2.1 ประเภทภาชนะสิ่งของ หรือที่บรรจุสิ่งของ ได้แก่ ตะกร้า กระจาด ก่องใส่ของ ก่องใส่พืช กระจ่าสุภาพสตรีจากการศึกษาพบว่า มีรูปทรงที่แตกต่างกันไปตามประโยชน์การใช้งานและให้ตรงกับความต้องการของตลาด โดยรูปทรงที่พบจะเป็นรูปทรงเรขาคณิตแบบต่างๆ คือรูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกระบอก รูปทรงรี

จากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่ามีประเภทภาชนะสิ่งของ หรือที่บรรจุสิ่งของ ได้แก่ ตะกร้า กระจาด ก่องใส่ของ ก่องใส่พืช กระจ่าสุภาพสตรีมีรูปทรง โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. ประเภทภาชนะสิ่งของ

1.1 ตะกร้ารูปทรงเป็นรูปสี่เหลี่ยม แบบที่ 1 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 6 นิ้ว ไม่มีหูหิ้ว ขนาดกว้าง 5.5 นิ้ว ยาว 5.5 นิ้ว สูง 6 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นเปียสามผูกเป็นปมเรียกว่าลายเม็ดมะยม สานขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ เพราะต้องใช้แรงในการสานลายหรือผูกเป็นลายเม็ดมะยม สานเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 3 นิ้ว จากนั้นใช้เส้นเปียสามสานเป็นแนวนอนเป็นลายเม็ดแดงหรือลายไพโรขอบตะกร้าสานไขว้เก็บมุม ตะกร้ารูปแบบนี้ จะสานเป็นลายเป็นลักษณะโปร่งเพื่อไว้สำหรับระบายอากาศและใช้สำหรับใส่ผลไม้หรือสิ่งของที่ขึ้นใหญ่ๆ

ภาพประกอบ 37 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 1

1.2 ตะกร้ารูปทรงเป็นรูปสี่เหลี่ยม แบบที่ 2 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 4 นิ้ว มีหูหิ้ว ทั้งสองข้าง ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 6 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว สูง 4 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาที่รีดทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแดงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 3 นิ้วแล้วใช้เส้นตั้งสานไขว้กันเป็นลายชะลอม จากนั้นใช้เส้นที่ผ่าซีกสานในแนวนอนเป็นลายเม็ดแดงหรือลายไพโร หูตะกร้าทำจากเส้นต้นแล้วถักเป็นลายเปียสี่เพื่อทำเป็นหูจับทั้งสองข้าง ซึ่งหูตะกร้าจะต้องทำให้แข็งแรง เนื่องจากมีการหยิบจับ ทำให้ต้องมีความแข็งแรงเป็นพิเศษกว่าส่วนอื่น จากนั้นตัดแต่งส่วนที่ไม่ต้องการออก เก็บปลายเส้นผักตบชวาให้เรียบร้อยและสวยงาม ในส่วนของขอบ ต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักหรือพันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม

ภาพประกอบ 38 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 2

1.3 ตะกร้ารูปทรงเป็นรูปสี่เหลี่ยม แบบที่ 3 เป็นรูปทรงสูงมีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไปหรือเสื้อผ้าต่างๆ พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 26 นิ้ว มีหูจับ ทั้งสองข้าง ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 16 นิ้ว ยาว 24 นิ้ว สูง 26 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งชั้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแดงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 5 นิ้วแล้วสานเป็นลายต้นจมเปี้ย ลอยประมาณ 16 นิ้ว ช่วงปลายตัวตะกร้าสานเป็นลายเม็ดแดงหรือลายไพโรประมาณ 5 นิ้ว หู ตะกร้าสานเว้นช่องสำหรับเป็นหูหิ้วทั้งสองข้าง ในส่วนของขอบต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อย และแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักหรือ พันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและ สวยงาม ส่วนของฝาตะกร้าจะสานเป็นลายรวงข้าว ผลิตภัณฑ์ตะกร้าประเภทนี้ไม่นิยมย้อมสี เพียงแต่การเคลือบเงาผิวตะกร้าแทน

ภาพประกอบ 39 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 3

1.4 ตะกร้ารูปทรงเป็นรูปสี่เหลี่ยม แบบที่ 4 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้น ตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้น ประมาณ 14 นิ้ว มีหูจับ ทั้งสองข้าง ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 16 นิ้ว ยาว 24 นิ้ว สูง 14 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งชั้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแดงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 3 นิ้วแล้วสานเป็นลายต้นจมเปี้ย ลอยประมาณ 6 นิ้ว ช่วงปลายตัวตะกร้าสานเป็นลายเม็ดแดงหรือลายไพโรประมาณ 5 นิ้ว หู

ตะกร้าสานเว้นช่องสำหรับเป็นหูหิ้วทั้งสองข้าง ขอบตะกร้าต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรงเหมือนกัน เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักหรือพันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ในส่วนของฝาตะกร้าจะสานเป็นลายเม็ดแตง ผลิตภัณฑ์ตะกร้าแบบนี้ไม่ใช่สี่เหลี่ยมแต่ใช้การเคลือบเงาสีผิวแทน

ภาพประกอบ 40 ตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมแบบที่ 4

1.5 ตะกร้ารูปทรงรี แบบที่ 1 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 6 นิ้ว ไม่มีหูหิ้ว ขนาดกว้าง 5.5 นิ้ว ยาว 5.5 นิ้ว สูง 6 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นเปียสามผูกเป็นปมเรียกว่าลายเม็ดมะยม สานขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ เพราะต้องใช้แรงในการสานลายหรือผูกเป็นลายเม็ดมะยม สานเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 3 นิ้ว จากนั้นใช้เส้นเปียสามสานเป็นแนวนอนเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพร์ ขอบตะกร้าสานไขว้เก็บมุม ตะกร้ารูปแบบนี้ จะสานเป็นลายโปร่งเพื่อไว้สำหรับระบายอากาศใช้สำหรับใส่ผลไม้หรือสิ่งของที่ขึ้นใหญ่ๆ

ภาพประกอบ 41 ตะกร้ารูปทรงรีแบบที่ 1

1.6 ตะกร้ารูปทรงรี แบบที่ 2 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 7 นิ้ว ไม่มีหูหิ้ว ขนาดกว้าง 7 นิ้ว ยาว 9 นิ้ว สูง 7 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาที่รีดทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้รูปทรงรี สานลายเม็ดแดงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 3 นิ้วแล้วใช้เส้นตั้งสานไขว้กันเป็นลายชะลอม จากนั้นใช้เส้นที่ผ่าซีกสานในแนวนอนเป็นลายเม็ดแดงหรือลายไพโร 3 แนวนอน ต่อลายไปอีกใช้เส้นตั้งสานไขว้กันเป็นลายชะลอมอีกครั้ง สานต่อแนวนอนอีกด้วยลายไพโรจนถึงขอบตะกร้า ขอบตะกร้าต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ตะกร้ารูปแบบนี้ จะสานเป็นลายโปร่งเพื่อให้สำหรับระบายอากาศใช้สำหรับใส่ผลไม้หรือสิ่งของที่ขึ้นใหญ่ๆ

ภาพประกอบ 42 ตะกร้ารูปทรงรีแบบที่ 2

1.8 ตะกร้ารูปทรงรี แบบที่ 3 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 4 นิ้ว มีหูหิ้ว ทั้งสองข้าง ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 6 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว สูง 4 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นรูปทรงรี สานลายเม็ดแตงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาทั้งใบ หูตะกร้าทำด้วยเส้นเปียสาม มีความแข็งแรงและทนทาน หูตะกร้าทำจากเส้นต้นแล้วถักเป็นลายเปียสี่เพื่อทำเป็นหูจับทั้งสองข้าง ซึ่งหูตะกร้าจะต้องทำให้แข็งแรงเนื่องจากมีการหยิบจับ ทำให้ต้องมีความแข็งแรงเป็นพิเศษกว่าส่วนอื่น จากนั้นตัดแต่งส่วนที่ไม่ต้องการออก เก็บปลายเส้นผักตบชวาให้เรียบร้อยและสวยงาม ในส่วนของขอบ ต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม

ภาพประกอบ 43 ตะกร้ารูปทรงรีแบบที่ 3

1.9 ตะกร้ารูปทรงรี แบบที่ 4 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 12 นิ้ว มีหูหิ้ว ทั้งสองข้าง ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 10 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว สูง 12 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นรูปทรงรี สานลายเม็ดแดงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาทั้งใบ หูตะกร้าทำด้วยเส้นเป็ยสี มีความแข็งแรงและทนทานทำจากเส้นต้นแล้วถักเป็นลายเป็ยสีเพื่อทำเป็นหูจับทั้งสองข้าง ซึ่งหูตะกร้าจะต้องทำให้แข็งแรงเนื่องจากมีการหยิบจับ ทำให้ต้องมีความแข็งแรงเป็นพิเศษกว่าส่วนอื่น จากนั้นตัดแต่งส่วนที่ไม่ต้องการออก เก็บปลายเส้นผักตบชวาให้เรียบร้อยและสวยงาม ในส่วนของขอบต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม

ภาพประกอบ 44 ตะกร้ารูปทรงกรวยแบบที่ 4

1.10 ตะกร้ารูปทรงกรวย แบบที่ 1 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไปที่มีขนาดใหญ่ พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 20 นิ้ว มีหูจับ ทั้งสองข้าง ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 16 นิ้ว ยาว 24 นิ้ว สูง 20 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งชั้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแดงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 4 นิ้วแล้วสานเป็นลายสามหนึ่งหนึ่ง ประมาณ 10 นิ้ว ช่วงปลายขอบตะกร้าสานเป็นลายเม็ดแดงหรือลายไพโรประมาณ 6 นิ้ว หู ตะกร้าทำด้วยสายหนังสำหรับเป็นหูหิ้วทั้งสองข้าง ฝาตะกร้าจะสานเป็นลายเม็ดแดงยึดติดฝา กับตัวตะกร้าด้วยเบ้าทำเป็นสายคล้องติดกับหัวกลึงไม้รูปทรงกลม ด้านในบุด้วยหนังสังเคราะห์ แบบหนังกลับ ผลิตภัณฑ์ตะกร้าแบบนี้ไม่ใช่สีเขียว เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ

ภาพประกอบ 45 ตะกร้ารูปทรงกรวยแบบที่ 1

1.10 ตะกร้ารูปทรงกรวย แบบที่ 2 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไปที่มีขนาดใหญ่ พื้นตะกร้าหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 20 นิ้ว มีหูจับ ทั้งสองข้าง ปากตะกร้าขนาดกว้าง 12 นิ้ว ยาว 16 นิ้ว สูง 20 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแดงหรือลายโพเป็นทรงตรงขึ้นมา หูตะกร้าทำด้วยเส้นเปียแปดความยาว 22 นิ้ว สำหรับเป็นหูหิ้วทั้งสองข้าง ไม่มีฝาปิดหูตะกร้าทำจากเส้นต้นแล้วถักเป็นลายเปียแปดเพื่อทำเป็นหูจับทั้งสองข้าง ซึ่งหูตะกร้าจะต้องทำให้แข็งแรงเนื่องจากการหยิบจับ ทำให้ต้องมีความแข็งแรงเป็นพิเศษกว่าส่วนอื่น จากนั้นตัดแต่งส่วนที่ไม่ต้องการออก เก็บปลายเส้นผักตบชวาให้เรียบร้อยและสวยงาม ในส่วนของขอบต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักหรือพันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ตะกร้ารูปทรงกรวยนี้จะสานเป็นลายเม็ดแดงทั้งใบ ผลิตภัณฑ์ตะกร้าแบบนี้ไม่ใช่สีเขียว เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ

ภาพประกอบ 46 ตะกร้ารูปทรงกรวยแบบที่ 2

1.11 ตะกร้ารูปทรงกรวย แบบที่ 3 มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของหรือผ้า ปากตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 นิ้ว ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 24 นิ้ว มีหูเป็นช่องจับทั้งสองข้าง

ขั้นตอนการทำ

กั้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแตงหรือลายไพลเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 4 นิ้วแล้วสานเป็นลายสามหนึ่งหนึ่งประมาณ 14 นิ้ว ช่วงปลายขอบตะกร้าสานเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพลประมาณ 6 นิ้ว หูตะกร้าทำเป็นช่องสำหรับหิ้วทั้งสองข้างในส่วนของขอบก็ต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักหรือพันสลัดไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ผลิตภัณฑ์ตะกร้าแบบนี้ไม่ใช่สีย้อม เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ

ภาพประกอบ 47 ตะกร้ารูปทรงกระบอกแบบที่ 3

1.12 ตะกร้ารูปทรงกระบอก มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของหรือผ้า ปากตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 นิ้ว ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 12 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

กั้นตะกร้าใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานเป็นลายขัดหนึ่งชั้นมา จากหุ่นรูปทรงกระบอก สานลายเม็ดแตงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 7 นิ้วแล้วสานไขว้กันเป็นลายชะลอมประมาณ 3 นิ้ว ช่วงปลายขอบตะกร้าสานเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพโรประมาณ 2 นิ้ว ในส่วนของขอบ ต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบตะกร้าเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบตะกร้าจะใช้วิธีการถักหรือพันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ผลิตภัณฑ์ตะกร้าแบบนี้ไม่ใช่สีเขียวอม เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ

ภาพประกอบ 48 ตะกร้ารูปทรงกระบอก

1.13 กระจาดรูปทรงสี่เหลี่ยม มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของชิ้นไม่ใหญ่มากนัก พื้นกระจาดหรือก้นกระจาดเป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวกระจาดสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 4 นิ้ว ไม่มีหูหิ้ว ทั้งสองข้าง ตัวกระจาดขนาดกว้าง 6 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว สูง 4 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นกระจาดใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งชั้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นทรงสี่เหลี่ยม สานลายเม็ดเตงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาทั้งใบ ในส่วนของขอบ ต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบกระจาดเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบกระจาดจะใช้วิธีการถักหรือพันสลัปไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ผลิตภัณฑ์กระจาดแบบนี้ไม่ใช่สี่เหลี่ยม เพราะต้องการสี่ที่เป็นธรรมชาติ

ภาพประกอบ 49 กระจาดรูปทรงสี่เหลี่ยม

1.14 กระจาดรูปทรงรี มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไปขึ้นไม่ใหญ่มาก พื้นกระจาดหรือก้นกระจาดเป็นพื้นแบบรูปวงรี ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 5 นิ้ว ตัวกระจาดขนาดกว้าง 6 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว สูง 5 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นกระจาดใช้เส้นผักตบชวาที่รีดแล้วทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแตงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 2 นิ้วแล้วใช้เส้นตั้งสานไขว้กันเป็นลายชะลอม จากนั้นใช้เส้นที่ผ่าซีกสานในแนวนอนต่อเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพโรจนสุดขอบปากกระจาดในส่วนที่ขอบต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบกระจาดเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบกระจาดจะใช้วิธีการถักหรือพันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ผลิตภัณฑ์กระจาดแบบนี้ไม่ใช่สีย้อม เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ กระจาดรูปแบบนี้ จะสานเป็นลายโปร่งเพื่อไว้สำหรับระบายอากาศใช้สำหรับใส่ผลไม้หรือสิ่งของที่ขึ้นใหญ่

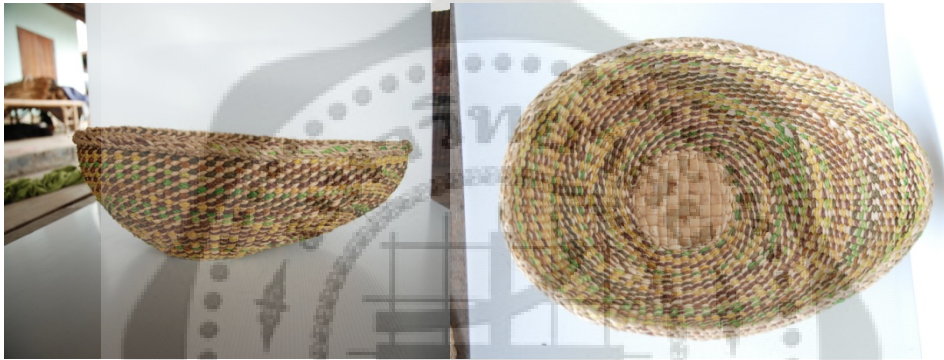

ภาพประกอบ 50 กระจาดรูปทรงรี

1.15 กระจาดรูปทรงไข่ มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไปขึ้นไม่ใหญ่มาก พื้นกระจาดหรือก้นกระจาดเป็นพื้นแบบรูปวงกลม ตัวกระจาดสานเป็นทรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 5 นิ้ว ปากกระจาดเป็นวงรีขนาดกว้าง 6 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว สูง 5 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นกระจาดใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งชั้นมาต่อลายสานเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพร แต่ใช้เส้นเปียสามที่ย้อมสีแล้วสานเส้นนอนสลับกับเส้นผ่าซีก โดยสานตามแนวไปเรื่อยๆ จนสุดขอบปากกระจาด ในส่วนของขอบต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบกระจาดเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบกระจาดจะใช้วิธีการถักหรือพันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม

ภาพประกอบ 51 กระจาดรูปทรงไข่

1.16 กระจาดรูปหัวใจ มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นกระจาดหรือก้นกระจาดเป็นพื้นแบบรูปหัวใจ ตัวตะกร้าสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 5 นิ้ว ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 8 นิ้ว ยาว 8 นิ้ว สูง 5 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นกระจาดใช้เส้นผักตบชวาที่รีดแล้วทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งชั้นมาจากหุ่่นโดยขึ้นรูปจากหุ่่นไม้รูปหัวใจ สานลายเม็ดแตงหรือลายไพรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 2 นิ้วแล้วใช้เส้นตั้งสานไขว้กันเป็นลายชะลอม จากนั้นใช้เส้นที่ผ่าซีกสานในแนวนอนต่อเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพรจนสุดขอบปากตะกร้า ในส่วนของขอบต้องทำการเก็บขอบให้เรียบร้อยและแข็งแรง เพราะขอบกระจาดเป็นส่วนที่มีการหยิบจับ การทำขอบกระจาดจะใช้วิธีการถักหรือพันสลับไปมาโดยวนไปเรื่อยจนครบรอบ จากนั้นใช้กรรไกรตัดเส้นที่เกินออกมาให้เรียบร้อยและสวยงาม ผลิตภัณฑ์กระจาดแบบนี้ไม่นิยมย้อมสี เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ

ภาพประกอบ 52 กระจาดรูปทรงหัวใจ

1.17 กล่องใส่พืชรูปทรงสี่เหลี่ยม มีรูปแบบสำหรับใส่ใส่กระดาษพืชชนิดม้วน พื้นกล่องใส่พืชรูปทรงสี่เหลี่ยมหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตัวกล่องใส่พืชรูปทรงสี่เหลี่ยมเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 4 นิ้ว ตัวกล่องใส่พืชรูปทรงสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง 5 นิ้ว ยาว 5 นิ้ว สูง 4 นิ้ว ลักษณะตัวกล่องใส่พืชรูปสี่เหลี่ยมจะเป็นลายแบบโปร่ง ชาติความแข็งแรง

ขั้นตอนการทำ

ก้นกล่องใส่พืชรูปทรงสี่เหลี่ยมใช้เส้นผักตบชวาที่รัดทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแดงหรือลายโพรเป็นทรงตรงขึ้นมาต่อด้วยสานลายขัดหนึ่ง การสานในแนวอนจะใช้เส้นที่พันเป็นเกลียวย้อมสีน้ำตาลสานในแนวอนต่อไปขึ้นไปประมาณ 1 นิ้วของเส้นตรงแล้วใช้เส้นตั้งสานไขว้กันเป็นลายชะลอม จากนั้นใช้เส้นที่ผ่าซีกสานในแนวอนเป็นลายเม็ดแดงหรือลายโพร ส่วนฝาครอบสามารถเปิดได้เพื่อใส่พืช ด้านบนยังคงสานเป็นลายเม็ดแดงแต่ใช้การสานวนเป็นวงกลมกระจายออกมาจนถึงขอบลงมาจากฝาอีกประมาณ 1 นิ้ว เก็บขอบให้เรียบร้อยตัดส่วนเกินออก

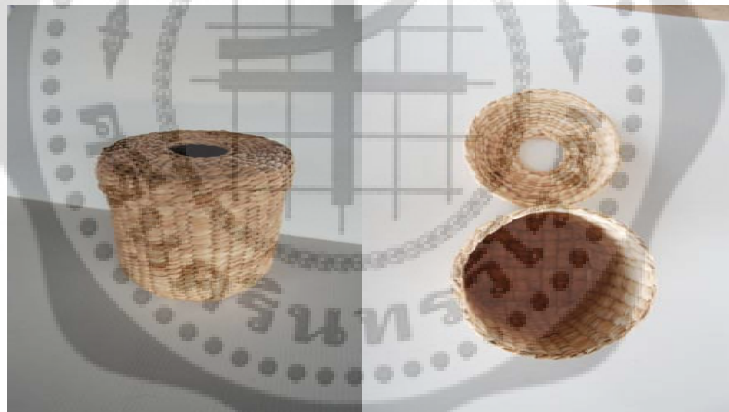

ภาพประกอบ 53 กล่องใส่พืชรูปทรงสี่เหลี่ยม

1.18 กล่องใส่พืชรูปทรงกระบอก มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่กระดาษพืชชนิดมันว่น พื้นกล่องใส่พืชรูปทรงสี่เหลี่ยมหรือก้นตะกร้าเป็นพื้นแบบรูปวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว ตัวกล่องใส่พืชรูปสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 4 นิ้ว ตัวตะกร้าขนาดกว้าง 5 นิ้ว ยาว 5 นิ้ว สูง 4 นิ้ว ลักษณะตัวกล่องใส่พืชรูปทรงกระบอกจะเป็นลายแบบทึบซึ่งจะมีความแข็งแรงกว่ากล่องใส่พืชแบบสี่เหลี่ยมที่เป็นลายแบบโปร่ง

ขั้นตอนการทำ

ก้นกล่องใส่พืชรูปทรงกระบอกใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่น โดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ทรงกระบอก สานลายเม็ดแดงหรือลายไพรเป็นทรงตรงขึ้นมาจนสุดถึงขอบกล่องใส่พืช ส่วนฝาครอบสามารถปิดเปิดได้เพื่อใส่พืช ด้านบนเว้นช่องเป็นวงกลมขนาด 2.5 นิ้วสำหรับหยิบกระดาษ การสานในส่วนที่เป็นฝาปิดสานเป็นลายเม็ดแดงโดยการสานวนเป็นวงกลมกระจายออกมาจนถึงขอบลงมาจากฝาก็ประมาณ 1 นิ้ว สานเก็บขอบให้เรียบร้อย และตัดส่วนเกินออก

ภาพประกอบ 54 กล่องใส่พืชรูปทรงกระบอก

1.19 กล่องใส่ของรูปทรงสี่เหลี่ยมมี มีรูปแบบสำหรับใช้ใส่สิ่งของทั่วไป พื้นกล่องใส่ของหรือก้นกล่องใส่ของเป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวกล่องใส่ของสานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 4 นิ้ว ตัวกล่องใส่ของรูปทรงสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง 6 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว สูง 4 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นกล่องใส่ของรูปทรงสี่เหลี่ยมใช้เส้นผักตบชวาที่รัดทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งขึ้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่นไม้ สานลายเม็ดแดงหรือลายไพโรเป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 1.5 นิ้วต่อด้วยลายต้นจมเป็ยลอยแล้วใช้เส้นตั้งสานไขว้กันเป็นลายชะลอม จากนั้นใช้เส้นที่ผ่าซีกสานในแนวนอนเป็นลายเม็ดแดงหรือลายไพโร ผাগล่องใส่ของจะสานเป็นลายเม็ดแดงยึดติดผากับตัวกล่องใส่ของด้วยเปียสามเป็นสายคล้องติดกับหัวกลิ้งไม้รูปทรงกลม ภายในตัวกล่องตกแต่งด้วยผ้าลายลูกไม้หลากสี ภายนอกใช้ผ้าดิบปั่นสีทองร้อยตามช่องลายชะลอมผูกเป็นโบว์ ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ไม่นิยมใช้สีย้อม เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ

ภาพประกอบ 55 กล่องใส่ของรูปทรงสี่เหลี่ยม

1.20 กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมมี 11 แบบ จะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าในทุกด้าน ทั้งด้านหน้า ด้านข้างและด้านบน ขนาดของกระเป๋าจะมีความแตกต่างตามลักษณะของกระเป๋าแต่ละแบบ และตามประโยชน์ใช้สอย หูกระเป๋าจะมี 2 แบบคือแบบหิ้ว และสะพาย จะมีทั้งหูกระเป๋าที่ทำจากผักตบและหูกระเป๋าที่ทำจากหนัง รวมถึงการตกแต่งกระเป๋าที่แตกต่างกันในแต่ละแบบ

ภาพประกอบ 56 กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยม

1.21 กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมมุมโค้งมนมี 18 แบบ จะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมไม่ใช่ผืนผ้าทุกด้าน และในแต่ละด้าน บางด้านก็ไม่ใช่รูปสี่เหลี่ยม แต่บางด้านอาจเป็นรูปวงกลมหรือวงรี เป็นเส้นโค้งมนหรือเส้นตรงทั้งด้านหน้า ด้านข้างและด้านบน ขนาดของกระเป๋าจะมีความแตกต่างตามลักษณะของกระเป๋าแต่ละแบบ และตามประโยชน์ใช้สอย หูกระเป๋ามี 2 แบบคือแบบหิ้ว และสะพาย มีทั้งหูกระเป๋าที่ทำจากผักตบชวาและหูกระเป๋าที่ทำจากเครื่องหนัง รวมถึงการตกแต่งกระเป๋าที่แตกต่างกันในแต่ละแบบ รูปแบบกระเป๋ารูปทรงโค้งมน จะมีความซับซ้อนและน่าสนใจมากกว่ากระเป๋าในแบบที่เป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมเพียงอย่างเดียว

ภาพประกอบ 57 กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมมุมโค้งมน

1.22 กระเป๋าทรงสี่เหลี่ยมคางหมูมี 19 แบบ จะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่ทุกด้าน ในแต่ละด้านอาจไม่เป็นรูปสี่เหลี่ยม และในบางด้านอาจเป็นรูปวงกลมหรือวงรี เป็นเส้นโค้งมน หรือเส้นตรงทั้งด้านหน้า ด้านข้างและด้านบน ขนาดความยาวของด้านบนกระเป๋าจะมีความยาวกว่าด้านก้นกระเป๋ามีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมคางหมูหากมองในด้านหน้า ส่วนด้านข้างก็จะเป็นเหลี่ยมสัน หรือโค้งมนจะมีความแตกต่างตามลักษณะของกระเป๋าแต่ละแบบ และตามประโยชน์ใช้สอย หูกระเป๋าทันทีพบจะมี 2 แบบคือแบบหิ้ว และสะพาย หูกระเป๋ามีทั้งแบบที่ทำมาจากผักตบและหูกระเป๋าทันทีที่ทำมาจากหนัง รวมถึงการตกแต่งกระเป๋าที่แตกต่างกันในแต่ละแบบ กระเป๋าทรงสี่เหลี่ยมคางหมู มีพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยจะมีน้อยกว่ากระเป๋าทรงสี่เหลี่ยมและรูปทรงสี่เหลี่ยมโค้งมน แต่กระเป๋าทรงสี่เหลี่ยมคางหมูจะได้รับความนิยมมากกว่า ทั้งนี้ทำให้มีการออกแบบและผลิตกระเป๋าทรงสี่เหลี่ยมคางหมูมีการออกแบบและพัฒนาอยู่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้

ภาพประกอบ 58 กระเป๋าทรงสี่เหลี่ยมคางหมู

1.23 กระเป๋าทรงครึ่งวงกลมมี 10 แบบ จะเป็นรูปทรงกลมแบ่งครึ่งส่วนหรืออาจมากกว่าครึ่งได้แต่จะไม่เกินสามในสี่ส่วนของวงกลม ลักษณะกระเป๋าครึ่งวงกลมในบางแบบ อาจจะมีลักษณะคล้ายกับกระเป๋าทรงสี่เหลี่ยมคางหมู เพราะในส่วนบนหรือปากกระเป๋าจะมีความกว้างหรือบานกว่าในส่วนก้นกระเป๋า หากมองดูในแต่ละด้านของกระเป๋า ในส่วนของด้านข้างจะเห็นเป็นรูปสี่เหลี่ยม และในบางด้านอาจเป็นรูปวงกลมหรือวงรี เป็นเส้นโค้งมนหรือเส้นตรงทั้งด้านหน้า ด้านข้างและด้านบน ขนาดความยาวของด้านบนกระเป๋าจะมีความยาวกว่าด้านก้นกระเป๋ามีลักษณะเป็นเส้นโค้งหากมองในด้านหน้า จะคล้ายวงกลม ส่วนด้านข้างไม่เป็นเหลี่ยมสัน แต่จะโค้งมน กระเป๋ามีความแตกต่างตามลักษณะของกระเป๋าแต่ละแบบ และตามประโยชน์ใช้สอยมีขนาดเล็กใหญ่ไม่เท่ากัน หูกระเป๋าทันทีพบมี 2 แบบคือแบบหิ้ว และแบบ

สะพาย หูกระเป๋ามีทั้งแบบที่ทำมาจากผักตบชวาและหูกระเป๋าที่ทำมาจากเครื่องหนัง รวมถึงการตกแต่งกระเป๋าที่แตกต่างกันในแต่ละแบบ รูปแบบกระเป๋ารูปทรงครึ่งวงกลม การบรรจุใส่สิ่งของอาจบรรจุได้น้อยที่สุดในบรรดารูปทรงกระเป๋าทั้งหมด เนื่องจากความโค้งมนเป็นลักษณะวงกลมในด้านล่างกระเป๋าหรือด้านบนของกระเป๋า ทำให้มีพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยน้อยกว่ากระเป๋ารูปทรงอื่นที่มีขนาดเท่ากัน

ภาพประกอบ 59 กระเป๋ารูปทรงครึ่งวงกลม

2. ประเภทเกี่ยวกับการบริโภค

2.1 ที่ใส่ขวดไวน์รูปทรงแบบอื่นๆ หมายถึงรูปทรงที่ไม่ใช่แบบเรขาคณิต มีรูปแบบสำหรับใส่ใส่ขวดไวน์ พื้นของที่ใส่ขวดไวน์หรือก้นที่ใส่ขวดไวน์เป็นพื้นแบบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวที่ใส่ขวดไวน์สานเป็นทรงตรงขึ้นมาจากพื้นประมาณ 4-5 นิ้ว เป็นแนวลาดเอียง มีที่จับหิ้วอยู่ตรงกลางผลิตภัณฑ์ และที่ใส่ขวดไวน์มีขนาดความกว้าง 5 นิ้ว ยาว 12 นิ้ว ความสูงด้านท้าย 4 นิ้ว และด้านหัว 5 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ก้นที่ใส่ขวดไวน์ใช้เส้นผักตบชวาทั้งต้น สานลายขัดหนึ่งชั้นมาจากหุ่นโดยขึ้นรูปจากหุ่น สานลายเม็ดแดงหรือลายไพร์เป็นทรงตรงขึ้นมาได้ประมาณ 1 นิ้วแล้วสานเป็นลายตันจน

เปียลอยประมาณ 2.5 นิ้ว จนถึงขอบที่ใส่ขวดไวน์สานเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพธตรงส่วนด้านหน้าตรงสายคล้องปากขวดไวน์ใช้การพันเกลียวเป็นสายคล้อง ตรงกลางที่ใส่ขวดไวน์ใช้วิธีการนำเส้นเปียสามมาพันในส่วนที่เป็นโครงแล้วดึงเส้นให้แน่นถักเก็บปลายให้เรียบร้อย รูปทรงผลิตภัณฑ์โดยรวมหากมองที่ละด้านจะเห็นเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมด้านข้างไม่เท่ากัน ลักษณะรูปทรงโดยการนำรูปทรงเลขาคณิตรูปทรงมาทับซ้อนกัน หากมองด้านบนจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมมุมโค้งมน ด้านข้าง และด้านหน้าจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมโค้งมน สายที่ใช้สานเป็นลักษณะลายที่บีบมีความแน่นของลาย เนื่องจากที่ใส่ขวดไวน์จะต้องมีความแข็งแรงสามารถรองรับน้ำหนักขวดไวน์ได้ดี ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ไม่นิยมใช้สีย้อม เพราะต้องการสีที่เป็นธรรมชาติ การเพิ่มความงามสามารถทำได้ด้วยการเคลือบเงาด้วยยูริเทน

ภาพประกอบ 60 ที่ใส่ขวดไวน์

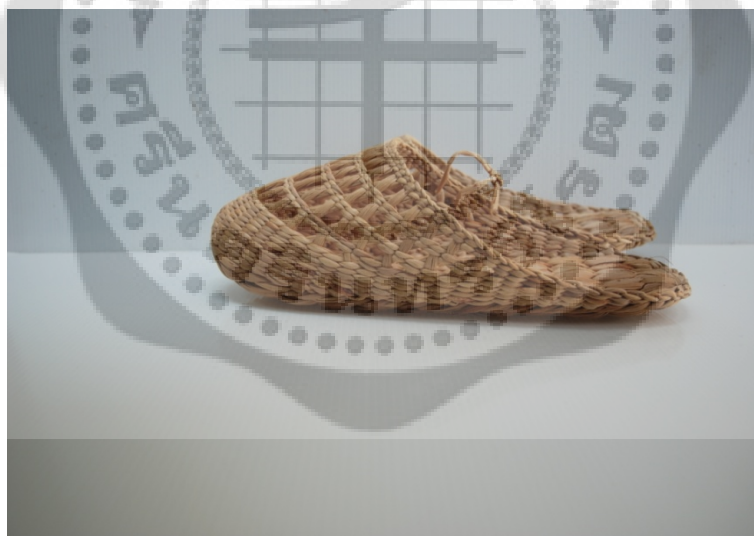
3. ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือนที่อยู่อาศัยจากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ปัจจุบันไม่พบผลิตภัณฑ์ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือนที่อยู่อาศัยเลย แต่ในอดีตทางกลุ่มได้มีการทำเฟอร์นิเจอร์อยู่บ้าง เช่น โซฟา โคมไฟ แต่เนื่องจากมีต้นทุนในการผลิตที่สูง เช่นใช้เวลานาน และบางครั้งสินค้าตกค้างเกิดความเสียหาย ทำให้ขาดทุน และตลาดสินค้าประเภทนี้มีความต้องการของผู้บริโภคน้อย เป็นสาเหตุที่ทำให้ทางกลุ่มได้หยุดทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานประเภทนี้

4. ประเภทเกี่ยวกับของใช้ทั่วไป

4.1 รองเท้า มีรูปแบบสำหรับใช้สวมใส่เท้า พื้นของรองเท้าเป็นพื้นแบนรูปวงรี รองเท้าสานเป็นทรงโค้งเฉียงเว้าออกไปเป็นลายเม็ดแตงและลายชะลอมขึ้นไปจากพื้นประมาณ 1-3.5 นิ้ว รองเท้ามีขนาดความกว้างประมาณ 4 นิ้ว ยาว 9 นิ้ว ความสูงด้านท้าย 1 นิ้วและด้านหัว 3.5 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

ในการทำพื้นรองเท้าสามารถใช้ผักตบชวาผิวไม่สวยในการทำได้ ซึ่งเป็นส่วนมองไม่เห็น พื้นรองเท้าใช้เส้นผักตบชวาแบ่งตามขนาดที่ต้องการ สานลายขึ้นมาเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพร์เป็นรูปทรงและเว้าขึ้นมาประมาณ 1 นิ้วแล้วสานไขว้กันเป็นลายชะลอมโดยเว้นระยะห่าง 4 ช่อง จนถึงขอบรองเท้า จากนั้นสานเป็นลายเม็ดแตงหรือลายไพร์เพื่อเก็บขอบให้สวยงาม สายที่ใช้สานเป็นลักษณะลายโปร่งเพื่อระบายอากาศ เนื่องจากรองเท้าต้องมีการออกแบบให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย สีที่ใช้จะเป็นสีจากธรรมชาติ การเพิ่มความงามสามารถทำได้ด้วยการเคลือบเงาด้วยยูริเทน

ภาพประกอบ 61 รองเท้า

5. ประเภทเบ็ดเตล็ด

5.1 ที่คาดผมรูปครึ่งวงกลมแบบที่ 1 มีรูปแบบสำหรับใช้คาดผม ขนาดความกว้างประมาณ 6 นิ้ว ยาว 6 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

นำที่คาดผมที่ทำจากพลาสติกมายึดติดกับเส้นเปียสี่ โดยวิธีการใช้เส้นผักตบชวาที่แบ่งแล้วไปถักเป็นเปียสี่โดยใช้สีธรรมชาติสลับกับเส้นย้อมสี จากนั้นตัดเส้นเปียสี่ให้ได้ความยาว 15 นิ้วให้พอดีกับที่คาดผมแล้วยึดติดด้วยกาวให้แน่น ใช้ผ้าม้วนพันเก็บปลายเส้นเปียให้เรียบร้อย การเพิ่มความงามสามารถทำได้ด้วยการเคลือบเงาด้วยยูริเทน

ภาพประกอบ 62 ที่คาดผมรูปครึ่งวงกลมแบบที่ 1

5.2 ที่คาดผมรูปครึ่งวงกลมแบบที่ 2 มีรูปแบบสำหรับใช้คาดผม ขนาดความกว้างประมาณ 6 นิ้ว ยาว 6 นิ้ว

ขั้นตอนการทำ

นำที่คาดผมที่ทำจากพลาสติกมายึดติดกับเส้นเปียสาม โดยวิธีการใช้เส้นผักตบชวาที่แบ่งแล้วไปถักเป็นเปียสามโดยใช้สีธรรมชาติสลับกับเส้นย้อมสี จากนั้นตัดเส้นเปียสามให้ได้ความยาว 15 นิ้วให้พอดีกับที่คาดผมแล้วยึดติดด้วยกาวให้แน่น ใช้ผ้าม้วนพันเก็บปลายเส้นเปียให้เรียบร้อย การเพิ่มความงามด้วยการตกแต่งวัสดุประดิษฐ์ต่างๆ ให้สวยงามเช่นติดดอกไม้ปลอม และหากต้องการเคลือบเงาด้วยยูริเทน จะต้องเคลือบก่อนนำไปติดหรือตกแต่ง

ภาพประกอบ 63 ที่คาดผมรูปเครื่องวงกลมแบบที่ 2

จากการศึกษารูปทรงผลิตภัณฑ์พบว่ามีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปทรงอยู่อย่างต่อเนื่อง รูปทรงผลิตภัณฑ์นับเป็นสิ่งสำคัญในการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคมากกว่าลวดลายสาน แต่ผลการศึกษาพบว่าผลิตภัณฑ์จะมีรูปทรงเรขาคณิตมีจำนวนมากกว่า เนื่องจากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจะคำนึงถึงประโยชน์ด้านการใช้สอยเป็นหลัก ทำให้รูปทรงแบบเรขาคณิตมีจำนวนมากกว่ารูปทรงอื่นๆ ซึ่งแต่ละรูปทรงผลิตภัณฑ์จะมีความแตกต่างกันไปตามประโยชน์การใช้สอยและให้ตรงกับความต้องการของตลาด ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่พบจะมีรูปทรงเรขาคณิตแบบต่างๆ อยู่มากกว่ารูปทรงอื่นๆ รูปทรงที่พบ คือรูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกระบอก รูปทรงครึ่งวงกลม รูปทรงกรวย และรูปทรงอื่นๆ โดยสามารถสรุปจำแนกรูปทรงผลิตภัณฑ์ตามประเภทการใช้งานได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 รูปทรงแบ่งตามประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์
ประเภทภาชนะ สิ่งของ	1. ตะกร้า 12 แบบ	สี่เหลี่ยมมี 4 แบบ	
		กรวย 3 แบบ	
		วงรีมี 4 แบบ	
		กระบอก 1 แบบ	

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์
	2. กระจาด 4 แบบ	สี่เหลี่ยมมี 1 แบบ	
		ทรงรีมี 1 แบบ	
		รูปทรงหัวใจ 1 แบบ	
		รูปทรงไข่ 1 แบบ	
3. กล่องใส่ทิชชู 2 แบบ	สี่เหลี่ยมมี 1 แบบ		
	กระบอกมี 1 แบบ		
4. กล่องใส่ซอง 1 แบบ	สี่เหลี่ยมมี 1 แบบ		

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์	
	5. กระเป๋า 56 แบบ	สี่เหลี่ยมมี 9 แบบ		

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์	
		<p>มูมโค้งมนมี 18 แบบ</p>		

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์
		<p>มูมโค้งมนมี 18 แบบ</p>	
		<p>สี่เหลี่ยมคางหมู 19 แบบ</p>	

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์	
		<p>สีเหลี่ยมคางหมู</p> <p>19 แบบ</p>		
		<p>วงกลม 10 แบบ</p>		

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์
		วงกลม 10 แบบ	
ประเภทเกี่ยวกับการบริโภค	ที่ใส่ภาชนะบรรจุเครื่องดื่ม	ที่ใส่ขวดไวน์รูปทรงอื่นๆ 1 แบบ	
ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือน ที่อยู่อาศัย	เฟอร์นิเจอร์ เสื่อ โต๊ะ ถัง ขยะ แก้ว ไม้ ใยมะพร้าว	-	-
ประเภทที่ใช้ทั่วไป	รองเท้า เข็มขัด กระเป๋าถือ ที่ปูนั่ง	รองเท้ารูปทรงอื่นๆ 1 แบบ	

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเภทผลิตภัณฑ์	ผลิตภัณฑ์	รูปทรง	ภาพผลิตภัณฑ์
ประเภทเบ็ดเตล็ด	ของเล่น โมบาย ที่คาดผม ของขวัญ	ที่คาดผมรูปทรง ครึ่งวงกลม 2 แบบ	

2.3 ลวดลาย ในงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา

จากการศึกษาลวดลายในงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรม
พื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมพบว่ามีกรเรียกชื่อลายหรือ
ตั้งชื่อลายจากลักษณะของลวดลายนั้นๆ ดังตัวอย่างเช่น ลายต้นจมเปี้ยลอย ลายขัด ลายสาม
หนึ่งหนึ่ง ลายทแยง หรือการเรียกชื่อลายตามรูปร่างของลวดลายที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น ลาย
เม็ดแตง ลายรวงข้าว ลายเม็ดมะยม โดยลวดลายทั้งหมดของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน
ผักตบชวาทั้งหมดสามารถจำแนกลวดลายผลิตภัณฑ์ ได้ดังนี้

2.3.1 ลายต้นจมเปี้ยลอย คือการนำเส้นผักตบชวามาเป็นเส้นยืนและนำเส้นเปี้ยมา
ขัดกันในแนวนอน โดยเส้นยืนทำมุมฉากกับเส้นนอน ลักษณะของลายนี้ เส้นต้นจะจม ส่วนเส้น
เปี้ยที่เป็นเส้นนอนจะนูนออกมา นิยมทำผลิตภัณฑ์ประเภทภาชนะสิ่งของ เช่น กระเป๋า ตะกร้า

ภาพประกอบ 64 ลายต้นจมเปี้ยลอย

2.3.2 ลายเปียจมตันลอย คือการนำเส้นเปียมาเป็นเส้นยืนและนำเส้นผักตบชวาที่รีดแล้วมาขัดกับเส้นเปียในแนวนอน โดยเส้นยืนทำมุมฉากกับเส้นนอน ลักษณะของลายนี้เส้นนอนที่เป็นลายเปียจะจมแตกต่างกับเส้นยืนจะนูนออกมา ลวดลายนี้นิยมทำเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทภาชนะสิ่งของ เช่น กระจ่าง กระจ่าง

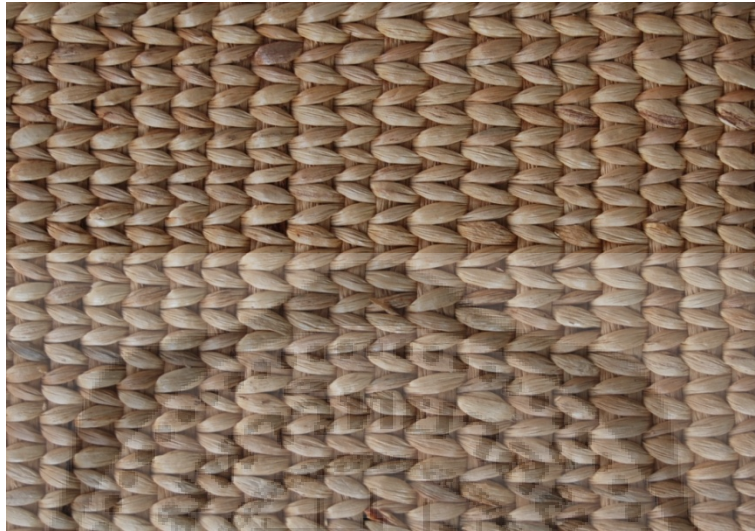
ภาพประกอบ 65 ลายเปียจมตันลอย

2.3.3 ลายขัด คือการนำเส้นผักตบชวาที่รีดแล้วมาขัดกันเป็นรูปมูมฉากระหว่างเส้นยืนกับเส้นนอน โดยยกขึ้นหนึ่งเส้นข่มหนึ่งเส้นสลับไปมา นิยมสานส่วนก้นของผลิตภัณฑ์ประเภทภาชนะต่างๆ เช่น กระจ่าง กระจ่าง

ภาพประกอบ 66 ลายขัด

2.3.4 ลายรวงข้าว คือการนำเส้นยืนไปรีด จากนั้นใช้เส้นจักผักตบชวาที่แบ่งเป็นเส้นเล็ก มาสานขัดกับเส้นยืน ลักษณะคล้ายเม็ดข้าวเรียงชิดติดกัน นิยมสานผลิตภัณฑ์ประเภท กระเป๋า และตะกร้า

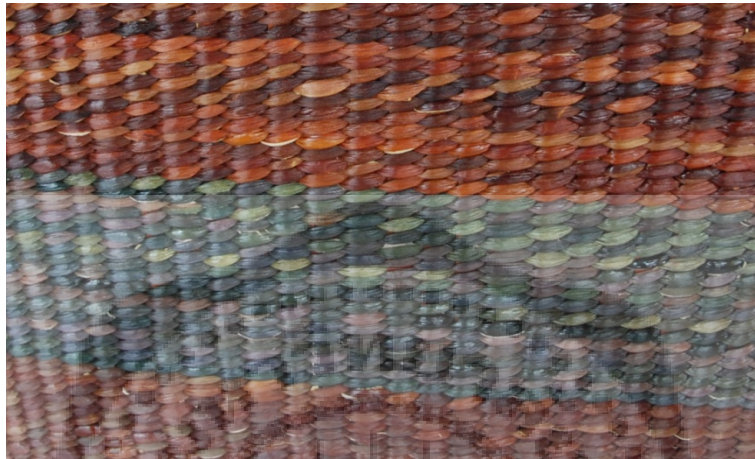
ภาพประกอบ 67 ลายรวงข้าว

2.3.5 ลายชะลอม หรือลายทแยง จะเป็นการสานเส้นผักตบชวาที่รีดแล้วหรือทั้งต้นมา ไขว้กันเป็นแนวทแยง ไม่มีเส้นยืนและเส้นนอน ลายนี้จะไปร่นิยมสานลายตะกร้า กล่องใส่พืชชู กระจาดหรือผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ที่ต้องการระบายอากาศ เหมาะสำหรับภาชนะที่ไม่ต้องรับ น้ำหนักมาก

ภาพประกอบ 68 ลายชะลอม

2.3.6 ลายไฟร (เม็ดแดง) เป็นลายที่มีความแน่นหรือลายค่อยข้างที่บ นิยมสานผลิตภัณฑ์มากที่สุด ลักษณะของลายจะเรียงชิดติดกันมีความทึบมาก เหมาะสำหรับนำไปตกแต่งเพิ่มเติมได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเพ้นท์ด้วยสีอะคริลิค หรือที่นิยมในตอนนี้คือ การติดลวดลาย ต่างๆ ด้วยวิธีการแบบเดคูพาจ ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในเวลานี้

ภาพประกอบ 69 ลายไฟร (เม็ดแดง)

2.3.7 ลายเปียแปด คือการนำเส้นผักตบชวาจำนวนแปดเส้นมาถัก สลับไปมาต่อกันไปเรื่อยจนได้ตามแบบที่ต้องการ วิธีการสานขึ้นรูปจะใช้เส้นผักตบชวาวงขนาดที่ต้องการจำนวนแปดเส้นหากบางเส้นใหญ่เกินขนาดที่ต้องการ สามารถแบ่งเส้นให้ได้ขนาดที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด ด้วยการผ่าซีก นิยมสานผลิตภัณฑ์ประเภทภาชนะ ได้แก่ กระเป๋าสะพายสุภาพสตรี

ภาพประกอบ 70 ลายเปียแปด

2.3.8 ลายสามหนึ่งหนึ่ง หมายถึงการใช้เส้นยืน สลับกับเส้นนอน โดยการยกเส้นนอน สาม ช่มเส้นนอน หนึ่ง เส้น และอีกหนึ่งเส้น นิยมสานประเภทที่ใส่ภาชนะ เช่น ตะกร้า

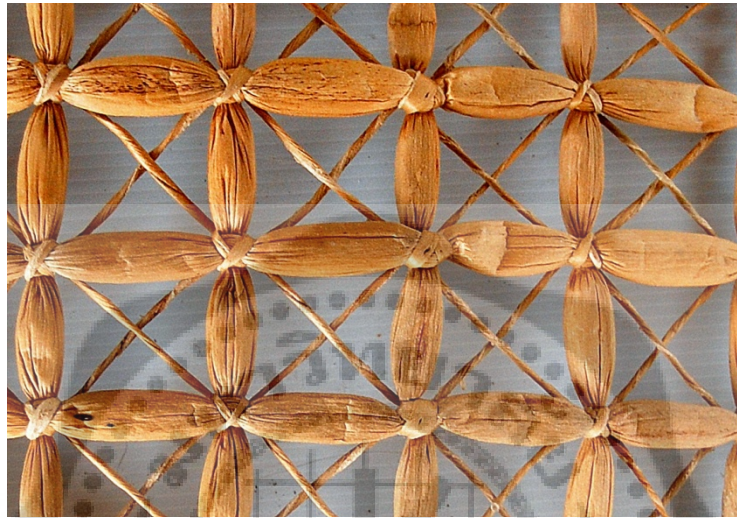
ภาพประกอบ 71 ลายสามหนึ่งหนึ่ง

2.3.9 ลายเม็ดมะยม เป็นลายที่มีความโปร่ง นิยมสานผลิตภัณฑ์ประเภทตะกร้าและ กระเป๋ามากที่สุด ลักษณะของลายเป็นการนำเส้นเปียมาผูกมัดให้เป็นปม ลักษณะคล้ายเม็ด มะยม หากต้องการให้ระหว่างช่องห่างหรือชิดสามารถทำได้ด้วยวิธีการผูกตามแบบที่ต้องการ

ภาพประกอบ 72 ลายเม็ดมะยม

2.3.10 ลายดอกแก้ว (โบว์) เป็นลายที่มีความโปร่ง นิยมสานผลิตภัณฑ์ประเภท กระเป๋าสะพายสุภาพสตรีมากที่สุด ลักษณะของลายเป็นการนำเส้นยืนและเส้นนอนมาผูกกัน จากนั้นนำฝักตบชวาแบ่งเป็นเส้นเล็กมาขัดผูกกันในแนวทแยงหรือเฉียงมีลักษณะคล้ายดอกไม้ นิยมสานเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋าสุภาพสตรี

ภาพประกอบ 73 ลายดอกแก้ว

ลวดลายงานจักสานที่ทางกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านฝักตบชวา ใช้ทำผลิตภัณฑ์โดยส่วนใหญ่จะใช้ลายพื้นฐานหรือลายดั้งเดิม แต่ทางกลุ่มได้มีการนำวิธีการสานมาประยุกต์ใช้ เช่นการใส่เส้นเปียแทนเส้นต้น หรือการทำการขัดเส้นให้ห่าง การทำลวดลายในผลิตภัณฑ์ต่างๆ จะไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิมๆ แต่มีการนำไปพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังที่ กันดา สระทองแยง ได้กล่าวไว้ว่า

แต่เดิมชาวบ้านมีวิธีการทำลวดลายแบบเดิมๆ อยู่เช่น ลายรวงข้าว ลายชะลอม หรือลายทแยง ลายไพหรือลายเม็ดแตง ต่อมาทางกลุ่มได้ส่งสมาชิกในกลุ่มไปอบรมและคนที่รับข้อมูลจากการอบรมต้องทำให้ทางกลุ่มดูเป็นตัวอย่างก่อน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ใหม่ บางครั้งสมาชิกในกลุ่มได้ออกไปเรียนรู้จากการประชุมหรือจัดการอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งทางภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นผู้จัด เราไปดูลายเขามา เราไม่เคยลอกลายเราทำไม่ได้ถึงแม้เรามีความตั้งใจจะลอกลายแต่ก็ไม่สามารถที่จะลอกให้เหมือนต้นแบบได้ในบางลาย ซึ่งมีความยากและซับซ้อนมาก ทางกลุ่มจึงมีความคิดที่ว่า เราไม่ควรลอกลายใคร เราควรเอาลายต่างมาประยุกต์ด้วยวิธีการปรับเปลี่ยนวัสดุและการต่อลายในรูปทรงของผลิตภัณฑ์ เช่น การสานลายขัดธรรมดา เราก็นำเอาลายเปียมาขัดแทนหรือการใช้วัสดุที่แทนกันได้เช่นการนำเศษผ้ามาสานให้เกิดพื้นผิวที่แปลกตาได้ รวมถึงการนำวัสดุธรรมชาติเช่น กก มาผสมผสาน

ให้เกิดความแปลกใหม่เป็นลวดลายซึ่งเป็นการออกแบบและพัฒนาของทางกลุ่ม เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความหลากหลายและแตกต่างจากกลุ่มอื่น ในส่วนของการใช้สี การเลือกใช้สีจะขึ้นอยู่กับความชอบของช่างแต่ละคน และขึ้นอยู่กับการขายในแต่ละที่ ที่มีความนิยมเรื่องสีแตกต่างกัน อย่างเช่นถ้าขายในเมืองหรือกรุงเทพฯ สีที่ใช้จะไม่ใช้สีสดใสซึ่งแตกต่างกับที่ต่างจังหวัดที่นิยมสีสดใส และการเลือกใช้สียังขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าอีกด้วยว่าต้องการสีแบบใด ทางกลุ่มก็สามารถทำตามแบบได้ แต่ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์ที่ใช้สีจะไม่ค่อยได้รับความนิยมเท่าไร แต่กลับนิยมผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้ย้อมสีมากกว่า ซึ่งแต่ก่อนทางกลุ่มก็มีการย้อมสี แต่พอทางการและจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาผลิตภัณฑ์รวมถึงการย้อมสีด้วย ทำให้เริ่มมีการย้อมสี และเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามความนิยมในช่วงเวลานั้น แต่ต่อมาความนิยมการใช้สีเริ่มเปลี่ยนไป การใช้สีเริ่มลดน้อยลงตามลำดับ ทางกลุ่มจึงได้เปลี่ยนตามความนิยม คือทำผลิตภัณฑ์ที่ไม่ย้อมสี และบางครั้งก็จะมีคนนำผลิตภัณฑ์แบบไม่ย้อมสีไปตกแต่งเพิ่มเติมเพื่อไปขายต่ออีกทางหนึ่งด้วย ให้ความนิยมในตอนนี้จะไม่นิยมผลิตภัณฑ์ที่ใช้สี (กันดา สระทองแยง. 2554: สัมภาษณ์)

ผลจากการศึกษากลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลบางไทร อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมสรุปผลการศึกษาและสัมภาษณ์ในประเด็น รูปแบบ รูปทรง ลวดลาย ได้ดังนี้

กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวา ตำบล ไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาในด้านรูปแบบ รูปทรง ลวดลายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคและตลาดสินค้ามากที่สุด

รูปแบบ ประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาแบ่งเป็น 5 ประเภท ดังนี้คือ

1. ประเภทภาชนะสิ่งของได้แก่ ตะกร้าจำนวน 13 แบบ กระจาด จำนวน 4 แบบ กล่องใส่ทิชชูจำนวน 2 แบบ กล่องใส่ของ จำนวน 1 แบบ กระเป่า จำนวน 56 แบบ
2. ประเภทเกี่ยวกับการบริโภคได้แก่ที่ใส่ขวดไวน์ จำนวน 1 แบบ
3. ประเภทเครื่องเรือนจากการศึกษาไม่พบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้
4. ประเภทของใช้ทั่วไปได้แก่ รองเท้า จำนวน 1 แบบ
5. ประเภทเบ็ดเตล็ดได้แก่ ที่คาดผม จำนวน 2 แบบ

รูปทรง แบ่งตามประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา

พบผลิตภัณฑ์ที่มีรูปทรงเรขาคณิตจำนวนมาก เนื่องจากผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานจะคำนึงถึงประโยชน์ด้านการใช้สอยเป็นหลัก ทำให้รูปทรงแบบเรขาคณิตมีจำนวนมากกว่ารูปทรงอื่นๆ รูปทรงของผลิตภัณฑ์มีแตกต่างกันไปตามประโยชน์การใช้สอยและให้ตรงกับความต้องการของตลาดหรือผู้บริโภค โดยรูปทรงจะเป็นรูปทรงเรขาคณิตต่างๆ คือรูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกระบอก รูปทรงกลม รูปทรงกรวย และรูปทรงอื่นๆ โดยสามารถจำแนกรูปทรง ผลิตภัณฑ์ตามประเภทการใช้งานได้ดังนี้

1. ประเภทภาชนะสิ่งของ หรือที่บรรจุใส่สิ่งของ ได้แก่ ตะกร้า พบรูปทรงเรขาคณิตมีจำนวน 12 แบบ เป็นตะกร้ารูปทรงสี่เหลี่ยมมี 4 แบบ ตะกร้ารูปทรงกรวยมี 2 แบบ ตะกร้ารูปทรงวงรีมี 4 แบบ กระจาด พบว่ามีรูปทรงทั้ง 2 แบบ แบ่งเป็นแบบรูปทรงเรขาคณิตมีจำนวน 2 แบบและแบบรูปทรงอิสระมี 2 แบบคือ กระจาดรูปทรงสี่เหลี่ยมมี 1 แบบ กระจาดรูปทรงวงรีมี 1 แบบ และกระจาดรูปทรงอิสระมี 2 แบบ กล่องใส่พืชชู พบรูปทรงเรขาคณิตมีจำนวน 2 แบบ ได้แก่ กล่องใส่พืชชูรูปทรงสี่เหลี่ยมมี 1 แบบและกล่องใส่พืชชูรูปทรงกระบอกมี 1 แบบ กล่องใส่ของพบรูปทรงเรขาคณิตแบบสี่เหลี่ยมมี 1 แบบ กระเป๋ารูปทรงเรขาคณิตแบ่งออกเป็น 56 แบบคือ กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมมี 11 แบบ กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมมุมโค้งมนมี 18 แบบ กระเป๋ารูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมูมี 19 แบบ กระเป๋ารูปทรงครึ่งวงกลมมี 10 แบบ

2. ประเภทเกี่ยวกับการบริโภค ได้แก่ ที่ใส่ภาชนะบรรจุเครื่องดื่ม พบรูปทรงอื่นๆ เพียงผลิตภัณฑ์เดียวคือ ที่ใส่ขวดไวน์ ลักษณะเป็นรูปทรงแบบแปลกใหม่คล้ายกับการนำรูปทรงเรขาคณิตทรงต่างๆ มาทับซ้อนกันหรือต่อกันให้เกิดเป็นรูปร่างที่อิสระ

3. ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือนที่อยู่อาศัย ได้แก่ เฟอร์นิเจอร์ เสื่อ โต๊ะ ถังขยะ เก้าอี้ โคมไฟ จากการศึกษารูปทรงผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ไม่พบผลิตภัณฑ์ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือนที่อยู่อาศัยเลย แต่ในอดีตมีการผลิตอยู่ไม่กี่แบบ ปัจจุบันไม่มีการทำผลิตภัณฑ์ประเภทนี้เลย เนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จในการทำตลาดเท่าที่ควร

4. ประเภทเกี่ยวกับของใช้ทั่วไป ได้แก่ รองเท้า พบรูปทรงอื่นๆ เพียงผลิตภัณฑ์เดียวคือ รองเท้า ลักษณะเป็นรูปทรงอื่นๆ คล้ายการนำรูปทรงเรขาคณิตทรงต่างๆ มาทับซ้อนกันหรือต่อกันให้เกิดเป็นรูปร่างแปลกใหม่ที่ใ้รูปทรงผสมผสานกับเท้า

5. ประเภทเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ที่คาดผมพบรูปทรงเรขาคณิตมีจำนวน 1 แบบพบผลิตภัณฑ์รูปทรงครึ่งวงกลม 2 แบบคือแบบเรียบ และแบบตกแต่งด้วยวัสดุประดิษฐ์ ลักษณะเป็นรูปครึ่งวงกลมรูปทรงผสมผสานขนาดพอดีศีรษะ

ลวดลาย ในงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน
 ผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาลวดลายพบว่า การเรียกชื่อลายหรือตั้งชื่อลวดลายต่างๆ นั้น จะเรียกตามลักษณะของลวดลาย เช่น ลายต้นจมเป็ย ลอย ซึ่งวิธีการสานลายนี้จะมีลักษณะของเส้นต้นไม้นูนออกมา แต่เส้นนอนที่เป็นเส้นเป็ยจะนูน ออกมาอย่างมาก ทำให้เรียกลายนี้ว่าลายต้นจมเป็ยลอย ซึ่งหมายถึงเส้นต้นจะจมนูน ออกมา และเส้นเป็ยจะสานให้ลอยออกมาอย่างชัดเจน และการเรียกชื่อลายอีกอย่างหนึ่งคือ การเรียกตามลักษณะรูปร่าง รูปทรงของลวดลายที่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งนั้น เช่น ลายเม็ดแตง ลวดลายจะมีรูปร่างรูปทรงเหมือนกับเม็ดแตงที่เรียงเป็นแนวซิดติดกัน หรือลายรวงข้าว จะมี รูปร่างรูปทรงเหมือนกับรวงข้าวจริงๆ โดยลวดลายทั้งหมดของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ผักตบชวาทั้งหมดสามารถจำแนกเป็นลวดลายต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้ คือ ลายต้นจมเป็ยลอย ลายเป็ยจมนูน ลอย ลายขัด ลายรวงข้าว ลายชะลอม หรือลายทแยง ลายไพโร (เม็ดแตง) ลาย เป็ยแปด สามหนึ่งหนึ่ง เม็ดมะยม ลายดอกแก้ว ลายที่ได้รับความนิยมในขณะนี้และผลิตมาก ที่สุดคือลายไพโรหรือรวงข้าว ลายขัดเม็ดแตงจะเป็นลายที่ค่อนข้างที่มีความแน่นของลายมาก เหมาะสำหรับการนำผลิตภัณฑ์ไปต่อยอดหรือทำงานประดิษฐ์ตกแต่ง เช่นการทำเดคูพาส คือการใช้กระดาษทึบของต่างประเทศซึ่งมีคุณสมบัติ ลายที่ใช้ในการทำผลิตภัณฑ์จะมีอยู่ไม่กี่ ลายโดย ส่วนใหญ่จะเป็นลายดั้งเดิม อาทิเช่นลายขัด ลายชะลอม ลายเม็ดแตง ส่วนลายพัฒนา จะเป็นลักษณะวิธีการที่เปลี่ยนหรือประยุกต์ใช้ เช่น การใส่เส้นเป็ยแทนเส้นต้น การสานลาย ห่างๆ ทำให้เกิดสิ่งแปลกใหม่หรือ การนำวิถีถักเป็ยแปดมาสานขึ้นรูปเป็นรูปกระเป๋าสู่ภาพสตรี ส่วนลายสานยากจะขายไม่ได้ ส่วนลายง่ายจะขายได้ดีกว่า เพราะปัจจุบันลายที่นิยมจะเป็น แบบลายทึบ เพราะสามารถไปต่อยอดหรือเพิ่มมูลค่าได้

3. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่ในด้านการจักสาน

การทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจากผักตบชวาซึ่งถือได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าและควรอนุรักษ์ยิ่งของคนไทย กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม ได้เกิดแนวความคิดในการรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยด้านจักสาน โดยการนำ ผักตบชวามาประยุกต์เป็นงานหัตถกรรมจักสานและเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ สร้างรายได้ให้กับกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัด นครปฐม โดยทางกลุ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ตรงตามความต้องการของ ตลาดมากที่สุด ด้วยการเป็นผู้นำในการทำรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่อยู่ตลอดเวลาและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่สามารถถ่ายทอดไปยังผลิตภัณฑ์ของตำบลได้อย่างน่าชื่นชม

จนเป็นที่ยอมรับในตลาดการค้า จากการศึกษาวิธีการถ่ายทอดความรู้ทางด้านจักสานและการสร้างช่างรุ่นใหม่ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งถือได้ว่าได้ว่าเป็นการช่างใหม่ในด้านการจักสานโดยวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการสั่งสมความรู้ที่มีอยู่เดิมอย่างเป็นระบบ คือการเห็นแล้วนำมาฝึกและทำตามด้วยตัวเองดังเช่นที่ ลั้ง อ่อนสัมพันธ์ ได้กล่าวไว้ว่า

ลูกสาวไปอบรมทำผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวาประเภทภาชนะกระเป่า ได้กระเป่าบ้านมาใบหนึ่ง ยายบอกลูกสาวว่าทำกระเป่าไม่พอกินหรรอก ลูกสาวไปทำงานกรุงเทพฯ พอเสร็จแล้วก็อยู่ทางนี้ทำนา แต่เมื่อก่อนทำครั้งเดียว ในช่วงหน้าน้ำ ก็ไม่ได้ทำอะไร เห็นกระเป่าตั้งอยู่ ยายมองๆ แบบนี้มันไม่ยากนี่ นั่งมองทุกวันก็ไปตัดเอาผักตบชวามาตาก และลองทำกระเป่าดู ที่แรกทำกระเป่าเหมือนที่ลูกสาวไปหัดมา จะใส่เป็ยเป็นกระเป่าบ้าน ใส่เป็ยเส้นนอนไม่ขึ้น ต้นก็ขึ้น ก็ไม่เอา ไม่ใช่ร้ายนะโยนทิ้งไปเลย เย็นแล้วนอน พอหลับลุกขึ้นมาทำใหม่ ไม่ขึ้นได้ไง เสร็จแล้วทำไปทำมาก็ขึ้น มันมีวิธีดี เพราะยายไม่ได้ไปหัดมา เดี่ยวนี้อะไรก็ง่ายเพราะหัดคิดกับมือของเรานี้แหละ ถ้าทำได้ก็อยู่กับเรา (ลั้ง อ่อนสัมพันธ์, 2554: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 74 ลั้ง อ่อนสัมพันธ์ ผู้ก่อตั้งกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวาไทรงาม

2. การถ่ายทอดความรู้และการสร้างช่างใหม่ระหว่างคนภายในครอบครัวหรือสมาชิกภายในกลุ่ม เป็นการถ่ายทอดทักษะความรู้ประสบการณ์ในการทำผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวา

จากรุ่นสู่รุ่น เช่น พ่อสอนลูก พี่สอนน้องเป็นการสอน สมาชิกภายในครอบครัวหรือการสอน สมาชิกในกลุ่มด้วยกันเอง ซึ่งเป็นการสร้างช่างใหม่โดยตรงและเป็นการปลูกฝังให้สมาชิก ภายในครอบครัวหรือกลุ่มได้เกิดการเรียนรู้จากการได้พบเห็นซึ่งเป็นถ่ายทอดความรู้โดยตรงคือ การฝึกหัดจากสมาชิกในครอบครัวและภายในกลุ่ม เพื่อให้ได้ช่างจักสานรุ่นใหม่ตามดังเช่นที่ กันดา สระทองแยง ได้กล่าวไว้ว่า

ตอนแรกทำอะไรก็ไม่เป็น แม่สอนให้พี่จ้างงานสาน ครั้งแรกเลยก็สานลายไฟร (เม็ดแดง) อย่างเดียวเลย ทำให้ตรง พี่เป็นคนที่ยังไม่รู้ซ้ำ ต้องทำแบบนี้เป็นปี เพราะหนีไป ทำงานที่กรุงเทพฯ ควบคู่กันไปด้วย ไม่อยากทำก็ไปทำงานอย่างอื่น และก็กลับมาทำใหม่ ไปๆ มาๆ อย่างนี้ไปเรื่อยๆ พอทำงานกลับจากทำงานก็เหนื่อยเพลีย ไม่อยากทำ แต่แม่กับ พี่สาวเคียวเชิญให้ทำ เขาบอกว่าทำงานบริษัทพอแก่ก็เลิกจ้าง หลังจากนั้นพี่ก็มาจริงจังกับ งานสานพอเริ่มจะพันได้ตรงได้ พี่ก็เริ่มสานงานประเภทกระเป๋า ตะกร้าก่อน ตอนที่พี่ทำ จริงจัง งานเริ่มมากขึ้นแฟนพี่ก็ต้องมาช่วยเพราะงานเต็มมือกันหมด จากที่ไม่เคยทำก็ต้อง ทำให้เป็นพอถึงเวลาก็ต้องช่วย พอเริ่มงานไม่มี ก็ปรับแบบไปเรื่อย เรียนรู้ตลาดกันเองไม่ได้ จริงจังอะไรในตอนนั้น พี่จะมีความกดดันเรื่องขายด้วย ออกไปขายได้ระยะหนึ่ง ลูกค้ามีแบบ แปลกๆ ส่งมา เราจะส่งให้สมาชิกในกลุ่มทำก็ทำไม่เป็น เราก็ทำเอง พอทำเอง พอทำแบบ แปลกๆ ได้ก็ส่งให้สมาชิกในกลุ่มสาน ลูกค้าที่อยากได้แบบแปลกเราก็ทำให้แค่บอกความ ต้องการขนาดกว้างๆ กระเป๋าเท่านั้น เรายามันก็คิดแบบให้ลูกค้า พอระยะหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่ออกสู่ตลาดไปแล้ว ลูกค้าต้องการแบบนี้ เพราะว่าของ 10 ปีที่เราขายอยู่ มันจะมาขาย อยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลงก็ไม่ได้ พอถึงเวลามันก็ต้องปรับเปลี่ยนแบบ เราต้องทำเป็นตัวอย่าง ก่อน ถึงจะมาสอนสมาชิกในกลุ่มได้ ถ้าเราทำเองไม่ได้ก่อน เราก็ดูแลกลุ่มให้อยู่รอดไม่ได้ (กันดา สระทองแยง, 2554: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 75 ก้นดา สระทองแยง ประธานกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวาไทรงาม

3. การถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนกับองค์กรเป็นการสร้างช่างใหม่ให้กับผู้สนใจด้านการจักสานเพื่อนำไปสร้างเป็นรายได้และสำหรับคนที่ต้องการการเรียนรู้ด้านงานประเภทจักสาน การทำผลิตภัณฑ์ในภาคธุรกิจ ภาครัฐได้เห็นถึงความสำคัญและได้ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีรายได้มาสู่ชุมชน ดังนั้นหน่วยงานรัฐบาลหรือหน่วยงานเอกชนต่างๆ ได้มีการจัดอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานรวมถึงการเชิญไปเป็นวิทยากรและสาธิตตามสถานศึกษาและสถานที่งานจัดแสดงสินค้าต่างๆ ดังที่ ก้นดา สระทองแยงได้กล่าวไว้ว่า

ในอดีตช่วงแรกๆ เมื่อ 20 กว่าปีก่อนทางหน่วยงานราชการมีการจัดอบรมเกี่ยวกับหัตถกรรมจักสานผักตบชวา และให้ความรู้กับผู้สนใจในชุมชน ซึ่งในตอนนั้นพี่สาว 2 คนไปเข้าร่วมอบรมและได้กระเป๋ากันที่ทำจากผักตบชวา 2 ใบกลับมา นับเป็นจุดเริ่มต้นของกลุ่มพี่ ในช่วงหลังๆ มาเนี่ย ก็ยังคงได้ไปอบรมอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานและสถาบันการศึกษาจัดฝึกอบรมอยู่ประจำ อย่างเช่นการฝึกอบรมการออกแบบผลิตภัณฑ์ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระจอมเกล้าพระนครเหนือ หรือของสำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน ก็จะอบรมเกี่ยวกับพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมถึงด้านออกแบบรูปทรง ก็อบรมงานหัตถกรรมเป็นแบบรวมๆ มากกว่า ถ้าเป็นประเภทของใช้ก็จะเป็นของใช้ทั้งหมด สมาชิกในกลุ่มที่ไปรวมอบรมด้วยกันส่วนใหญ่จะเป็นเด็กที่เรียนจบ ม. 3 แล้วไม่ได้เรียนต่อก็จะมาทำงานเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเด็กที่มีอายุน้อยจะเรียนรู้ได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ การรับรู้จะเร็วกว่า และสามารถนำมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกได้ดีกว่า และการเดินทางไปไหนมาไหนก็สะดวกกว่าผู้ใหญ่ คล่องตัวกว่า พอเวลาเมื่ออบรมก็จะส่งพวกเขาอายุน้อยๆ ไปแทน การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มพี่จะสวนทางกับที่อื่น คือให้เด็กไปเรียนรู้แล้วกลับมาสอนผู้ใหญ่ การถ่ายทอดความรู้เรื่องการจักสานผักตบชวาของทางกลุ่มนั้น บางครั้งก็จะมี

หน่วยงานต่างๆ มาเชิญให้ทางกลุ่มของพี่ไปเป็นวิทยากรสอนเรื่องการจักสานตามสถาบันศึกษาที่ติดต่อมา และสาธิตการสานให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวดูที่ตลาดน้ำลำพญาอีกด้วย หรือบางครั้งก็มีสถานศึกษาส่งนักเรียนและนักศึกษามาเป็นหมู่คณะมาเรียนรู้การสานผักตบชวาถึงที่กลุ่มเลยก็มี นักศึกษาบางคนมากินนอนที่เรือนนี้เลยก็มี (กันดา สระทองแยง. 2554: สัมภาษณ์)

ผลจากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่ในด้านการจักสานของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่มีหลายทางด้วยกันคือการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่นสำนักพัฒนาฝีมือและแรงงาน ที่มีการส่งเสริมด้านผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของตลาด เพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กับชุมชน อีกทั้งยังสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งทางกลุ่มหัตถกรรมได้มีการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง การถ่ายทอดความรู้การสร้างช่างใหม่ที่สรุปผลจากการสัมภาษณ์ได้ว่า ในช่วงแรกเกิดจากการทำเครื่องจักสานภายในครอบครัวกันเอง ทางเราได้จัดอบรมเรื่องการจักสานผักตบชวาให้กับชุมชน ซึ่งทางครอบครัวของ ลั้ง อ่อนสัมกิจ ได้ให้คนภายในครอบครัวไปฝึกอบรมพอลกลับมาได้ผลิตภัณฑ์กระเป๋ามา ซึ่งในขณะนั้นยังไม่เห็นความสำคัญและคุณค่า แต่ด้วยความอยากรู้อยากลองของ ลั้ง อ่อนสัมกิจที่ว่างจากการทำนาเพราะในอดีตจะทำนาปีละครั้ง ทำให้ว่างงาน และเมื่อไปพบผลิตภัณฑ์กระเป๋าก็เกิดความอยากรู้อยากลองทำ ก็เริ่มจากการฝึกและลองทำอยู่ระยะหนึ่งแต่ด้วยความที่เป็นคนมีความรู้เรื่องการจักสานมาอยู่แล้วบ้าง ทำให้เรียนรู้ได้และสามารถทำได้ในที่สุด หลังจากนั้นก็ทำแล้วลองนำไปขาย แรกๆ คนยังไม่ยอมรับเพราะเห็นเป็นเรื่องแปลกในสมัยนั้น แต่หลังจากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในชุมชนก็เริ่มขายได้และทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น จากนั้นเริ่มมีการถ่ายทอดความรู้กัน โดยมีการสร้างช่างใหม่ภายในครอบครัวเพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตและเป็นการขยายการตลาดอีกด้วย พอทำได้ระยะหนึ่งชาวบ้านในชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา ทำให้มีการรวมกลุ่มและจัดตั้งกลุ่มกันขึ้น การสร้างช่างใหม่โดยสมาชิกกลุ่มที่มีการถ่ายทอดความรู้กันเองภายในกลุ่ม ในช่วงแรกการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนการผลิตงานหัตถกรรมจักสานผักตบชวาลวดลายที่ใช้จะเป็นแบบดั้งเดิม เช่นลายขัด ลายทแยง ชาวบ้านที่เข้าอบรมส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งบางคนก็มีความรู้ทางด้านงานสานมาอยู่แล้วบ้าง หลังจากการอบรมไปแล้ว ทางชุมชนขาดผู้นำในการทำผลิตภัณฑ์ จนกระทั่ง ลั้ง อ่อนสัมกิจเป็นผู้นำในการทำผลิตภัณฑ์จักสานอย่างจริงจังและประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ทำให้ได้รับเลือกเป็นประธานกลุ่มคนแรก บางครั้งทางกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านยังได้รับเชิญเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นถ่ายทอดความรู้ให้กับสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่สนใจ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยได้กำหนดความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า ขอบเขตการศึกษาค้นคว้าและวิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า สามารถสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะเป็นลำดับไว้ ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมพบว่า

1. ขั้นตอนและกระบวนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวา

การเลือกวัตถุดิบที่มีคุณภาพจะคัดเลือกเก็บผักตบชวาอายุ 4 เดือนซึ่งจะมีผิวที่สวยและเหมาะสำหรับตัด การตัดลำต้นต้องตัดให้ได้ขนาดตามต้องการ ทำความสะอาดผิวให้เรียบร้อย นำผักตบชวาไปทำให้แห้ง โดยจะมีอยู่ 2 วิธี คือการตากแดด และอบแห้ง หากไม่มีแดด ก็สามารถทำให้แห้งด้วยวิธีที่ 2 คือ การอบแห้งด้วยตู้อบไฟฟ้าแต่จะทำให้มีต้นทุนสูง โดยปกติแล้วจะใช้วิธีการตากแดดมากกว่า ผักตบชวาเกิดเชื้อราได้ง่าย วิธีป้องกันนำผักตบชวาไปอบด้วยกำมะถัน เส้นจักจากการผ่าซีก เส้นเปียต่างๆ เส้นเกลียว เส้นที่ผ่านการรีดให้แบนด้วยเครื่องรีด รวมถึงเส้นผักตบชวาทั้งต้นไปย้อมสีเคมี ล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง บางครั้งวัตถุดิบที่เตรียมไว้ก่อนขึ้นรูปเพื่อทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสาน อาจมีไม่พอต่อความต้องการ ทำให้มีการสั่งซื้อผักตบชวาที่แปรรูปจากแหล่งอื่นหรือจังหวัดใกล้เคียงอีกทางหนึ่งด้วย ขั้นตอนการสานขึ้นรูปทรง จะเริ่มจากการนำเส้นผักตบชวาไปชุบน้ำ แล้วขึ้นรูปด้วยหุ่นตามแบบ ซึ่งหุ่นมี 2 ชนิด คือหุ่นที่ทำจากไม้และโฟม การเลือกใช้หุ่นในการขึ้นแบบนี้ จะขึ้นอยู่กับลักษณะประเภทของผลิตภัณฑ์ และความถนัดของช่างสาน การขึ้นรูปด้วยหุ่นไม้ต้องใช้ตะปูในการตอกยึด และการขึ้นรูปด้วยหุ่นโฟมจะใช้หมุดยึดเส้นผักตบชวา เมื่อเสร็จขั้นตอนการสานแล้วนำผลิตภัณฑ์ไปตากแดดให้แห้งใช้เวลา 1-2 วัน ทำความสะอาดผิว ให้สะอาด ใช้กาเวลาทีกซ์ทาเคลือบเพื่อให้ผลิตภัณฑ์อยู่คงรูปและมีความทนทานมากยิ่งขึ้น ใช้ยูนิเทรอนเคลือบเงาอีกชั้นหนึ่ง หากต้องการความเงามากยิ่งขึ้น สามารถทาสีอีกรอบเพื่อเพิ่มความเงาและนำไปตากแดดให้แห้ง นำผลิตภัณฑ์ไปตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เช่น วัสดุเครื่องหนัง การบุผ้า ติดหูกระเป๋า หูตะกร้า ตามแบบของ

ผลิตภัณฑ์ ในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา กันดา สระทองแยงประธานกลุ่มคนปัจจุบันได้เป็นผู้นำในด้านพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆ และการตลาดของกลุ่ม เช่น การหางาน การแบ่งหน้าที่ การกระจายงานให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม รวมถึงเป็นผู้ตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เช่น การนำเครื่องหนังมาประยุกต์เข้ากับผลิตภัณฑ์จักสาน และเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อยในขั้นตอนสุดท้ายก่อนจำหน่าย ในอดีตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาคุณภาพยังไม่ดีนัก เนื่องจากขาดความรู้และประสบการณ์ ตัวอย่างเช่น การป้องกันเชื้อราอย่างไร การย้อมสีด้วยวิธีใดที่ไม่ทำให้สีตกและติดทนนาน แต่ภายหลังการเข้าอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาจากหน่วยงานต่างๆ ทำให้ผลิตภัณฑ์มีการพัฒนามากยิ่งขึ้น รวมถึงในขั้นตอนของการผลิต ว่าทำอย่างไรให้ได้คุณภาพมากที่สุด ซึ่งเป็นเหตุให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาเป็นตัวแทน โดยได้รับคัดเลือกจากตำบล เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ในระดับสี่ดาว

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์จะพบว่าช่างจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาจะเป็นคนในท้องถิ่นและชุมชนละแวกใกล้เคียง เป็นงานหัตถกรรมในครัวเรือนที่สามารถทำเป็นรายได้เสริมได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งข้อดีของการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวา คือสามารถทำได้โดยไม่จำกัดเวลาทำต่อวัน หากต้องการให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ก็สามารถทำได้ด้วยวิธีเพิ่มผลผลิต

2. รูปแบบของผลิตภัณฑ์

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมพบว่า กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตรงต่อความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้มีผลิตภัณฑ์แบบใหม่อยู่อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน ที่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยในด้านการจักสาน และนำมาซึ่งการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง ก่อเกิดเป็นรายได้ครอบครัวและชุมชนในท้องถิ่น การสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนทั้งทางตรงหรือทางอ้อมด้านผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวาได้ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นภายในชุมชน ในระยะแรกรูปแบบผลิตภัณฑ์จะเป็นประเภทภาชนะสิ่งของ เช่น ตะร้ำ กระเป่า ต่อมาทางกลุ่มได้มีการพัฒนาในด้านการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์อยู่อย่างต่อเนื่อง และเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของกลุ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดอยู่ตลอดเวลา

จากการศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า รูปแบบ ประเภทการใช้งานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวามีทั้งหมด 5 ประเภทดังนี้คือ

1. ประเภทภาชนะสิ่งของได้แก่

- 1.1 ตะกร้า จำนวน 12 แบบ
- 1.2 กระจาด จำนวน 4 แบบ
- 1.3 ก่องใส่พืช จำนวน 2 แบบ
- 1.4 ก่องใส่ของ จำนวน 1 แบบ
- 1.5 กระจ่า จำนวน 56 แบบ

2. ประเภทเกี่ยวกับการบริโภคได้แก่ ที่ใส่ขวดโหลจำนวน 1 แบบ

3. ประเภทเครื่องเรือนจากการศึกษาในปัจจุบันไม่พบผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ ซึ่งแต่ก่อนทางกลุ่มเคยมีการทำผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่บ้างแต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่สูงและขาดตลาดรองรับ

4. ประเภทของใช้ทั่วไปได้แก่ รองเท้าจำนวน 1 แบบ

5. ประเภทเบ็ดเตล็ดได้แก่ ที่คาดผมจำนวน 2 แบบ

3. รูปทรงของผลิตภัณฑ์

จากการศึกษารูปทรงผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่ารูปทรงผลิตภัณฑ์ที่พบมากเป็นรูปทรงแบบเรขาคณิต ซึ่งเป็นที่นิยมสถานมากที่สุด เนื่องจากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมักจะคำนึงถึงประโยชน์ด้านการใช้สอยเป็นหลัก ทำให้รูปทรงแบบเรขาคณิตมีมากกว่ารูปทรงอื่นๆ รูปทรงของผลิตภัณฑ์มีแตกต่างกันไปตามประโยชน์การใช้สอยและให้ตรงกับความต้องการของตลาดหรือผู้บริโภค โดยรูปทรงจะเป็นรูปทรงเรขาคณิต ต่างๆ คือรูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงกระบอก รูปทรงครึ่งวงกลม รูปทรงกรวย และรูปทรงอื่นๆ โดยสามารถจำแนกรูปทรงผลิตภัณฑ์ตามประเภทการใช้งานได้ดังนี้ คือ

1. ประเภทภาชนะสิ่งของ หรือที่บรรจุใส่สิ่งของ ได้แก่

1.1 ตะกร้า

รูปทรงสี่เหลี่ยม	จำนวน 4 แบบ
รูปทรงกรวย	จำนวน 3 แบบ
รูปทรงวงรี	จำนวน 4 แบบ
รูปทรงกระบอก	จำนวน 1 แบบ

1.2 กระจาด

รูปทรงสี่เหลี่ยม	จำนวน 1 แบบ
รูปทรงวงรี	จำนวน 1 แบบ
รูปทรงไข่	จำนวน 1 แบบ
รูปทรงหัวใจ	จำนวน 1 แบบ

1.3 กล่องใส่พืช

รูปทรงสี่เหลี่ยม	จำนวน 1 แบบ
รูปทรงกระบอก	จำนวน 1 แบบ

1.4 กล่องใส่ของ

รูปทรงสี่เหลี่ยม	จำนวน 1 แบบ
------------------	-------------

1.5 กระจ่า

รูปทรงสี่เหลี่ยม	จำนวน 11 แบบ
รูปทรงสี่เหลี่ยมมุมโค้งมน	จำนวน 18 แบบ
รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู	จำนวน 19 แบบ
รูปทรงครึ่งวงกลม	จำนวน 10 แบบ

2. ประเภทเกี่ยวกับการบริโภค ได้แก่

2.1 ที่ใส่ภาชนะบรรจุเครื่องดื่ม

รูปทรงแบบอื่นๆ	จำนวน 1 แบบ
----------------	-------------

3. ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือนที่อยู่อาศัยจากการศึกษาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ไม่พบผลิตภัณฑ์ประเภทเกี่ยวกับเครื่องเรือนที่อยู่อาศัย แต่ในอดีตมีการผลิตอยู่ไม่กี่แบบ ปัจจุบันไม่มีการทำผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ เนื่องจากไม่ประสบความสำเร็จในการทำตลาด

4. ประเภทเกี่ยวกับของใช้ทั่วไป ได้แก่

4.1 รองเท้า

รูปทรงแบบอื่นๆ	จำนวน 1 แบบ
----------------	-------------

5. ประเภทเบ็ดเตล็ด ได้แก่

5.1 ที่คาดผมพบผลิตภัณฑ์

รูปทรงครึ่งวงกลม	จำนวน 2 แบบ
------------------	-------------

ทางกลุ่มมีความพยายามในการพัฒนารูปทรงผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่อยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ไม่สามารถทำได้เท่าที่ควร สาเหตุเนื่องจากการสานขึ้นรูปด้วยฝักตบชวายังคงมีข้อจำกัดในการทำผลิตภัณฑ์อยู่มาก เนื่องจากคุณสมบัติของฝักตบชวาบางประการ ตัวอย่างเช่น การขึ้นรูปทรงที่มีรายละเอียดหรือรอยหยักมากเกินไป จะทำให้การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์มีความยากในการทำ อย่างไรก็ตาม การขึ้นรูปทรงที่มีรายละเอียดมากๆ จะมีมุมหรือส่วนเว้า ส่วนโค้งมากเกินไป จะทำให้หลังจากการสานขึ้นรูปเสร็จแล้ว ไม่สามารถแกะผลิตภัณฑ์ออกจากหุ่นได้ ดังนั้นจึงทำให้รูปทรงของผลิตภัณฑ์ยังคงต้องเป็นรูปทรงที่เรียบง่ายและไม่ซับซ้อนเกินไป คือ รูปทรงแบบเรขาคณิตต่างๆ

4. ลวดลาย และการใช้สีของผลิตภัณฑ์

จากการศึกษาลวดลายและการใช้สีในผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านฝักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่าลวดลายมีการเรียกชื่อลายหรือตั้งชื่อลาย จากลักษณะของลวดลายนั้นๆ ดังตัวอย่างเช่น ลายต้นจมเปี้ยลอย ลายขัด ลายสามหนึ่งหนึ่ง ลายทแยง หรือการเรียกชื่อลายตามลักษณะรูปทรงของลวดลายที่คล้ายกับสิ่งนั้น เช่น ลายเม็ดแตง ลายรวงข้าว ลายเม็ดมะยม ลวดลายในงานผลิตภัณฑ์สามารถจำแนกลวดลายต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้ คือ ลายต้นจมเปี้ยลอย ลายเปี้ยจมต้นลอย ลายขัด ลายรวงข้าว ลายชะลอม หรือลายทแยง ลายไพร (เม็ดแตง) ลายเปี้ยแปด สามหนึ่งหนึ่ง เม็ดมะยม ลายดอกแก้ว ลายที่ได้รับความนิยมและผลิตมากที่สุดคือลายไพรหรือลายเม็ดแตง ซึ่งลายเม็ดแตงจะเป็นลายที่ค่อนข้างที่บึกบึนของความแน่นของลายมาก เหมาะสำหรับนำผลิตภัณฑ์ไปต่อยอดหรือทำงานประดิษฐ์ตกแต่ง ลายที่ใช้ในการทำผลิตภัณฑ์จะมีอยู่ไม่กี่ลาย โดยส่วนใหญ่จะเป็นลายดั้งเดิม อาทิเช่น ลายขัด ลายชะลอม ลายเม็ดแตง ส่วนลายพัฒนาจะเป็นลักษณะวิธีการที่เปลี่ยนหรือประยุกต์ใช้ เช่น ใส่เส้นเปี้ยแทนเส้นต้น การสานลายต่างๆ ทำให้เกิดสิ่งแปลกใหม่หรือการนำวิถีถักเปี้ยแปดมาสานขึ้นรูปเป็นรูปกระเป๋าสู่ภาพสตรี ส่วนลายสานแบบยากจะไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าที่ควร ส่วนลายแบบง่ายประเภทลายเม็ดแตง ลายรวงข้าว ลายขัด จะนิยมและขายได้ดีกว่า เพราะปัจจุบันลายที่นิยมจะเป็นแบบลายทึบ เพราะสามารถนำผลิตภัณฑ์ไปต่อยอดหรือเพิ่มมูลค่าได้ เช่น การนำผลิตภัณฑ์ไปตกแต่งด้วยวิธีเดคูพาจ (Decoupage) ซึ่งหมายถึงการนำกระดาษหรือผ้าที่มีสีลวดลายสีล้นต่างๆ ไปติดลงบนผิวผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ รวมถึงผลิตภัณฑ์จักสานฝักตบชวา ที่ได้รับความนิยมในการมากที่สุดขณะนี้

การใช้สีในงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานฝักตบชวาขึ้นอยู่กับรสนิยมของช่างแต่ละคนและขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าการย้อมสีมีการใช้สีแบบกลมกลืน และแบบสีตัดกัน แต่ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ที่มีการใช้สีจะไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าที่ควร แต่กลับนิยมผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้ย้อมสีมากกว่า ซึ่งแต่เดิมการทำผลิตภัณฑ์ในช่วงแรก ผลิตภัณฑ์ไม่มีการย้อมสีอยู่แล้ว ต่อมาเมื่อได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและจากหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามาอบรมให้ความรู้ ทำให้เริ่มมีการย้อมสี และการใช้สีเพิ่ม

มากขึ้นเรื่อยๆ ต่อมาความนิยมเริ่มเปลี่ยนไปจากความนิยมผลิตภัณฑ์แบบย้อมสี ได้รับเปลี่ยนแนวทางมานิยมผลิตภัณฑ์ที่ไม่ย้อมสี เพราะเพื่อต้องการให้เห็นสีผิวธรรมชาติ

5. การถ่ายทอดองค์ความรู้และการสร้างช่างใหม่ด้านการจักสาน

จากการศึกษาการถ่ายทอดองค์ความรู้และการสร้างช่างใหม่ด้านการจักสานของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมพบว่าช่างสานในปัจจุบันหรือสมาชิกมีทั้งหมด 41 คนแบ่งเป็นช่วงอายุได้ดังนี้ อายุไม่เกิน 30 ปี มี 9 คน อายุระหว่าง 31- 40 ปี มี 12 คน อายุระหว่าง 41- 50 ปี มี 9 คน คน อายุระหว่าง 51- 60 ปี มี 7 คน อายุระหว่าง 61- 70 ปี มี 3 คน อายุมากกว่า 70 ปี มี 1 คน มีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ เพื่อสร้างช่างใหม่อยู่ 3 วิธีด้วยกันคือ 1 การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการสั่งสมความรู้ที่มีอยู่เดิมอย่างเป็นระบบ คือการเห็นแล้วนำมาฝึกฝนลองผิดลองถูกและทำด้วยตัวเอง จนสามารถจักสานผลิตภัณฑ์ได้ การเรียนรู้จะเป็นลวดลายแบบง่ายไม่ยากมาก เช่น ลายเม็ดแดง หรือลายขีด การถ่ายทอดความรู้หรือการสร้างช่างใหม่ในแบบที่ 2 เป็นการถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนภายในครอบครัวหรือสมาชิกภายในกลุ่มตามแต่ความรู้หรือความถนัดของช่างแต่ละคนซึ่งเป็นการถ่ายทอดทักษะความรู้และประสบการณ์ในการทำผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวาจากรุ่นสู่รุ่น เช่น พ่อสอนลูก พี่สอนน้องเป็นการสอนระหว่างสมาชิกในครอบครัวหรือการสอนสมาชิกภายในกลุ่มด้วยกันเองตามความถนัดของช่างจักสานที่มีความแตกต่างกัน ก็จะมีการแลกเปลี่ยนความรู้การสนทนากันในกลุ่ม การถ่ายทอดความรู้หรือการสร้างช่างใหม่ในแบบที่ 3 คือการถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนกับองค์กร ซึ่งทางภาครัฐได้เห็นถึงความสำคัญงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาและได้ทำการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านคุณภาพและการตลาดเพื่อเป็นการสร้างรายได้กลับมาสู่ชุมชน ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานเอกชนต่างๆ จึงได้มีการจัดอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาดให้มากที่สุดและบางครั้งทางกลุ่มยังได้รับเชิญไปถ่ายทอดความรู้โดยการเป็นวิทยากรและสาธิตตามสถานศึกษาและสถานที่จัดแสดงสินค้าต่างๆ ให้กับผู้สนใจงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานประเภทนี้อีกด้วย

อภิปรายผล

การศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวากรณีศึกษาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าในกรณีวิจัย โดยทำการศึกษาจากข้อมูลขั้นต้น (Primary sources) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยพบว่าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมได้รับคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลไทรงามและได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

(มผช.) คัดเกรดพรีเมียม (Premium) ของกรมส่งออก ซึ่งถือได้ว่าเป็นงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานที่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าเศรษฐกิจของชุมชนที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ส่วนการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวา มีช่องทางการตลาดหลายทาง เช่น การขายตรง การฝากขาย การขายผ่านตัวแทนจำหน่าย รับจ้างผลิตตามแบบที่กำหนด และมีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ ได้แก่ ทางอินเทอร์เน็ต สวนจตุจักร ซอยละลายทรัพย์ ตลาดน้ำลำพญา โรงพยาบาลรามาริบัติ ร้าน 904 วังสุโขทัย ที่ทำการกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม และงานแสดงสินค้า ที่หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่ได้รับการประสานมา กลุ่มลูกค้าก็จะเป็นพนักงานบริษัท นักศึกษา ตัวแทนจำหน่าย ข้าราชการและนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ในส่วนของตลาดต่างประเทศมีแหล่งจำหน่ายที่โกตาบารู ประเทศมาเลเซีย และงานแสดงสินค้า ประเทศมาเลเซีย ผลิตภัณฑ์จักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงามนับเป็นสินค้าที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเฉพาะถิ่น โดยการปรับเปลี่ยนประยุกต์และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมาชิกภายในกลุ่มและที่สำคัญยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ หน่วยงานเพื่อช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาดสินค้าปัจจุบันและในอนาคต

จากการศึกษา กระบวนการขั้นตอนการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวาตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐมมีความแตกต่างกับงานวิจัยของ ปราวรณา คงสำราญในบางประเด็น ตัวอย่างเช่น หุ่นที่ใช้การสานขึ้นรูปจะพบว่ามีเพียงหุ่นโฟม อย่างเดียวซึ่งแตกต่างกับกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีการสานขึ้นรูปด้วยหุ่นมี 2 ประเภทคือหุ่นที่ทำจากไม้และโฟม ในส่วนของการเลือกใช้หุ่นแบบใดจะขึ้นอยู่กับลักษณะประเภทของผลิตภัณฑ์ และความถนัดของช่างสาน การขึ้นรูปด้วยหุ่นไม้ต้องใช้ตะปูในการตอกยึด และการสานขึ้นรูปด้วยหุ่นโฟมจะใช้หมุดยึดเส้นผักตบชวา วิธีการทำให้ผลิตภัณฑ์คงรูปอยู่ได้นาน คือ ใช้กาวลาเท็กซ์ทาเคลือบผิวเพื่อให้เนื้อกาวลาเท็กซ์ช่วยยึดเกาะเส้นผักตบชวาเพื่อให้ลายมีความแข็งแรงและทนทานมากยิ่งขึ้น ซึ่งการใช้กาวลาเท็กซ์ในการทาจะมีเพียงกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านเท่านั้น นับเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของทางกลุ่ม การตกแต่งผลิตภัณฑ์ด้วยวัสดุต่างๆ เช่น วัสดุเครื่องหนัง การบุผ้า ติดหูกระเป่า หูตะกร้า ตามแบบของผลิตภัณฑ์ ความพยายามในการคิดค้นรูปแบบ ลวดลายผลิตภัณฑ์ขั้นตอนการผลิต โดยเฉพาะในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ ปัญหาที่พบเกิดจากปัจจัยหลายด้าน เช่น การถูกลอกเลียนแบบสินค้า ทำให้สินค้าขาดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ส่งผลให้ไม่สามารถจำหน่ายในราคาที่สูงได้ การแข่งขันในตลาดสินค้าประเภทนี้ที่มีมาก ทำให้มีการขายตัดราคาตัวเองส่งผลกระทบต่อค่าตอบแทน ทำให้ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ๆ ในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา กันดา สระทองแยง ประธานกลุ่มคนปัจจุบันเป็นส่วนสำคัญใน

การดำรงอยู่ของกลุ่มก็ว่าได้ โดยการเป็นผู้นำที่เข้มแข็งและเป็นผู้นำในเกือบทุกด้านรวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆ การออกแบบผลิตภัณฑ์แบบใหม่อยู่อย่างต่อเนื่องและการทำตลาดของกลุ่มให้อยู่รอด เช่น การหาวิสาหกิจ การหาแหล่งจำหน่ายสินค้า การแบ่งหน้าที่ การกระจายงานให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม รวมถึงเป็นผู้ตกแต่งด้วยวัสดุต่างๆ เช่น การนำเครื่องหนังมาประยุกต์เข้ากับผลิตภัณฑ์จักสาน และเป็นผู้ตรวจดูความเรียบร้อยในขั้นตอนสุดท้ายก่อนจำหน่าย

รูปทรงผลิตภัณฑ์จะมีความแตกต่างกันตามลักษณะประเภทการใช้งานหรือประโยชน์ใช้สอย โดยผลิตภัณฑ์ส่วนมากยังคงเป็นรูปทรงแบบเรขาคณิตอยู่ รูปทรงที่พบมากคือ รูปทรงสี่เหลี่ยมต่างๆ รูปทรงกลม ทรงรี ส่วนรูปทรงอื่นๆ ซึ่งจะมีการทำที่น้อยมากถ้าเปรียบเทียบกับรูปทรงสี่เหลี่ยมที่นิยมทำมากที่สุด เนื่องจากผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานต้องคำนึงถึงประโยชน์ด้านการใช้สอยเป็นหลัก และเนื่องด้วยคุณสมบัติบางประการของผักตบชวาที่ต้องใช้หุ่นในการขึ้นรูป เพราะผักตบชวาไม่สามารถขึ้นรูปทรงได้ด้วยตัวเอง ดังนั้นการขึ้นรูปทรงที่มีรายละเอียดมากเกินไป จะทำให้การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์มีความยากในการทำ อย่างในกรณีรูปทรงที่มีรายละเอียดมากๆ จะมีมุมหรือส่วนเว้า ส่วนโค้งมากเกินไป ทำให้หลังจากการสานขึ้นหุ่นเสร็จแล้ว ไม่สามารถแกะผลิตภัณฑ์ออกจากหุ่นได้ ทำให้รูปทรงแบบเรขาคณิตมีมากกว่ารูปทรงอื่นๆ รูปทรงของผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างกันไปตามประโยชน์การใช้งานใช้สอย ผลิตภัณฑ์บางประเภทอาจต้องมีการตกแต่งผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าและให้ดูสวยงามสมส่วนมากยิ่งขึ้น จะต้องมีการตกแต่งผลิตภัณฑ์ด้วยวัสดุประดิษฐ์โดยการประดับสิ่งต่างๆ เช่น การนำวัสดุเครื่องหนังมาเย็บติด นำไม้มาทำหูกระเป๋า นำวัสดุต่างๆ รวมถึงวัสดุธรรมชาติ เช่น กกนำมาผสมผสานและตกแต่งตามแบบที่กำหนดไว้

ลวดลายผลิตภัณฑ์พบว่าการเรียกชื่อลายหรือตั้งชื่อลายจากลักษณะของลวดลายนั้นๆ ดังตัวอย่างเช่น ลายต้นจมเปี้ยลอย ที่เส้นต้นจะไม่มนออกมาแต่เส้นนอนที่เป็นเส้นเปี้ยจะมนออกมามาก หรือการเรียกชื่อลายตามรูปร่าง รูปทรงของลวดลายที่มีลักษณะคล้ายกับสิ่งนั้น เช่น ลายเม็ดแตง จะมีรูปร่างรูปทรงที่เหมือนกับเม็ดแตงเรียงเป็นแนวขิดติดกัน ในส่วนลวดลายที่ได้รับความนิยมและผลิตมากที่สุดคือลายไพรหรือลายเม็ดแตง เนื่องจากเป็นลายขิดเม็ดแตงที่มีลักษณะค่อนข้างที่บีบมีความแน่นขิดของลายมาก เพราะเป็นที่นิยมของตลาดและเหมาะสำหรับการนำผลิตภัณฑ์ไปต่อยอดหรือทำงานประดิษฐ์ตกแต่ง อย่างเช่น การนำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไปตกแต่งเพิ่มเติมด้วยวิธีการทำเดคูพาจ การทำเดคูพาจ คือ การใช้กระดาษหรือผ้าที่มีสีลวดลายสีสันต่างๆ ติดลงไปบนผิววัสดุต่างๆ รวมถึงผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาด้วย ดังนั้นการสานลายแบบโปร่งหรือลายที่มีลักษณะความห่างของเส้นมากเกินไปจึงไม่เหมาะกับการทำผลิตภัณฑ์แบบเดคูพาจ การทำผลิตภัณฑ์โดยมากจะเป็นลายแบบดั้งเดิมมากกว่า เช่น ลายขิด ลายชะลอม ลายเม็ดแตง ส่วนการพัฒนาลายจะเป็น

ทางด้านเทคนิคการผลิตมากกว่า คือการปรับเปลี่ยนหรือการประยุกต์ผลิตภัณฑ์ ดังตัวอย่างเช่น การใช้เส้นเปียแทนเส้นต้น การสานลายห่างจะทำให้เกิดสิ่งแปลกใหม่ได้หรือการนำวิธีถักเปียแปดมาสานขึ้นรูปเป็นรูปกระเป่าสุภาพสตรี ในส่วนของลายสานแบบยากจะไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าที่ควร นอกจากสาเหตุที่กล่าวมาแล้วข้างต้นยังรวมถึงต้นทุนการผลิตสูง คือการใช้เวลาในการผลิตนานรวมถึงต้องใช้ทักษะฝีมือการทำที่มีมาก และการขาดแคลนช่างฝีมือที่ชำนาญการสานลายแบบยาก ทั้งนี้ผู้บริโภคส่วนมากยังให้ความสำคัญที่รูปทรง มากกว่าลวดลายสานของผลิตภัณฑ์ ส่วนการใช้สีในงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาจะขึ้นอยู่กับรสนิยมของช่างแต่ละคนและความต้องการของลูกค้า ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ที่ใช้สีจะไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าที่ควร แต่กลับนิยมผลิตภัณฑ์ที่ไม่ใช้สีย้อมมากกว่า ซึ่งแต่ก่อนโดยเริ่มแรกผลิตภัณฑ์จะไม่มีสีอยู่เลย ต่อมาเมื่อมีการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้ความรู้ ทำให้เริ่มมีการนำสีเข้ามาใช้ และมีการใช้สีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ต่อมาความนิยมเริ่มเปลี่ยนไปจากความนิยมผลิตภัณฑ์ที่มีสีเปลี่ยนมาเป็นไม่ใช้สีย้อม เพื่อต้องการให้เห็นผิวของผลิตภัณฑ์หรือสีที่เป็นธรรมชาติ พอสรุปการใช้สีได้ว่าจะเปลี่ยนในลักษณะแบบนี้ต่อไป คือเริ่มจากผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีสีสังเคราะห์จากนั้นเริ่มใช้สีและสุดท้ายคือกลับมาเริ่มที่ไม่ใช้สีย้อมเหมือนเดิม ซึ่งเป็นการใช้สีเปลี่ยนไปตามกระแสนิยมการใช้สี

กระบวนการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาและการสร้างช่างใหม่ เป็นการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนในครอบครัว ระหว่างคนในชุมชนท้องถิ่น ระหว่างชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น รวมถึงความสัมพันธ์ในระดับประเทศอีกด้วย ฉะนั้นการถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญในด้านสังคมอีกด้วยทางหนึ่ง ในส่วนของการถ่ายทอดองค์ความรู้และการสร้างช่างใหม่ จากการศึกษาพบว่าการฝึกฝน เรียนรู้ด้วยตนเองโดยการเลียนแบบ เป็นการทำที่เกิดจากการสั่งสมความรู้เดิมอย่างเป็นระบบ คือเมื่อพบเห็นแล้วนำมาฝึกฝน ลองผิดลองถูกและทำด้วยตัวเอง จนสามารถทำลวดลายแบบง่ายได้ ในส่วนการถ่ายทอดความรู้หรือวิธีการคือการเรียนรู้แบบกันเองเป็นการถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนภายในครอบครัวหรือสมาชิกภายในกลุ่มตามความรู้หรือความถนัดของช่างแต่ละคน เช่น พ่อสอนลูก พี่สอนน้องเป็นการสอนระหว่างสมาชิกในครอบครัวหรือการสอนสมาชิกภายในกลุ่มด้วยตนเอง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งผลให้เกิดความผูกพันสามัคคีกันและสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น การถ่ายทอดความรู้ที่พบอีกวิธีคือ การถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนกับองค์กร ซึ่งหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานเอกชนต่างๆ จึงได้มีการจัดอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานรวมถึงการตลาดอยู่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าตรงกับความต้องการของตลาดมากที่สุด และในบางครั้งทางกลุ่มยังได้รับการติดต่อไปถ่ายทอดความรู้โดยการเป็นวิทยากรและสาธิตตามสถานศึกษา สถานที่จัดแสดงสินค้าต่างๆ ให้กับผู้สนใจงานผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาอีกทางหนึ่งด้วย ใน

ด้านปัญหาของการสร้างช่างจักสานรุ่นใหม่ ปัญหาที่พบคือ ช่างจักสานที่มีอายุมากจะมีมากกว่าช่างจักสานอายุน้อย สาเหตุเนื่องจากคนรุ่นใหม่ส่วนมากที่ได้รับการศึกษามีความคิดที่ไม่สนใจงานด้านจักสานเพราะค่าตอบแทนไม่มากนัก แต่สำหรับคนที่มีอายุน้อยไม่ได้ศึกษาต่อและที่ว่างจากทำงานหลักซึ่งปัจจุบันมีจำนวนน้อย จึงเริ่มสนใจและมาเรียนรู้เป็นช่างจักสาน และนิยมทำเป็นอาชีพเสริมมากกว่าที่จะมาฝึกเรียนให้เป็นอาชีพหลัก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อทำให้ขาดช่างจักสานรุ่นใหม่

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ตำบลไทรงาม อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม นับเป็นงานหัตถกรรมที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาที่ชาวบ้านเรียนรู้จากการสังเกตและทดลอง ทำให้เครื่องจักสานผักตบชวาแต่ละชนิดมีรูปแบบผลิตภัณฑ์และประโยชน์ใช้สอยที่สมบูรณ์และลงตัว อย่างไรก็ตามผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานยังเป็นสินค้าเศรษฐกิจของชุมชนและสิ่งที่สำคัญ เป็นการสร้างสัมพันธให้ดำรงอยู่บนพื้นฐานความสามัคคีและมั่นคงในอาชีพ แม้ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์จักสานจะลดจำนวนลงไปบ้างตามสภาพสังคม ความนิยมที่แปรเปลี่ยนไปเรื่อยๆ คือจากสังคมเกษตร เป็นสังคมอุตสาหกรรม โดยการผลิตด้วยเครื่องจักรกล เช่น การนำวัสดุสังเคราะห์มาทดแทนวัสดุธรรมชาติ แต่เครื่องจักสานก็ยังไม่สามารถผลิตด้วยเครื่องจักรกลได้ เพราะการทำเครื่องจักสานจะต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวของช่างจักสาน ซึ่งผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาจะยังคงอยู่สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาในแหล่งผลิตอื่นด้วย เพื่อเป็นการเปรียบเทียบแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆ รวมถึงการสืบทอดงานหัตถกรรมจักสานผักตบชวาต่อไปที่ควรค่ากับการอนุรักษ์ยิ่ง
2. ควรมีการส่งเสริมอย่างจริงจังโดยภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการวางระบบหรือแบบแผนการตลาดในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อพัฒนางานหัตถกรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องจักสานในด้านการออกแบบรูปแบบ รูปทรง และลวดลายงานหัตถกรรมจักสานผักตบชวาให้เป็นผลิตภัณฑ์เศรษฐกิจ ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเป็นที่ยอมรับของตลาดสินค้า
3. ควรมีหลักสูตรศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องจักสาน โดยเปิดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาต่างๆ และปลูกฝังค่านิยมกับเด็กรุ่นใหม่ให้มีความรักและชื่นชมในงานศิลปหัตถกรรมประเภทนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมสร้างช่างจักสานรุ่นใหม่ให้มีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมล เวียสุวรรณ; และ นิตยา เวียสุวรรณ. (2541). *ศิลปะนิยม*. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนดิลิฟเพรส.
- กฤษณา วงษาสันต์. (2542). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2529). *หัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: การศึกษา.
- กันดา สระทองแยง. (2553, 3 กันยายน). สัมภาษณ์โดย ธนกรณ์ ศิริสุขโกศา ที่ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ต.ไทรงาม อ.บางเลน จ.นครปฐม.
- (2554, 7 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์โดย ธนกรณ์ ศิริสุขโกศา ที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาตลาดน้ำลำพญา ของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ต.ไทรงาม อ.บางเลน จ.นครปฐม.
- (2554, 15 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย ธนกรณ์ ศิริสุขโกศา ที่ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านผักตบชวา ต.ไทรงาม อ.บางเลน จ.นครปฐม.
- กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานจังหวัดนครปฐม (2554). *ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดนครปฐม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2554, จาก <http://www.nptlocal.go.th/index.php?options=home>
- การศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้ผักตบชวาในงานจักสาน FORMAT. (2005). *การประมวลผลของเส้นใยผักตบชวา การผลิตและการตลาดของผลิตภัณฑ์ในประเทศเคนย่า*. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2554, จาก <http://www.formatkenya.org/report2003/Jumamisunga.htm>
- การซื้อขายสินค้าออนไลน์ในบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย. (2005). *หัตถกรรมจากผักตบชวา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2554, จาก <http://www.atbali.com>
- คุณภา ขายเชิด. (2546). *หัตถกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โป๊ยเขียน.
- จำลอง วิบูลย์ปิ่น. (2545). *ศิลปหัตถกรรมผักตบชวาในจังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ไทยคดีศึกษา). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. ถ่ายเอกสาร. จังหวัดนครปฐม. (2553). *สภาพทั่วไปของจังหวัดนครปฐม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2554, จาก <http://nakhonpathom.mots.go.th/index.php?lay=show&ac=article&Ntype=4>
- ตำบลไทรงาม. (2551). *ข้อมูลตำบลไทรงาม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2553, จาก http://www.saingam.go.th/center/website/management/website_dragdrop/index_menu.php?site=515&page_id=9516&control=

- นวลลอบ ทินานนท์. (2543). *ศิลปะพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2542). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประเวศ วะสี. (2536). *การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ประเวศ วะสี. (2533) การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาใน. *การสัมมนาทางวิชาการเนื่องในงานวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย 33 เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปรารภนา คงสำราญ. (2550). *การศึกษาวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานผักตบชวาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจักสานผักตบชวาบ้านมหานาม ในจังหวัดอ่างทอง*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ผักตบชวาในประเทศพม่า. (ไม่ระบุ). *เฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตจากผักตบชวา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2554, จาก <http://www.greatmyanmarisland.com/profile.htm>
- ผักตบชวานำมาใช้เป็นวัตถุดิบในงานต่าง ๆ. (1999-2011). *ผลิตภัณฑ์ไลฟ์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2554, จาก http://www.alibaba.com/help/about_alibaba_com_research_panel.html
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2545). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- พิสิฐ นาครำไพ. (2538). *ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น : การพัฒนาส่วนย่อยเพื่อแก้ปัญหาส่วนใหญ่ ในการพัฒนาหลักสูตร*. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯสหประชาชาติ.
- รุ่ง แก้วแดง. (2541). *การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- รัตนะ บัวสนธ์. (2533). *บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการศึกษาแห่งชาติ*. วารสารการศึกษาแห่งชาติ ปีที่ 24 ฉบับที่ 4 เมษายน – พฤษภาคม.
- ลออรัตน์ ศรีเทียมทอง. (2537). *ผักตบชวาพืชเศรษฐกิจ*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- ลั้ง อ่อนสัมกิจ. (2553, 3 กันยายน). สัมภาษณ์โดย ธนกรณ์ ศิริสุขโกศา ที่ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน ต.ไทรงาม อ.บางเลน จ.นครปฐม.
- (2554, 15 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย ธนกรณ์ ศิริสุขโกศา ที่ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน ต.ไทรงาม อ.บางเลน จ.นครปฐม.

- ลำเพา มะนะะ. (2543). *ผักตบชวา*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- วรรณีย์ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน. (2531). *ศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น ในพื้นถิ่นฐาน: มิติใหม่
ของคติชนวิทยาและวิถีชีวิตสามัญของพื้นบ้านพื้นเมือง*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2547). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.
- . (2541). *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ชุดมรดกหัตถกรรมไทย เครื่องจักสานไทย*.
กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- . (2541). *ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: คอมแพคพรีนซ์.
- . (2532). *พจนานุกรมหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- วัฒน์ จุฑะวิภาค. (2545). *ศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: ศิลปะประภา.
- ศรียรรณ ฉัตรสุริยวงศ์ (2543). *การพัฒนาหลักสูตรเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องงานจักสาน ชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 6 : ศึกษากรณีโรงเรียนวัดยกกะบัตร์ (ชูปราชญ์รัตนสูตรณ์) จ.สมุทรสาคร*.
สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2553, จาก [http://www.thaiedresearch.org/thaied/
index.php](http://www.thaiedresearch.org/thaied/index.php)
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนฯ คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม. (2542). *สาระน่ารู้ จังหวัดนครปฐม*.
สามารถ จันทร์สุริย์. (2534). *ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อย่างไร. วารสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
ชาวอีสานสาธารณสุขมูลฐาน 7, 2 (พฤศจิกายน)*.
- สิริกร ไชยมา. (2544). *ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตชาวล้านนา*.แพร่: แพร่ไทยอุตสาหกรรมพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *การพัฒนาหลักสูตรการสานตะกร้า กลุ่มสาระ
การเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี. ฉะเชิงเทรา: โรงเรียนวัดหนองกระสังสามัคคี*.
- สำนักงานสถิตินครปฐม. (2554). *ตราประจำจังหวัดนครปฐม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2554, จาก
<http://www.nkpathom.nso.go.th>
- . (2554). *ต้นจันทร์ หรือจันทร์หอม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2554, จาก
<http://www.nkpathom.nso.go.th>
- ลำเนียง สร้อยนาคพงษ์. (2535). *การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการสอนในโรงเรียน*.
ในสารพัฒนาหลักสูตร. 11 (109): 24-25.
- หอมรดกไทย. (2545). *ประวัติความเป็นมาจังหวัดนครปฐม*. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2554, จาก
<http://www.baanjomyut.com/76province/center/nakhonprathom/03.html>
- องค์การบริหารส่วนตำบลไทโรงาม. (2553). *หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กันยายน
2553, จาก <http://www.thaimallplaza.com>
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2544). *ภาพรวมภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง.

ภาคผนวก
รายชื่อสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านที่ร่วมสัมภาษณ์เชิงลึกและร่วมสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวา ต.ไทรงาม
อ.บางเลน จ.นครปฐม

1. นางกันดา	สระทองแยง	ประธาน
2. นางสาวจิราพร	อ่อนสัมกิจ	รองประธาน
3. นางสาวจีราภา	อ่อนสัมกิจ	เลขานุการ
4. นางรำเพย	ตูไธสง	เหรัญญิก
5. นางวันเพ็ญ	สวิพันธ์	การตลาด
6. นางอำไพ	ไทรศรีคำ	ประชาสัมพันธ์
7. นางลั้ง	อ่อนสัมกิจ	ตรวจสอบคุณภาพ
8. นายมานพ	สระทองแยง	ช่างต่อแบบ/ปฏิคม
9. นายไพบูรณ์	อ่อนสัมกิจ	ช่างต่อแบบ
10. นางสาวกี	สวิพันธ์	กรรมการ
11. นางสุนีย์	ไทรทองมี	กรรมการ
12. นางมาลัย	ไทรศรีคำ	กรรมการ
13. นางสาวสุทิน	พึงตั้งพันธ์	กรรมการ
14. นางเครือ	แจ่มหล้า	กรรมการ
15. นางสาวสมบุญ	สวิพันธ์	กรรมการ
16. นางชูชีพ	แก้วไทรหาญ	กรรมการ
17. นางสาวบุญชู	ยอดมิ่งขวัญ	กรรมการ
18. นางสาวพัชรี	จันทร์ศิลา	กรรมการ
19. นางสาวสุรัตน์	จันทร์ศิลา	กรรมการ
20. นางสะอาด	เดชพลับ	กรรมการ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล นายธนกรณ์ ศิริสุขโกคา
 วันเดือนปีเกิด 20 กันยายน 2514
 สถานที่เกิด อ.เมืองนครปฐม จ.นครปฐม
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 86/1 หมู่ที่ 3 ต. นครปฐม อ. เมือง จ. นครปฐม 73000
 โทร. 034-285128
 ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน -
 สถานที่ทำงานในปัจจุบัน -

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2532 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ
 จาก วิทยาลัยเทคนิคนครปฐม
 พ.ศ. 2538 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปกรรมศาสตร์ เอก ศิลปกรรม
 จาก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 นครปฐม
 พ.ศ. 2555 การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
 จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ